

—Людзьмі звацца!
Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

24

МАЯ
1991 г.

№ 21 (3587)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЧЫТАЙЦЕ

ЗАСТАЕЦЦА

З НАМІ...

Перазахаванне праху
Івана Луцкевіча ў Вільні.

СТАРОНКА 2.

«ЗА АКІЯНАМ МЫ МНОГАЕ ЗРАЗУМЕЛІ»

Гутарка з народным дэпутатам БССР Леанідам
БАРШЧЭУСКІМ пасля паездкі ў ЗША і Канаду.

СТАРОНКА 5.

У ПОШУКАХ СЛОВА

Па старонках творчасці Алеся Разанава.

СТАРОНКІ 6—7.

ГАЗЕТА У ГАЗЕЦЕ:

«БАЦЬКАЎШЧЫНА»

СТАРОНКІ 8—9.

НА МЯЖЫ ЦУДОЎНАЙ БЕЗАДКАЗНАСЦІ

Нататкі пра другі
міжнародны фестываль
тэатральных
школ «Подыум» у
Маскве.

СТАРОНКІ 10—11.

«ІДЗІ, НАРОДЗЕ УВАСКРЭСЛЫ!..»

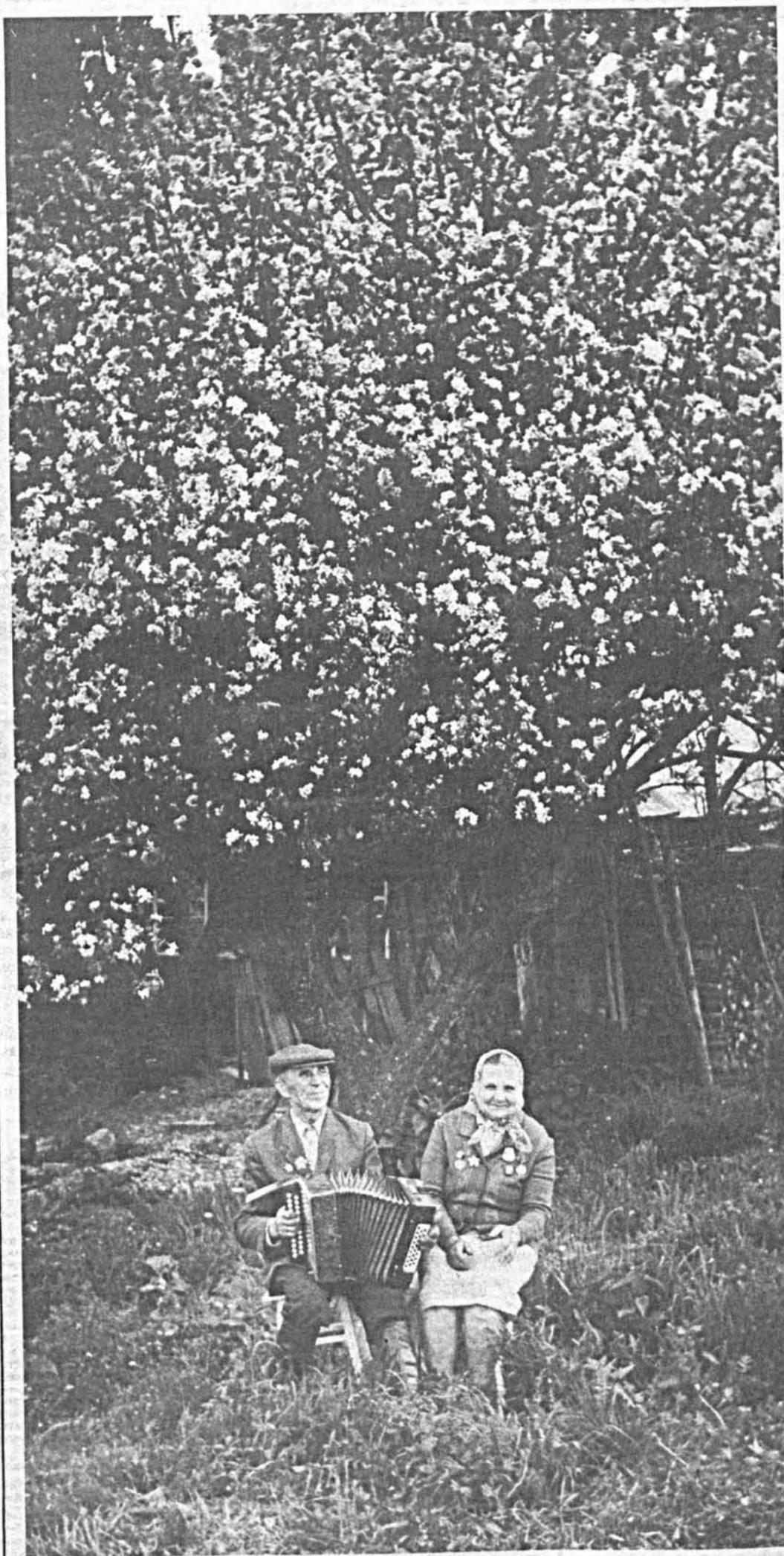
Сёння — свята славянскага пісьменства і культуры.

СТАРОНКА 13.

АХВЯРЫ І КАТЫ

Барыс САЧАНКА: «Пад месяцам высокім» і «ГПУ»
хадзілі ў тыя (30-я), ды і пазнейшыя гады ўсе беларускія пісьменнікі — вядомыя і зусім невядомыя,
хто толькі-толькі пачынаў свой творчы шлях. Колькі іх было! Лягчэй сказаць — колькі засталася. А засталася іх пасля страшных падзей 1930—1937 гг.
у Саюзе савецкіх пісьменнікаў БССР... усяго каля сарака чалавек. Астатнія былі расстраляны, сасланы ў турмы і лагеры...»

СТАРОНКІ 14—15.

Пад яблыневым кветам.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Кола Дзён

Хутка мы займем баню новата ўзору ўзамен старых рублёвак, траякоў, пяцёркаў, чырвонцаў і дваццаціпяткаў. Так нам абяцаў Дзяржбанк СССР. З аднаго боку, прыемна, што «лішня» грошы гэтым разам канфіскаваць у нас не будзе. З другога — падстаў для асаблівай радасці няма, бо ёсць апасенні, што эмсія новых грошай разлічана на гіперінфляцыю (тады, магчыма, спатрэбіцца купоры і ў тысяччу рублёў). А мо саюзны ўрад усур'ез лічыць, што не ў грашах шчасце, а ў іх колькасці? З гэтым можна пагадзіцца, але пры адной умове. Калі грошы — канвертуемая валюта. Праўда, урад нам абядае і канвертуемаць рубль да канца года. Яшчэ раз паверым на слова?...

16 МАЯ

Вярхоўны Савет СССР прыняў закон аб КДБ. Цяпер гэтая арганізацыя будзе, трэба думаць, дзейнічаць легальна, у рамках сацзаагоннасці.

Прэзідэнт СССР выдаў указ, які прадугледжвае, у прыватнасці, «асобы рэжым» работы на прадпрыемствах базавых галін гаспадаркі.

У аўтакатастрофе загінулі народны дэпутат БССР Д. Еулашоў і першы скаратар Нараўлянскага РК КПБ М. Лапцёў. Памёр і вадзіцель райкамаўскай «Волгі», пасажыры якой спяшаліся на высокую партыйную нараду ў Гомелі.

Моцны выбух разбурыў будынак, дзе знаходзіцца штаб-кватэра «Дэмакратычнай Расіі» ў Маскве. Ніхто не пацярпеў.

17 МАЯ

У Мінску пачалася першая міжнародная сустрэча прадпрыемстваў «Новы бізнес у СССР» з удзелам 190 замежных і 12 замежных фірм.

18 МАЯ

Увечары, пры вяртанні з Літвы дамоў, на пад'ездзе да літоўскай тэмонакі, быў забіты інспектар Воранаўскага райаддзела ўнутраных спраў капітан міліцыі А. Філяс. Прэм'ер-міністр Літоўскай рэспублікі выказаў афіцыйныя спачуванні ўраду БССР. На мяжы Беларусі з Літвой неспакойна. У выніку ішчэ аднаго ініцыянта забіты супрацоўнік літоўскага дэпартаменту аховы краю.

19 МАЯ

сталі вядомы вынікі рэгістрацыі кандыдатаў па выбарах Прэзідэнта РСФСР. Імі сталі В. Банакін, Б. Ельцын, У. Жырыноўскі, А. Макашоў, М. Рыжкоў і А. Тулееў.

20 МАЯ

пасля доўгіх дэбатаў на сесіі Вярхоўнага Савета СССР быў нарэшце прыняты шматпакатны закон аб уездзе і выездзе. Цалкам ён уступіць у сілу з... 1993 года.

Напярэдадні 70-годдзя А. Д. Сахарова ў Маскве прайшоў стахійны палітычны мітынг у яго памяць. Памяці вучонага, лаўраата Нобелеўскай прэміі міру быў прысвечаны і першы Міжнародны кангрэс: «Мір, прагрэс, правы чалавека».

21 МАЯ

пачалася сесія Вярхоўнага Савета БССР. Да яе пачатку перад Домам урада сабраліся прадстаўнікі рабочых Мінска і іншых гарадоў рэспублікі, якія прыйшлі нагадаць аб патрабаваннях стачкамаў.

22 МАЯ

Прэзідэнт СССР М. Гарбачоў накіраваў спачуванні Прэзідэнту Індыі ў сувязі з забойствам вядомага палітычнага дзеяча Р. Гандзі.

З ПОШТЫ ТЫДНЯ

ПАЧУЙЦЕ МОЙ БОЛЬ!

Гэта пісьмо я напісала ўначы 18 мая. Надрукуйце яго без скарачэнняў. Чарнобыль не скаваеш у папку з грыфам «сакрэтна», і радыяцыя, хоць яе і забаранялі замерваць, вырваўшыся на волю, загубіла здароўе нашых дзетак. Аднак і сёння ў дзяржавы няма валюты на іх лячэнне. Аднакласнікі маёй дачкі Наташы стаяць у Гародні на рынку і збіраюць міласціну для выратавання сваёй хвораю сяброўкі. Дзеці працягнулі руку, яны разбіваюць свае скарбонкі, адмовіўшыся ад мары набыць веласіпед ці магнітафон. Затое наша дзяржава-жабрачка не мае (ці не хоча) знайсці грошы на выратаванне дзяцей, якіх яна ж і загубіла.

Дапамажыце мне, людзі, пачуйце мой боль!

Магчыма, гэты мой зварот прачытаюць кіраўнікі магутных прадпрыемстваў, можа, хто з працоўных калектываў выдзеліць валюту. Паведамляю раху-

нак: ОПЕРУ Беларускага рэспубліканскага банка Знешэканамбанка СССР у Мінску МФО 805153, рахунак № 07025809 «В». Грошы ў рублях пераліваць на рахунак № 29299 у ашчаднай касе № 6416 07 у г. Гродна.

Мне не сорамна прасіць грошы, бо яны пойдуча на святую справу — выратаванне жыцця шаснаццацігадовай дачушкі, хвораю на вельмі агрэсіўную форму рака шчытападобнай залозы. Адкуль жа гэта пошасць на нашай «чыстай» Гарадзеншчыне? Усё проста: нашы дзеці не атрымалі ў самыя небяспечныя першыя дні пасля катастрофы ёд-тэрапію. Хлусня і забароны кіраўнікоў і медыкаў (якое недарэчнае і жахлівае спалучэнне!) прывялі да таго, што радыеактыўны ёд патрапіў у дзіцячыя шчытавідкі. Ён распачаў сваю разбураўную працу, высмоктваючы здароўе і жыццё нашых дзетак.

Бацька Наташы ўжо быў у Міністэрстве аховы здароўя ў аддзеле лячэння падлеткаў, але нам не далі дазволу ехаць за мяжу. Рак у нашых дзетак для бюракратаў з міністэрства — клінічны выпадак, які цікава даследаваць самім. «Не падпішу ні ў якім выпадку», сказаў нам галоўны анкалаг Беларусі прафесар Я. П. Дзямідчык, — усё роўна вы не здолееце знайсці столькі валюты. Буду лячыць яе самі!» І курс прамянявай тэрапіі ўжо пачаты. Але ж хірургі з Гародні не згодны з тым, што гэта патрэбна, маўляў, пухліна не такая вялікая, тым больш, што яе ўжо вызалілі. Каго ж нам слухаць?

І зноў жа. Каб атрымаць кансультацыю за мяжой, патрэбна валюта. Дык хай яе дасць нам Атамэнерга або камуністычная партыя, тыя, хто замоўчаў трagedыю і хлусіў. Хай не ездзяць за нашу валюту з візітамі да сяброў-камуністаў,

каб паручкацца і сказаць прамовы на з'ездах камуністычных партый, а ахвяруюць грошы чарнобыльскім дзецям. Толькі кіруючая партыя вінаватая ў тым, што агідная хлусня і хаванне жудаснай праўды праціталі, калі радыяцыйны фон перавышаў норму ў паўтары тысячы разоў. Нашы дзеткі даверліва радаліся вясне, сонейку. Мая Наташа з аднакласнікамі і класным кіраўніком пайшла ў вандроўку. Толькі цяпер, праз пяць гадоў, калі паўстала жудаснае пытанне — адкуль ў дзяўчынке рак? — Наташа прыгадала, што яна, гарэза, нават адважылася скупіцца ў Нёмане, не ведаючы, што вадзіца ў ім ужо атручана радыеактыўным дажджом. Прыгадайце, які цёплы быў той пракляты май, і ўсе нашы дзеткі, падманутыя дарослымі, бегалі пад радыеактыўным небам па зялёнай маладзенькай траўцы, не ведаючы, на якія пакуты прыгавораны партыйнымі функцыянерамі і генераламі ад медыцыны.

Г. ГОРБАЧ,
настаўніца.

г. Гродна.

ЗАСТАЕЦЦА З НАМІ...

З раніцы 18 мая многіх беларусаў Летувы і Беларусі з'яднаў паломніцкі шлях на віленскія могілкі Расу (дакладней какучы — Росы). У гэты дзень тут адбылося перазахаванне праху Івана Луцкевіча — арганізатара першай беларускай палітычнай партыі, стваральніка нацыянальнай прэсы, творцы беларускага Адраджэння XX ст.

Толькі праз 72 гады прах вялікага Беларуса знаходзіць сталы прытулак і апошні спачын у долі Бацькаўшчыны. Ягоныя рэшткі таемна [1] з Закапанэ [Польшча] перавозілі некалькі чалавек.

У 11 гадзін ад брамы могілак рушыў жалобна-пахавальны ход. Разам з нашчадкамі роду Луцкевічаў яго ўзначалілі мінчукі: гурт БСДГ, дэлегацыя ВДФ, сябры мастацкай суполкі «Пагоня», шарагоўцы маладзёжных згуртаванняў «Чырвоны Жонд», «Выбранецкія шыхты», прадстаўнікі Беларускай каталіцкай грамады. Вялікі неслі Алесь Марачкін, Зянон Пазняк, Юры Хадыка, Міхась Ткачоў, Анатоль Сідарэвіч. Рэлігійны чын правіў кс. У. Чарняўскі.

З месца апошняга прыстанку слыннага дзеяча нашага Адраджэння відзён шырокі абсяг Віленшчыны. Пад по-

шум бяроз і соснаў гучалі словы пра Івана Луцкевіча. Іх казалі А. Анішчык, З. Пазняк, М. Ткачоў, сваякі нябожчыка. Бадай, найлепш выказаў грамадскія пачуцці З. Пазняк, сказаўшы, што з намі застаюцца дух і думкі Луцкевіча. Вяртанне праху бацькі беларускага Адраджэння ў Вільню — добры знак, падкрэсліў З. Пазняк. Ён сведчыць

аб узмацненні, аб незваротнасці сучаснага адраджэнскага руху на Беларусі.

З нагоды перазахавання праху І. Луцкевіча ў катэдры правілася імша. Увечары ў віленскім Доме настаўніка адбылася памінальная імпрэза.

Юрка ЛАГАДА,
Фота А. КАЛЯДЫ.

Весткі ТБМ

ПАКУЛЬ ГЭТА ВЫКЛЮЧЭННЕ

Чытачы «Маладзечанскай газеты», якая да нядаўняга часу называлася «Святло камунізму», памятаюць такую рубрыку: «Лёс роднай мовы». Чаму памятаюць? Таму што яна найбольш актыўна заявіла пра сябе пад час барацьбы думак наконт неабходнасці ўвядзення статусу дзяржаўнасці беларускай мовы. Закон аб мовах, які абвясціў мову карэннага насельніцтва рэспублікі дзяржаўнай, прыняты. Значыць, перамагла тая пазіцыя, якой прытрымліваўся і калектыв «Маладзечанскай газеты».

Але прыняцце закона яшчэ зусім не азначае, што лёс нашай мовы вызначыўся як адназначна бяспрымы. Зусім не. Беларускамоўныя газеты пачалі выпускаць старонкі на рускай мове, тыражы ініг на беларускай мове па-ранейшаму застаюцца мізэрнымі, беларускамоўныя класы з'яўляюцца далёка не ва ўсіх школах. Таму вестка пра тое, што справядлівасць на адным з заводаў Ма-

ладзечаншчыны — Радашковіцкім міжгаспадарчым прадпрыемстве керамічных вырабаў — вядзецца на беларускай мове, прыемна ўразіла. І картатэка дакументаў, і сама дакументацыя афармляюцца да-беларуску. Есць тут магчыма, і не адна, машыны з беларускамоўным шрыфтам. Але не гэта галоўнае. Людзі жадаюць удыхнуць жыццё ў нашу мову. А для каго яна не родная — на заводзе працуе нямала тых, хто прыхае на стале жыхарства здалён, нават з Закаўказзя, — для тых павага да мовы народа, сярод якога яны вырашылі жыць, стала нормай, жаданне ж ёй навучыцца — справай гонару.

— Мы ўсяго толькі выконваем Закон аб мовах, — гаворыць дырэктар прадпрыемства В. Лазар. — З першага верасня пачалі весці справаводства на беларускай мове, друкаваць пісьмы, бухгалтарскія справадачы, пратаколы. Некаторыя людзі пі-

шуць заявы на беларускай мове.

Зразумела, не ўсе размаўляюць тут па-беларуску. І ніхто гэтага сабе за мэту не ставіць. Давайце ўспомнім, як раней жылі людзі ў нашых гарадах, вёсках, сёлах, мястэчках. Гаварылі па-татарску, па-яўрэйску, па-польску, але беларускую мову ведалі ўсе. І дарослыя, і дзеці.

Кіраўнік прадпрыемства сціпла абыходзіць маё пытанне-сцвярдэнне аб тым, што калі б не быў тут дырэктарам Лазар, то, мабыць, і не было б таго простага, па яго словах, вынашэння закона. А я застаюся ўпэўнены, што так і было б. Крыйдана, што часам лёс нашай мовы знаходзіцца не ў тых руках, якіх ён варты. Бо мова — не проста знешняя абалонка думак. Гэта і іхняя існасць.

А. МАНЦЭВІЧ,
супрацоўнік
«Маладзечанскай газеты».

«ЗРАБІЦЬ КРОК

ДА НЕЗАЛЕЖНАСЦІ»

Рэдакцыя атрымала зварот каардынацыйнага камітэта згуртавання беларусаў-вайскоўцаў (ЗБВ) да Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. У ім, у прыватнасці, гаворыцца:

«З пачуццём вялікага задавальнення сустрэлі мы прыняцце «Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР».

Тым большае расчараванне і нават абурэнне выклікае наўмыснае ці ненаўмыснае замаруджанне ажыццяўлення Дэкларацыі, у прыватнасці, яе 10-га артыкула.

Мы, беларускія вайскоўцы, раім: вызначыць парадак і умовы праходжання вайсковае службы афіцэрамі і салдатамі — грамадзянамі рэспублікі (у т. л. тымі, хто зараз служыць па-за межамі Бацькаўшчыны) пераважна на тэрыторыі БССР, увесці на Беларусі альтэрнатыўную службу; дамагчыся стварэння варункаў, пры якіх Вярхоўны Савет і ўрад БССР вырашалі б усе пытанні размяшчэння на тэрыторыі рэспублікі войскаў і ўзбраення; абмежаваць правядзенне на тэрыторыі Беларусі вайсковых перамяшчэнняў і вучэнняў, дамагчыся паступовага скарачэння колькасці размешчаных у рэспубліцы войскаў; утварыць адпаведны камітэт Вярхоўнага Савета ці органа ўрада БССР, які ажыццяўляў бы пастаянны кантроль за дзейнасцю на Беларусі кіраўніцтва Беларускай вайскавай групы і Міністэрства абароны ССР.

Ажыццяўленне гэтых прапаноў будзе першым крокам на шляху нашай Бацькаўшчыны да незалежнасці».

Сябры каардынацыйнага камітэта ЗБВ у Маскве палкоўнік В. М. АСТАПОВІЧ, палкоўнік запasu I. А. ПАУЛОЎСКІ, лейтэнант В. П. НАГНІБЯДА.

Віншуем!

Творчасць Івана Шамякіна даўно знайшла народнае прызнанне. Народны пісьменнік Беларусі, ён удастоены ганаровага звання Героя Сацыялістычнай Працы, з'яўляецца лаўрэатам Дзяржаўных прэміяў СССР і БССР.

Цяпер жа — яшчэ адна прыемная навіна. За вялікі ўклад у развіццё саветскай літаратуры і плённую грамадскую дзейнасць Указам Прэзідэнта СССР М. Гарбачова І. Шамякін узнагароджаны ордэнам Дружбы народаў.

У РЕДАКЦЫЮ «ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА»

Паважаныя сябры, прашу праз вашу газету выказаць маю самую сардэчную ўдзячнасць усім, хто павінашаваў мяне з нагоды сямідзесяцігоддзя.

Ніна ТАРАС.

ПРАЦЯГ БУДЗЕ

18 мая ў ДOME літаратара ў Мінску стачкамаўцы сустрэліся з лідэрамі парламенцкай апазіцыі, партый, з дэмакратычнай інтэлігенцыяй

Яшчэ некалькі тыдняў назад здаваўся неверагодным сам факт масавай палітычнай стачкі на Беларусі. (Вось табе і «Вандэя»!) А сёння арганізатарскія здольнасці стачкамаў, вытрымка і салідарнасць рабочых уражваюць. Незалежны рабочы рух успрымаецца як сур'ёзная, палітычная сіла, з якой нельга не лічыцца. Але яго арганізатары бачаць і разумеюць усю складанасць сітуацыі. Добра адчуваючы рэальнасць, яны зусім не схільны да эйферыі і ілюзій.

Рабочаму руху патрэбна моцная інтэлектуальная падтрымка, праграма канструктыўных дзеянняў, накіраваных на выйсце з эканамічнага і палітычнага крызісу. Ад гэтага залежыць лёс агульнадэмакратычнага нацыянальнага руху, у рэшце рэшт — будучыня Беларусі як суверэннай дэмакратычнай дзяржавы. Вось чаму стачкамы рэспублікі яшчэ на першым этапе сваёй чарговай канферэнцыі (11 мая) звярнуліся да інтэлігенцыі з прапановай аб сустрэчы.

Пасля заключнага этапу канферэнцыі, 18 мая я гутарыў з яе ўдзельнікамі, сустаршынёй Мінскага стачкама, рабочым завода «Электронмаш» Георгіем Мухіным. (Дарэчы, ён балатуецца на выбарах у Вярхоўны Савет рэспублікі па Серабранскай акрузе № 3, якія адбудуцца 2 чэрвеня). Г. Мухін пра неабходнасць такой сустрэчы сказаў:

— Рабочыя зразумелі, што справа не ў кавалку кілбасы, не ў дадатковай сотні другой рублёў, якія «з'есць» інфляцыя. Красавіцкія выступленні пераканалі людзей, што не трэба спадзявацца на падачку ўлад. Трэба самім браць тое, што законна зароблена, што належыць людзям па праву, а не з літасці... Лічу, што прыйшоў час і інтэлігенцыі адкінуць страх, што ўбіваўся ва ўсіх нас. Вельмі важна аб'яднаць намаганні рабочых з інтэлектуальнымі сіламі. Нам патрэбны «мазгі», патрэбны ве-

ды і розум інтэлігенцыі.

На сустрэчы ў ДOME літаратара, якую адкрыў народны дэпутат БССР, таксама сустаршыня мінскага стачкама С. Антончык (аёў яе народны дэпутат БССР Я. Новікаў), шмат гаварылася аб неабходнасці аб'яднання сіл. Абзначыць мэту, аднак, лягчэй, чым знайсці канкрэтныя сумесныя падыходы да рашэння наспелых задач. Гэта таксама выявілася ў ходзе сустрэчы.

Лідэр парламенцкай апазіцыі З. Пазняк падкрэсліў у сваім выступленні, што паміж БНФ і рабочым рухам няма разыходжанняў па прынцыповых пытаннях. Патрабаванні суверэннага, палітычнага і эканамічнага самастойнасці Беларусі, а таксама дэкамунізацыі грамадства (у прыватнасці — дэпартызацыі) былі выстаўлены фронтам фактычна з самага пачатку сваёй дзейнасці. Рабочы рух прыйшоў да гэтага самастойна, у выніку аб'ектыўнай патрэбы. Нашаму народу пагражае цяжкія выпрабаванні, гаварыў З. Пазняк. У выніку непамернага дэфіцыту бюджэту рэспубліка можа стаць банкрутам. Каб выйсці з фінансаванага і эканамічнага крызісу, патрэбны радыкальныя меры па пераходзе да рынку, перш за ўсё — хуткая і паслядоўная прыватызацыя. Наогул, пераход да рынковых адносін можа быць толькі хуткім, а не расцягнутым на доўгія гады. На думку З. Пазняка, неабходна фарміраваць не ўрада народнага доверу, якое будзе магчыма толькі пасля новых, дэмакратычных выбараў.

Дэпутаты ад апазіцыі В. Малашка, А. Беленькі, У. Заблоцкі таксама гаварылі пра эканамічны стан, у якім апынулася Беларусь з-за палітыкі Цэнтра і неэфектыўных дзеянняў рэспубліканскага ўрада. Так, па словах У. Заблоцкага, яшчэ сёлета нас чакае новае павышэнне цен мінімум удва.

На сустрэчы выступілі эканамісты, выкладчыкі, інжынеры. Было прадастаўлена слова лідэрам і членам розных партый (уключаючы камуністычную). Выступіў нават старшыня аргкамітэта арганізацыі з дзіўнай назвай «рух кваліфікатараў», які назваў інтэлігенцыю... баластам, што цягне грамадства ўніз. Усе, за выключэннем «кваліфікатара», сыходзіліся на тым, што трэба падтрымаць рабочы рух.

Але ці здольна інтэлігенцыя гэта зрабіць? Такое пытанне задаў старшыня Цэнтральнай рады БСДГ М. Ткачоў. Мяркуючы па тым, што на сустрэчы ў Дом літаратара не прыйшлі, за рэдкім выключэннем, ні прадстаўнікі творчых саюзаў, ні медыкі, ні юрысты — наўрад. Адсюль і больш шырокае пытанне, гаварыў вучоны: ці наспеў час для выбараў на шматпартыйнай аснове? Трэба, відаць, брацца за справу знізу — працаваць у калектывах інстытутаў, навучальных устаноў і г. д. І рыхтавацца да фарміравання «круглага стала», за якім сустрэліся б стачкамы, прадстаўнікі палітычных партый, дэпутаты Вярхоўнага Савета і ўрад рэспублікі.

Пра тое, што працы наперадзе — у тым ліку і для лідэраў рабочага руху — не на тыдзень, а на гады, гаварыў намеснік старшыні Сойма БНФ Ю. Хадыка.

А што ж стачкамаўцы? Свае меркаванні яны выказвалі шчыра, без лішняй дыпламатыі. Адно з іх: замест «палітасветы» на сустрэчы трэба было б заняцца рэальнымі арганізацыйнымі мерамі. З такой ацэнкай пагадзіліся далёка не ўсе, але ўвогуле адчувалася расчараванне — ад сустрэчы стачкамаўцы яўна чакалі большага.

Можна было б абмежаваць словамі пра тое, што гэта — толькі пачатак, што будзе новыя сустрэчы. Напэўна. Але напалову пустая зала ў ДOME літаратара выклікала сумныя думкі. Па-чалавечы зразумець можна: выхадны дзень, вясна, дачны сезон. І зусім не хочацца думаць пра інфляцыю, крызіс, забастоўкі, пра магчымае надзвычайнае становішча, тым больш не хочацца нешта рабіць. Куды прасцей сказаць потым: «Я гэта прадбачыў...»

Віталій ТАРАС.

На плошчы Леніна ў дзень адкрыцця чарговай сесіі Вярхоўнага Савета БССР.

Фота Ул. КРУКА.

АДБОЙ?

21 мая перад Домам урада народу сабралася няшмат. Некалькі дзесяткаў чалавек з прадпрыемстваў Мінска, Магілёва, Жодзіна, Салігорска, іншых гарадоў паводзілі сябе мірна — з боку магло падацца, што проста сабраліся людзі пагутарыць між сабой, паслухаць у кампаніі трансляцыю з Вярхоўнага Савета па радыёпрыёмніку.

Праўда, халодны дождж і сівер, што мятляў сцягі, транспаранты і парасоны ў руках маніфэстантаў, яўна не заахвочвалі да такога баўлення часу. З вялікай няўхвалай паглядала на мітынгуючых і міліцыя, у яе паводзінах з'явілася нейкая пагрознасць, здаецца, не было.

Людзі, аднак, не разыходзіліся, уважліва слухалі сесію. І

з кожным новым выступленнем у Вярхоўным Савеце атмасфера на плошчы падагрэвалася. У першым жа перапынку, калі дэпутат С. Антончык пацвердзіў меркаванні мітынгуючых — камуністычная большасць у парламенце ідзе, па яго словах, на канфрантацыю, — плошча забурліла. Эмоцыі эмоцыямі, аднак заклік разыходзіцца па заводах і неадкладна выводзіць рабочых да Дома ўрада, з якім выступіў адзін са стачкамаўцаў, падтрыманы не быў.

Здавалася, сто разоў адмерваў, прыкідаў варыянты, калі трэба аб'яўляў агульную забастоўку, савет стачкамаў Беларусі. Рашыцца на крайнюю меру заўсёды цяжка. І усё ж, калі рашэнне павінна было ўступіць у сілу, большасць рабочых... яго не падтрымала.

Наступным днём, 22 мая, палітычная стачка захлынула, не паспеешы пачацца.

У Мінску спынілі работу МАЗ, моторны завод, іншыя прадпрыемствы, асобныя цэхі. Але далёка не ўсе, і на плошчу выйшлі толькі нямногія. Прычыны тут былі, зразумела, больш важкія, чым дрэннае надвор'е. Выступаючы на мітынг, сустаршыня мінскага стачкама Г. Быкаў прызнаў: рабочы рух выдыхаецца, ідзе на спад.

Магчыма, часовае яго паражэнне было аб'ектыўна непазбежным. Але што ж далей? Ці не прывядзе расчараванне і стомленасць рабочых ад няроўнай барацьбы, страты веры ва ўласныя сілы да поўнай апатыі? І невядома яшчэ, ці не больш небяспечна гэта для грамадства, чым забастоўкі.

Пра гэта не зашкодзіла б задумацца і лідэрам апазіцыі, і ўсім астатнім.

В. Т.

З ВЯЛІКАГА ГРОМУ...

Пачатак IV сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі яшчэ больш узмацніў мае сумненні наконт таго, што ў гэтай васьмі парэзанай на акуратныя кавалкі-сектары зале вырашаецца лёс Беларусі. Зрэшты, і сам Мікалай Дземінецкі, выступаючы 21 мая, у паблагліва-самакрытычным тоне прызнаў: «Узнікае пытанне: ці не парушана ў нас сувязь з тымі, чые інтарэсы мы прадстаўляем?.. У нас не склаўся механізм рэгулярных зносін з народам. Таму мы не заўсёды дакладна сабе ўяўляем думкі людзей па асноўных праблемах сацыяльна-палітычнага жыцця, не паспяваем рэагаваць на яго падзеі, не аказваем уплыву на працэсы барацьбы за масы, за ўладу».

З іншага боку, як высветлілася, лёс Беларусі не вырашаецца, кажучы абагулена, і на плошчы. Кіраўнікі розных рангаў, відаць, уздыхнулі з палёгкай — новага забастовачага ўсплёску гэтымі днямі не адбылося. Не будзем і мы надта шкадаваць з гэтай прычыны. Усё-ткі стачка — надзвычайная, крайняя і вельмі дарагая мера. Але ж існуюць і іншыя досыць эфектыўныя і эфектыўныя формы грамадскага волевыўлення. Відавочная пасіўнасць як водгук, здавалася б, на такую доўгачаканую сесію наводзіць на думку аб тым, што, магчыма, пераход ад эканамічных патрабаванняў да палітычных пад час красавіцкіх хваляванняў быў фарсіраваны лідэрамі рабочага руху, а не ўсвядомлены шырокімі масамі. У такім разе выказванне Зянона Пазняка — «Беларускі рабочы клас паказаў не толькі сваю згуртаванасць, але і кемлівасць, разуменне сітуацыі, патрабуючы дзея паляпшэння сацыяльна-эканамічнага стану палітычных пераменаў» — гучыць завальмі аптымістычна.

Дзе ж сёння вырашаецца лёс Беларусі? З жалем даводзіцца канстатаваць, што ў тых самых «калідорах улады», «штабах», «камандных пунктах» і г. д., па-ранейшаму захаваны ад любівага скрызнякаў. У механізме выпрацоўкі і прыняцця рашэнняў мала што змянілася, хіба што крыху ўскладніліся «правілы гульні», звязаныя з правядзеннем задуманага праз дэмакратычныя працэдуры. Але ад гэтага сістэмы цыннізм робіцца яшчэ больш відавочным і, здаецца, неперажывым. Няма праблем, трэба ўсяго толькі своечасова ўключыць «машыну для галасавання». Ці — своечасова яе не ўключыць. І справа тут, напэўна, не столькі ў чыйсьці «змове» і наўмысных «хітрыках апаратчыкаў», колькі ў рэфлексах, дзесяцігоддзямі выпрацаваным ладзе думак і паводзін.

Каб не быць галаслоўным, звярнуся да палкіх дэбатаў аб парадку дня, які адбыліся ў першы дзень сесіі. Падобныя спрэчкі ўзнікаюць пастаянна. І гэта зусім натуральна, бо прымаецца не проста набор пытанняў для разгляду і іх чаргоўнасць, — вызначаецца палітычная канцэпцыя, задаецца логіка працы Вярхоўнага Савета.

З прапанаванага Прэзідыумама ВС праекта, які складаўся з 34 пунктаў, вынікала, як мінімум, што нашы парламентарыі — людзі з жалезнымі нервамі і маюць намер захоўваць алімпійскі спакой, нягледзячы ні на што. Бурны падзеі, трывогі і надзеі, якімі віравала рэспубліка ў красавіку, прапушчаны праз апаратныя фільтры, у парадку дня сфармуляваны наступным чынам: «Аб унясенні змен і дапаўненняў у некаторыя заканадаўчыя акты Беларускай ССР у адпаведнасці з прапановамі органаў і асоб, якія маюць права заканадаўчай ініцыятывы, а таксама запытаннямі, прапановамі і патрабаваннямі працоўных і ўдзельнікаў мітынгаў і забастовак, якія мелі месца ў красавіку 1991 года ў рэспубліцы». Браві! Для мяне заўсёдна загадка — дзе, у якіх акадэміях навучаюць васьмь так выцягваць душу з любой справы і забываць сэнс? Адзін толькі падзел на «працоўных» і «удзельнікаў мітынгаў і забастовак» чаго варта! Увогуле, на якой траекторыі рухаецца думка ў галаве чалавека, які сплятае падобныя пасажы? Але справа зроблена, і стачкамы павінны яшчэ і дзякуй сказаць за тое, што іх «пытанне» сталіць на парадку дня дваццаць сёмым пунктам. Падумаеш, «аб некаторых заканадаўчых актах», маглі б і ўвогуле не разглядаць...

Вядома, можна спрачацца, ці з'яўляецца слухным з пункту гледжання тактыкі тое, як лідэр апазіцыі вырабаўвае цярпенне сваіх апанентаў, карыстаючыся выразамі, накішталт, «вылазка наменклатурных камуністаў», «фенаменальная камуністычная хлусня», «партыя злачынных банкрутаў»... Усё ж, каб быць пачутым і зразуметым, наўрад ці трэба цягаць суб'ектывіка за вусы.

Разам з тым, прапанаваная З. Пазняком канцэпцыя парадку дня сесіі выгодна адрозніваецца ад афіцыйнай стройнасцю, лагічнасцю, завершанасцю. Нагадаю сем пунктаў апазіцыі: аб наданні Дэкларацыі аб суверэнітэце канстытуцыйнага статусу; аб дэпартызацыі дзяржаўных устаноў, суда, пракуратуры МУС, КДБ, сістэмы адукацыі, арганізацыі і прадпрыемстваў; аб выбарчым заканадаўстве: аб кааліцыйным урадзе народнага даверу; аб грамадзянстве Беларусі; аб прынцыпах раздзяржаўлення і прыватызацыі; аб статусе Савецкай Арміі на тэрыторыі рэспублікі.

Па сутнасці, апазіцыя ўслел за рабочымі на плошчы яшчэ раз настойліва прапаноўвала Вярхоўнаму Савету не ўпусціць магчыма, апошні шанец зрабіцца сапраўды вярхоўнай уладай рэспублікі, даць новы імпульс працэсам суверэнізацыі Беларусі, якія, трэба прызнаць шчыра, пачалі прабукоўваць, пагражаючы ў «аб'ектыўных цяжкасцях».

Мне могуць запырачыць, маўляў, прапановы апазіцыі ўлічаны ў афіцыйным парадку дня. Я сказаў бы — рассяяны па ім, разбаўлены да той канцэнтрацыі, якая не з'яўляецца небяспечнай ні для тых, хто «рыхтаваў пытанне», ні для тых, хто ніколі не штурмуе мікрафоны, не спрачаецца, а маўкліва націскае кнопкі — калі трэба і як трэба.

Напярэдадні сесіі выказвалася заклапочанасць тым, каб яна не ператварылася ў мітынг. Што ж, мітынг у сценах парламента — гэта кепска. Але яшчэ горай, калі ўяўленні аб парламентарызме грунтуюцца на вопыце правядзення сходаў партыйна-гаспадарчага актыўна.

Андрэй ГАНЧАРОВ.

Крый божа, каб зноў...

Даўно прыняты Закон аб мовах у Беларусі, а робіцца ўсё як знарком наадварот. Вось газета «Беларускі час». Яна захавала беларускую мову хіба толькі ў загаловку, бо апошнія яе нумары надрукаваны цалкам рускай мовай. Раней дык хоць адна-дзе нататкі былі на роднай мове. Ці такой павінна быць газета беларускага працоўнага людю?

Мала, вельмі мала робіць наш урад для свайго 10-мільённага народа. Надзея толькі на тое, што наступныя пакаленні, якія не ведаюць жахаў сталіншчыны, што-небудзь зробяць для адраджэння Беларусі. У адваротным выпадку мова беларусаў будзе толькі ў архіве. А гэта значыць, што не будзе ўжо беларусаў на Беларусі.

Крый божа, каб зноў мы не сталі «Северо-западным краем»...

Валерый БАБЕЙ,
шліфавальшчык Мінскага
трактарнага завода.

Чые вы, старыя?

З нейкіх пор не магу спакойна бачыць старых людзей: на вуліцы, у метро, у парку. Гляджу на іх — і сэрца скаланаецца ад сораму, горычы, болю. Яны — нашы старыя, нашы бацькі і маці, нашы гісторыя. Чаму ж мы забываемся на іх, выкрэсліваем іх з памяці, не бачым іх праблем? А праблем гэтых у іх нікольні не менш, чым ува ўсіх нас: мізэрныя пенсіі, дрэнная (і такая неабходная!) медыцынская дапамога, хваробы, адзінота.

Многія з іх лічаць сабе нікому не патрэбнымі (так іно, на жаль, часта і ёсць), нікому не звяртаюцца па дапамогу. Так і паміраюць, не зразумеўшы, за што змагаліся, адстойвалі Радзіму і дзе той шчаслівы сацыялізм (або камунізм), пра які марылі, спадзяючыся, што старасць іхня будзе шчаслівай.

Мне могуць сказаць: у нас жа ёсць дамы састарэлых, насельнікі якіх забяспечаны дзяржавай усім неабходным. Ведаеце, ёсць у Ігара Лучанка песня «Дом састарэлых», і я, маладая дзяўчына, не магу слухаць яе без хвалявання. Бо спяваецца ў той песні пра тое, што — бараніце Бог трапіць у той дом, спаць на казённых прасцінах, чакаць, прыйдучы ці не прыйдучы да цэбе ў адведкі.

Неяк я не ведала дом састарэлых у Мінску. Мяне ўразіў кантраст паміж людзьмі, якія жывуць там, і тымі, хто іх абслугоўвае. Гэтыя нішчасныя старыя людзі, ляжачыя і хадзячыя, ужо нават і не агрызаліся на санітарак, якія злосна, з нянавісцю асыпалі іх адборнай лаянкай. Бачыла я і тое, як іх кармілі: снібкі хлеба нідаліся з кошыка проста ў суп... На мяне, незнаёмку, новенькую тут, глядзелі дзясцікі старэчых вачэй, нібы гаворачы: «Дачушка, што ж гэта такое робіцца?» Было сорамна за нас з вамі, дарагія суграмадзяне. Я не асуджаю людзей, якія прывезлі сваіх бацькоў у дом: па-першае, у жыцці ўсяляк бывае, а па-другое — гэта справа іх сумлення. Але чаму так чэрства і абыхаваць абыходзяцца з імі людзі, якія там працуюць?

Што ж гэта з намі робіцца? А потым была я ў Польшчы. Трапіла ў горад Пшчына, што ў Верхняй Сілезіі. А ў горадзе тым — у дом састарэлых. Дом невялікі, але акуратны. Людзям там ад 60 і больш. Абстаноўка спакойная, мілыя дзясцікі-манахіні адраваюць усмешкамі. У доме вельмі чыста, утульна, усюды дываны, бялюткая бялізна...

Прыехала я сюды з хорам Белдзяржуніверсітэта. Хор наш прыйшлі паслухаць амаль усе насельнікі дома. Тых ж, хто не мог прыйсці, слухалі ў пакоях праз мясцовую радыёапаратуру. Я міжволі параўноўвала польскіх манахінаў з нашымі цётка-

мі, якія працуюць у мінскім доме састарэлых, з цёткамі, у якіх, здаецца, назаўсёды прыліпла да твару злосць і незадаволенасць. І было мне балюча, крыўдна за нашых старых людзей, якім выпаў лёс жыць гэтак кепска.

А, між іншым, якія цікавыя людзі ёсць сярод іх! Жыццё каторага — сама наша гісторыя. Чалавек і ваяваў, і сядзеў у сталінскіх лагерах, адраджаў горад, перажыў «кукурузу», застой. Мы прывыклі пазнаваць гісторыю з кніг, а тут вось, перад табой — жывая кніжка. Вуснамі дзясціцы гаворыць ісціна, а вуснамі старога чалавека — мінуўшчына, гісторыя. І давайце не будзем забываць пра гэта: ім жа гэтак мала засталася...

Я сагралася б супраць ісціны, калі б сказала, што ў нас няма людзей добрых, чутлых, спагадлівых, якія паціху, нягучна дапамагаюць старым, асабліва малазбабаспечаным. Але ж усё гэта робіцца толькі эпизадычна, час ад часу.

А цяпер жа, пры пераходзе да рыначнай эканомікі, інфляцыя і татальны дэфіцыт перш за ўсё ўдарыць па старых. Нам трэба пра гэта помніць і нешта рабіць, рабіць... Магчыма, пры кожным ЖЭСе стварыць службу дапамогі старым і ўстанавіць тэлефон па тыпу «тэлефона даверу», па якім пажылы чалавек можа пазваніць і папрасіць дапамогі. Я ведаю, якую вялікую міласэрную дапамогу людзям аказвае царква. Але яна дзейнічае неак адасоблена. Можна нашым грамадскім і дзяржаўным арганізацыям, якія тансама займаюцца арганізацыяй гуманітарнай дапамогі старым, аб'яднаць свае намаганні з царквой?

Мне здаецца, наша грамадства проста абавязана фінансаваць гуманітарныя праграмы.

А пакуль я хаджу па вуліцах і бачу старых жабрачак, якія просяць міласціну. І хочацца сказаць словамі Евангелія: «...будзьце друг ко другому добры, сострадательны, прощайте друг друга, как и Бог во Христе простил вас».

г. Мінск.

Марына МДЗІВАНІ.

Дзе ж гаспадары?

Дасведчаны чытач, напэўна, памятае, колькі спрэчак было ў друку, ды і ў «ЛіМе» таксама, колькі скрыжоўвалася пёраў пра лёс будынка чыгуначнага вакзала, што на станцыі Уша (в. Краснае) Маладзечанскага р-на. Будынак гэты ўжо не адпавядаў патрабаванням сённяшняга дня, таму было вырашана ўзвесці новы будынак вакзала, а старое памяшканне знесці.

Аднак умяшалася грамадскасць і патрабавала старое памяшканне захавач, стварыўшы там музей чыгункі і філію музея М. Багдановіча. Увогуле не дахопаў у ідэю не было.

І вось ужо больш як паўгода ўсе службы вакзала справілі наваселле ў новым памяшканні. А старое засталася... нікому не патрэбным.

Сумна і горка глядзець сёння на будыніну, якая столькі гадоў служыла людзям, дзе ў далёкім 1911 годзе адпачываў пасля прыезду з Вільні Максім Багдановіч. Сумна і горка, бо страціўшы гаспадара, гэта будыніна, здаецца, страціла і свой лёс. Павыбіраваны шыбы, пакрышаны вокны, кучы друку, смецця...

Дзе ж тыя былыя заступнікі? Дзе гаспадары? Служба чыгункі, пакінуўшы будынак, дзейнічае па прынцыпу пасля нас — хоць патоп. Міністэрства культуры выбрала прынцып іншы: і я — не я, і хата — не мая.

Вядома, у цяперашняй крызіснай сітуацыі, што склалася ў краіне, можна знайсці апраўданне. І сродкаў няма, і матэрыялаў. Тут хоць бы самім неяк жыць пры сённяшняй дарагавізне. Але ж не хлеб адзіным...

Трэба тэрмінова прыняць меры калі не па рэстаўрацыі будынка, то хоць бы надзейнай яго кансервацыі. Бо не выключана магчымасць таго, што там у адзін цудоўны дзень загуляе «чырвоны пень».

Вячаслаў ШНУРКЕВІЧ.

г. Маладзечна.

Жылка ў ссылцы

Правінцыйны горад Уржум яшчэ з канца мінулага стагоддзя стаў месцам палітычнай ссылі. У пачатку трыцятых у горадзе пачалі з'яўляцца першыя са ссыльных саветаў перыяду. Адным з іх і быў Уладзімір Адамавіч Жылка. Гэта пазней, ратуючыся ад рэпрэсій, прыедучы ў наш раён бацькі А. Твардоўскага, а потым прывязучы з Ленінграда першых дзяцей, бацькі якіх былі арыштаваны па «ленінградскай справе». Дзяцей па спешнарадава будучы везці з Масквы і Баку, Іванава і Чэлябінска, Томска і Уфы, Ленінграда і Петравадска...

Напачатку беларускі паэт жыў у вядомага гарадскога педагога Дзеранкова, потым калі сам гаспадар мусіў памяншаць кватэру, Уладзімір Адамавіч пераехаў да А. Рукавішнікавай. З гэтай кватэрай гаспадарыў яму пашанцавала. Добрая жанчына чула ставілася да свайго кватаранта.

Марыла У. Жылкі ў Уржуме. Фота аўтара.

У цёплы час паэт блукаў па Уржуме, любіваўся мясцовымі адметнасцямі. Адзін з яго знаёмых, М. Руснік, успамінаў, што Уладзімір Адамавіч распытваўся пра горад, цікавіўся своеасаблівай архітэктурай мясцовых царкваў і сабора.

Верасень 1931 года. У толькі што адчынены Уржумскі медыцынскі тэхнікум увайшоў хударлявы, з нездаровым выглядам чалавек. «Я хачу прапанаваць сябе на пасадку загадчыка гаспадарні, у якім мае патрэбу тэхнікум», — сказаў наведнік. — Мне патрэбна работа, каб жыць».

Сустрэча гэтая скончылася згодой прыняць Уладзіміра Адамавіча на працу з прадастаўленнем некалькіх педагогічных гадзін па літаратуры...

Немагчыма сабе ўявіць стан паэта, які навучаўся ў Празе, ведаў некалькі еўрапейскіх моў і прасіў работы ў людзей, мабыць, не дужа дасведчаных і адукаваных. Ды так і было. Аднак пашанцавала У. Жылку з працай. І хоць колькі тых месяцаў рабіў, ды знайшоў сяброў.

Менавіта адзін з іх, М. А. Шарценнікаў, будучы прафесар Башкірскага мед-інстытута, зайшоў адведць хворага паэта 1 сакавіка 1933 года і пад яго дыктоўку запісаў паштоўку на імя ягонага брата: «Болен опасно, как никогда. Вопрос о смерти не скодит с очевидного порядка. Обратись к Петрику, Кастусю, чтобы прислали по сто рублей. Нуждаюсь. Выздоровею — верну. Будь сильным».

Вечарам уржумскія сябры сабраліся ля Уладзіміра Адамавіча...

Калі ў 1965 годзе дачка паэта Н. Лазарава звярнулася ў выканком Уржумскага гарсавета з пільным-просьбай паведаміць пра месца пахавання яе бацькі, на пісьмо гэтае адгукнулася жонка дагледчыка могілак Уржума В. А. Лешчанка. Яна, былая ўдзельніца партызанскага руху на Беларусі, вярнуўшыся пасля вайны на радзіму, разам з мужам знайшла напашуцёрты надгіс на спархналым драўляным помніку; яна дагледзла магілу паэта...

Уладзімір ВЯТЛУЖСКІХ,
краняўца, супрацоўнік уржумскай
раённай газеты «Кировская искра».

Бедная, бедная «падчарка»

Нядаўна ў Мінску прайшоў І Рэспубліканскі конкурс маладых выканаўцаў эстраднай песні. Безумоўна, конкурс — сапраўдны з'ява ў сучасным беларускім эстрадным мастацтве і, спадзяючыся, спецыялісты яшчэ не раз яго праваліруюць, у тым ліку і праз друк. Спадзяючыся таксама, што мы дачакаемся II і III рэспубліканскіх конкурсаў і, увогуле, што яны ў нас «прыжывуцца» надойга.

Але мне вельмі хацелася б (і, я ўпэўнена, не толькі мне), каб у наступныя разы не паўтарылася тое, чаго нельга было не заўважыць цяпер: амаль усе песні, якія гучалі на конкурсе, спяваліся па-руску. А, між тым, выступалі людзі, ад якіх залежыць будучыня нашай эстрады.

Шчыра кажучы, ужо не дужа пераканаўча гучыць спасылкі на занябанасць мовы. І, здаецца, куды спрэждлівей прычыны такіх недарэчнасцей шукаць не ў нашай нацыянальнай гісторыі, а ў канкрэтных людзях, арганізатарх падобных мерапрыемстваў.

Можна пашукаць іх і на Беларускім тэлебачанні, на якім нацыянальная эстрадная музыка ўсё яшчэ выступае ў ролі беднай падчаркі. Наракаванні некаторых плакальшчыкаў на тое, што ў тэлебачанні няма грошай на здымкі музычных кліпаў, яўна перабольшаныя. У любым выпадку, нават тое, што ёсць у фанатэках, можна выкарыстоўваць куды з большым эфектам. У свой час тэлебачанне адкрыла цікавую серыю перадач «Прэм'ера песні» (аналагічную той, якая і да сённяшняга дня гучыць па радыё). Адкрыла — і тут жа паспяшалася... закрыць, такім чынам пакінуўшы ці не адзіную рэгулярную праграму, якая знаёміць з навінамі беларускай эстрады: «Песню бярэць з сабою». Але і гэтую перадачу апошнім часам рэгулярнай назваць цяжка. Да таго ж на фоне новых музычных праграм ЦТ форма яе прывядзення здаецца яўна састарэлай.

Дык што гэта: дэфіцыт прафесійных кадраў на тэлебачанні, ці дэфіцыт жадання рабіць што-небудзь?

Ж. БАЯРЧЫК.

г. Мінск.

Вяртаючыся да надрукаванага

...І завецца яна Беларуссю

Чытачы, напэўна, памятаюць нашу публікацыю «Па той бок «крэсаў». Друкуючы яе, мы ўсведамлялі, што іна выкліка неадназначную ацэнку і рэакцыю. І не памыліліся. Пераважная большасць чытачоў успрыняла нататкі Э. Закрэўскага з паразумеласцю, падзяляючы выказаную ім трывогу і закліпанасць з выпадку нездаровых, відочна антыбеларускіх паміненняў польскага каталічнага клеру. Зусім інакш успрынялі публікацыю некаторыя актывісты польскага нацыянальнага адраджэння на Беларусі. На іх думку, усё ў ёй — паклёп, правакацыя, распыльванне міжнацыянальных канфліктаў...

рэдакцыю прыйшоў ліст членаў праўлення брэскага аддзялення Саюза палянаў у Беларусі Аляксандра Янчуна і іншых (подпісы іх, на жаль, нечытальныя). Ліст, напісаны чамусьці па-руску (як, памятае чытач, і ліст старэйшні брэскага аддзялення СПБ М. Дабрыніна), поўны гнева і абурэння.

«Мы вельмі удзілены, што газета творческой интеллигенции, орган Союза писателей БССР считает возможным публиковать на своих страницах материалы столь низкого уровня, поскольку даже человеку непосвященному видно, что это элементарная политическая провокация. Во-первых, материал появился спустя семь месяцев после опубликования в нем событий — то есть стало му-то срочно нужно; во-вторых, обвинения в адрес отдельных личностей и польского возрождения в целом не подкреплены никакими документальными ссылками... Единственной целью всего провокационного материала является попытка поско-

рить поляков и белорусов, дискредитировать идею национального возрождения поляков на этих землях в глазах польского населения, поселить недоверие между народами... Мы требуем публичного опровержения и клеветы в адрес поляков и принесения извинений М. Добрыніну...»

Вось такі ліст, сутнасць якога відаць з гэтых цытат. Дзіўна чытаць яго. Матэрыял Ю. Закрэўскага «нізкім пробы»? Што гэта такое і паводле якіх крытэрыяў? «Элементарная политическая провокация»? Гучна, але безпадастаўна. Матэрыял — усюго толькі нататкі ўдзельніка курсу, які добраасмелена расказаў пра свае ўражанні, нідзе не робячы высноў і не даючы ацэнкі ці рэкамендацыі. Матэрыял раптам некаму тэрмінова спатрабіўся? Каму, калі не скарэць? Ну, а якія могуць быць дакументальныя спасылкі ў матэрыяле, які носіць характар дзённікавай запіскай? А як успрымаць вась гэта: «дискредитировать идею национального возро-

ждения поляков на этих землях в глазах польского населения»? З лексікона якога часу гэтыя словы? Што гэта за «эти земли» і «непольское население»?

Міжволі згадваецца адна публікацыя з другога нумара «Спадчыны» за сёлетні год. Маю на ўвазе артыкул Алеся Гаруна «Груганьне», упершыню надрукаваны ў газеце «Беларускі шлях» у снежні 1919 года. Наш паэт напісаў яго з выпадку рашэння варшаўскага сойма аб правядзенні плебісцыту на беларускіх землях, занятых польскім войскам. У артыкуле прыводзяцца словы пасла Камянецкага: «На гэтых землях плебісцыт саўсім лішні, бо рэзультацт яго, наперад можна сказаць, што будзе на нашу (польск. гаспадарства. — Аўт.) карысць».

Ці ж не дзіўнае супадзенне: «на гэтых землях» і «на этих землях»? Словы сказаны ў 1919 і ў 1991 гадах. Выпадкова? Магчыма. Аднак жа... Тады, у толькі што адноўленай Польшчы, многія, на жаль, Бела-

русь менавіта гэтак воль і успрымалі: спакон веку польскія землі, якія трэба вярнуць «да сваіх вочтынаў».

Дарэчы, Алеся Гарун зусім не прыпісваў гэтага польскаму народу, а толькі асобным «старым груганам», з якімі «новая Польшча не справілася яшчэ». Мы таксама заўсёды разумеем гэтае адрозненне паміж польскім народам і асобнымі яго, так бы мовіць, не лепшымі прадстаўнікамі. І ніводная лімаўская публікацыя ніколі не ўтрымлівала хоць бы знаку таго, што магло б кінуць нейкі ценз на братні нам суседні народ. «Мае браты, мае суседзі, свабодны, новы польскі люд! Няхай жа песьняй звонкай медзі красуе наша дружба тут!» Ну, мо і мінулі часіны занадта звыклі песням дружбы, але галоўнае засталася: з суседзямі трэба і належаць жыць па-суседску.

дзейнасць на Беларусі культурна-асветных нацыянальных таварыстваў, што ўзніклі ў рэспубліцы апошнім часам. Пісаў, тым самым падтрымліваючы гэтую дзейнасць. Інакш і нельга, бо залежнасць тут прамая. Толькі адраджаны, паўстаўшы з нацыянальнага небыцця да свядомага жыцця беларускі народ можа забяспечыць і гарантаваць духоўнае адраджэнне і росквіт прадстаўнікоў іншых народаў, што жывуць з ім побач.

І калі ўзнікае неабходнасць (прыкрая неабходнасць) друкаваць матэрыялы, нашта татак «Па той бок «крэсаў», дык, думаецца, прадстаўнікі гэтых народаў (у дадзеным выпадку палякі) павінны ставіцца да іх таксама з паразумеласцю, спакойна і з годнасцю. Бо Бацькаўшчына ў нас адна, і завецца яна Беларуссю.

А што датычыць «принесения извинений» М. Добрыніну, дык... Ці ж зневажаў хто-небудзь яго? Прынамсі, «ЛіМ» зусім не меў таго намеру. Ю. Закрэўскі? Калі хтосьці лічыць, што ён залішне паддаўся эмоцыям і ў чымсьці перагнуў кій, — што ж, «ЛіМ» прадстаўляў (і прадставіць яшчэ, калі будзе патрэба) месца для ўдакладнення пазіцыі.

— Разам з двума іншымі прадстаўнікамі парламентарыяў апазіцыі — народнымі дэпутатамі БССР Зянонам Пазняком і Уладзімірам Заблоцім вы, Леанід Пятровіч, цэлы месяц былі ў Злучаных Штатах Амерыкі і Канадзе. Што гэта за паездка, якую мэта вы ставілі перад сабой, выпраўляючыся ў няблізкі свет?

— Асноўная мэта візіту — устанавіць кантакты з палітычнымі дзеячамі і спецыялістамі ў галіне рынчнай эканомікі ЗША і Канады, а таксама з беларускай эміграцыяй у гэтых краінах. Справа ў тым, што сёння апазіцыя ў Вярхоўным Савеце рэспублікі, па сутнасці, выконвае, так бы мовіць, функцыі цэнавага ўрада. Гэта накладвае на нас вялікую адказнасць і вымагае, акрамя ўсяго іншага, глыбокіх ведаў у розных галінах палітычнага, эканамічнага і культурнага жыцця Беларусі. Прынамсі, парламентарыяў апазіцыя працяг-

штоку перад будынкам кангрэса ў Вашынгтоне, уздымаецца бел-чырвона-белы сцяг. Беларуская эміграцыя прымяркоўвае да гэтай даты цэлы шэраг палітычных і культурных мерапрыемстваў — фестывалі, выставы і да т. п., імкнучыся расказаць пра Беларусь у мясцовых сродках масавай інфармацыі.

Павінен адзначыць, што ў ЗША і Канадзе, як мы ўпэўніліся, жыве сапраўдная беларуская інтэлігенцыя, якая і ў нас у дэфіцыце. Незалежна ад прафесіі і, так сказаць, маёмаснага цензу, амерыканскія беларусы цудоўна валодаюць роднай мовай. Я маю на ўвазе і старэйшае пакаленне, якое нарадзілася на Бацькаўшчыне, і тых, хто нарадзіўся ўжо ў Амерыцы.

Цяпер бліжэй да канкрэтыкі, звязанай з нашым візітам у ЗША і Канаду. Не

каб нас прадставіць парламентарыям. Потым мы былі прынятыя спікерам парламента.

На жаль, пад час нашага прыезду ў Канаду федэральны парламент быў распушчаны на канікулы, але ўсё роўна нам удалося сустрэцца з некаторымі парламентарыямі ў камісіях. Наведалі мы і федэральны ўрад, дзе былі прыняты ў адным з камітэтаў міністэрства замежных спраў. У час гутаркі тут мы закранулі вельмі важнае, на наш погляд, пытанне, звязанае з маючым адбыцца прыняццем у СССР Закона аб выездзе з краіны і ўездзе ў яе. Мы мелі на ўвазе, што пасля прыняцця закона пэўная колькасць беларусаў, асабліва з радыеактыўнай чарнобыльскай зоны, заходзіць эміграваць у тую ж Канаду. Нам неаб'яковы лёс гэ-

Пасля наведання парламента Канады.

«ЗА АКІЯНАМ МЫ МНОГАЕ ЗРАЗУМЕЛІ»

На пытанні карэспандэнта «ЛіМа» адказвае народны дэпутат БССР Леанід БАРАШЧЭЎСКІ

лы час ужо змагаецца за хутэйшы пераход рэспублікі да рынчных адносін, сустракаючы пры гэтым процідзеянне пэўных сіл у Вярхоўным Савеце, ды і не толькі тут... Там, за акіянам, нам хацелася знайсці спецыялістаў, якія б маглі даць правільную ацэнку нашых прапаноў, ідэй.

— Хіба такіх спецыялістаў няма ў нас?

— Мы шукаем іх у рэспубліцы, але, пагадзіцеся, ніхто з нас ніколі не жыў пры рынчнай эканоміцы. Іншая справа, тая ж Амерыка... І яшчэ адну мэту мы ставілі перад сабой — расказаць мясцовым палітыкам, што ўяўляе сабой сучасная Беларусь з яе няпростымі праблемамі, звязанымі, у першую чаргу, з чарнобыльскай трагедыяй.

І сёння за акіянам маюць даволі цямнае ўяўленне аб нашай рэспубліцы. Яна паранейшаму асацыіруецца ў іх з Расіяй. Адкрыць вочы амерыканцам, канадцам на рэальнае становішча спраў не лёгка. Тут я не магу не сказаць слоў глыбокай удзячнасці беларускай эміграцыі ў ЗША і Канадзе, якая ў часы існавання жалезнай заслоны, што аддзяляла нашу краіну, рэспубліку ад свабоднага свету, рабіла ўсё магчымае, каб расказаць амерыканцам пра Беларусь, беларускі народ, яго традыцыі і памкненні. Прадстаўнікі эміграцыі рэгулярна звярталіся да кангрэсменаў, нават да прэзідэнта ЗША з напамінкам аб заняволенні беларускага народа, пра яго барацьбу за нацыянальную незалежнасць. Гэта дало свой плён. Апошнія гады перад кожным 25-м сакавіка — Днём абвешчання Беларускай Народнай Рэспублікі, на флаг-

лішне будзе нагадаць, што запрасіла нас туды Беларуска-Амерыканскае Задзіночанне і Згуртаванне беларусаў Канады. Яны нам і дапамаглі ўсталяваць кантакты з палітычнымі дзеячамі абедзвюх краін, бо, скажам, не так проста сустрэцца з тым жа кангрэсменам без папярэдняй дамоўленасці. Дарэчы, амерыканскія і канадскія беларусы карыстаюцца падтрымкай некаторых кангрэсменаў, з якімі сустрэлася і наша дэлегацыя. Мы мелі плённую гутарку з трыма амерыканскімі заканадаўцамі — Донам Рарабакерам, які, як нам казалі, вельмі прыхільна ставіцца да беларусаў; Хелен Бэнтлі, між іншым, добрай знаёмай прэзідэнта Джорджа Буша, менавіта яна дапамагла нам сустрэцца з экспертамі амерыканскага сената ў галіне эканомікі; а ў штаце Нью-Джэрсі, дзе жыве значная колькасць беларусаў, нас прыняў кангрэсмен ад гэтага штата Рычард Зімер, які абяцаў далажыць аб цяжкасцях, якія перажывае Беларусь у сувязі з чарнобыльскай аварыяй, у камісіі па замежных справах кангрэса.

Мы лічым вельмі карыснай сустрэчу ў Дзярждэпартаменце ЗША з дырэктарам аддзела Савецкага Саюза Аляксандрам Вержбоў і яго супрацоўнікамі. Іх цікавіла наша ацэнка Саюзнага дагавору, іншыя пытанні палітычнага жыцця ў СССР і нашай рэспублікі, вялася тут гаворка і пра палітычнае і эканамічнае супрацоўніцтва ЗША і Беларусі.

Запомнілася наведанне парламента правінцы Антарыё ў Таронта — гэта ўжо Канада. Калі мы прыйшлі туды, акурат ішло пасяджэнне, якое было спынена для таго,

тых людзей і вельмі хацелася б, каб у Канадзе дапамаглі ім з авалоданнем мовай, набыццём прафесіі, каб яны там не згубілі сябе, сваю нацыянальную свядомасць.

— Ці ведалі вышы суб'яднікі пра вельмі складанае становішча Беларусі — татальны дэфіцыт, нечувае пагоршэнне жыццёвага ўзроўню жыхароў рэспублікі, якія і так пацярпелі ад чарнобыльскай катастрофы?..

— Ведалі. Але хутчэй тэрэтычна. Каб рэальна адчуць увесь трагізм становішча, у якім мы апынуліся, трэба тут нейкі час пажыць. Разам з тым, і ў ЗША, і ў Канадзе ёсць нямала дзелавых людзей, якія б хацелі дапамагчы нашай эканоміцы выкараскацца з бездані. Я маю на ўвазе не гуманітарную дапамогу. Яна вельмі патрэбна нам, але гэта не панацея, не ратунак. Ратунак — паступова інтэграцыя нашай эканомікі ў эканоміку развітых краін сусвету, інвестыцыі ў нас замежнага капіталу і г. д. Член нашай дэлегацыі Уладзімір Мікалаевіч Заблоці, чалавек вельмі дасведчаны ў пытаннях эканомікі, навукова-тэхнічнага прагрэсу, быў узброены рознымі лічбамі, фактамі, выкладкамі, якія характарызавалі стан нашай эканомікі. Гэта дазваляла весці з нашымі суб'ядніцамі прадметную, канкрэтную размову. Яшчэ раз паўтару — ёсць там людзі, і, дарэчы, сярод негачыянтаў — прадстаўнікоў беларускай эміграцыі, якія з ахвотай уклалі б свае капіталы ў нашу эканоміку, але...

— Але, відаць, бяцца, што, як кажучы, планалі іх грошыкі...

— Так, яны прывыклі лічыць грошы і не хочуць іх кідаць на вецер. Гэта натуральнае жаданне. Патрэбныя прававыя і эканамічныя гарантыі. Як ва ўсім свабодным свеце.

— Хто павінен іх забяспечыць?

— Законы. Аб уласнасці, замежных інвестыцыях і г. д. Былі дні, калі ў нас адбылася па некалькі сустрэч з амерыканскімі і канадскімі бізнесменамі, спецыялістамі ў галіне міжнароднага гандлю, маркетынгу — усе яны, як мы ўпэўніліся, зацікаўлены ў выратаванні савецкай эканомікі, бо яе заняпад пэўным чынам адмоўна ўплывае і на стан эканомікі сусветнай.

Канечне, пад час амаль усіх нашых сустрэч гучала тэма Чарнобыля. Запомнілася гутарка з дырэктарам дэпартаменту па развіцці дачыненняў з СССР і Усходняй Еўропай канадскага ўра-

да Дэвідам Хорлі. Прысутнічаў на ёй і намеснік дырэктара ведамства па пытаннях атамнай энергетыкі Аляксандр Макнівен, які спытаў у нас, ці будучы на Беларусі будавацца атамныя электрастанцыі? Мы адказалі, што пасля Чарнобыля наш народ не захоча мець на сваёй тэрыторыі аб'екты атамнай энергетыкі, трэба шукаць альтэрнатыўныя энергетычныя крыніцы. Уладзімір Мікалаевіч Заблоці ў нашым Вярхоўным Савеце акурат і займаецца гэтымі праблемамі. У Амерыцы ён шукаў кантакты са спецыялістамі ў гэтай галіне.

Мы мелі цікавую гаворку ў камісіі па правах чалавека пры Кангрэсе ЗША і ў незалежнай камісіі па правах чалавека ў Канадзе, у час якой паведамілі пра факты ўтойвання сапраўдных памераў чарнобыльскай трагедыі. Менавіта гэта адыграла сваю негатыўную ролю ў арганізацыі гуманітарнай дапамогі ахвярам Чарнобыля, якая пачала прыходзіць са спазненнем. У адказ на нашы просьбы аб дапамозе ў многіх заходніх краінах пыталіся: «Чаму ж вы маўчалі чатыры гады?»

— Ці сустракаліся вы з прадстаўніком Беларускай апазіцыі ў ААН Г. Бураўкіным?

— Так, мы пабылі ў нашай місіі, сустрэліся з яго супрацоўнікамі, расказалі аб мэтах сваёй паездкі. Генадзь Мікалаевіч Бураўкін падзяліўся такой скрухай — калі паўгода назад ён сюды прыехаў, у місіі не было ніводнай вонкавай прыкметы: якая б сведчыла аб Беларусі. Паступова ўдалося стварыць бібліятэку з беларускіх твораў. Карыстаючыся выпадкам, прасіў перадаць сваю просьбу беларускім мастакам — хай бы яны пераслалі беларускай місіі колькі сваіх карцін, якія б аздобілі яе інтэр'ер.

Цікавілі нас пытанні сельскай гаспадаркі — найбольш слабага звяна нашай эканомікі. Па нашай просьбе міністэрства сельскай гаспадаркі правінцы Антарыё арганізавала экскурсію на адну з ферм ля горада Гвэльфа. Праўда, гэта не тыповая ферма, — яна належыць не прыватнай асобе, а падпарадкоўваецца самому міністэрству, якое выкарыстоўвае яе як свайго роду эксперыментальную базу. Але ферма гэтая не атрымлівае ад міністэрства ні цэнта датацыі, у фінансавым плане поўнацэнна забяспечвае сябе сама. Нас надз-

вычай уразіла тэхнічнае забеспячэнне вытворчасці.

Мы спісалі свае бланкеты ў час сустрэчы з прафесарам Таронцкага ўніверсітэта Бэзілем Кэлімонам, спецыялістам у галіне рынчнай эканомікі, прыватызацыі дзяржаўнай маёмасці. У свой час ён быў запрошаны экспертам урадамі Польшчы і Венгрыі. Нас вельмі ўзрадавала, што многія яго прапановы і рэкамендацыі ў галіне эканомікі, супалі з канцэпцыямі пераходу да рынчнай эканомікі, якую прапаноў у Вярхоўным Савеце БССР парламентарыяў апазіцыі. Ён абяцаў нам, што зможа са сваімі супрацоўнікамі экспертаваць нашы эканамічныя і іншыя законапраекты.

Мы былі прыняты мэрарм Таронта Артам Іглтанам. У час гутаркі, якая доўжылася 40 минут, ён расказаў нам пра дзейнасць гарадскіх муніцыпальных службаў, сістэм кіравання і мы зноў упэўніліся, што мелі рацыю, прапаноўваючы на адной з сесій Вярхоўнага Савета, дзе прымаўся закон аб мясцовым самакіраванні, менавіта муніцыпальную сістэму, у якой кожны ведае, за што адказвае і што яму трэба рабіць.

Хачу яшчэ раз падкрэсліць, што мы, як прадстаўнікі беларускага парламента, і ў ЗША, і Канадзе карысталіся нязменнай увагай. Мы былі запрошаны, напрыклад, на пасяджэнне вядомага ў свеце клуба «Космас», членамі якога з'яўляюцца некаторыя нобелеўскія лаўрэаты. Дэлегацыя была прадстаўлена магчымае выступіць з лекцыямі ў Калумбійскім універсітэце Нью-Йорка, ва ўніверсітэтах у Таронта і Атаве.

Дарэчы, гэтыя лекцыі прыпалі на час, калі на Беларусі разгарнуўся забастовачны рух. Падзеі гэтыя шырока асвятляліся ў амерыканскім друку, і, натуральна, у час нашых выступленняў ва ўніверсітэтах студэнты літаральна абрынулі на нас безліч пытанняў. Мы гаварылі пра сваё бачанне асаблівасцей палітычнай і эканамічнай абстаноўкі на Беларусі, расказвалі пра дзейнасць апазіцыі ў Вярхоўным Савеце.

Паездка наша ў Амерыку дала вялікую спажыву для роздому. Многаму мы за акіянам навучыліся, многае там зразумелі. Усё ўбачанае, асэнсаванае прынясе свой плён.

— Дзякуй за гутарку.
Інтэрв'ю ўзяў
М. ЗАМСКІ.

Сустрэча беларускіх парламентарыяў у аэрапорце імя Кенедзі ў Нью-Йорку.

Барыс Пастарнак Гарэла свечка...

«...Препаную беларускай мовай ганарыцца»

Сталася так, што сапраўднае адкрыццё Барыса Пастарнака, вяртанне яго таленту адбываецца толькі цяпер, калі літаратура пазбаўляецца ідэалагічнага ўціску, а пра самога творцу гавораць зыходзячы з напісанага ім, а не з грамадскіх заслуг. А яшчэ адначасу: кожная нацыянальная літаратура мае за ганарнец свае перастанкі Майстра.

У нас, на Беларусі, першы за гэтую ўдзячную і разам з тым адназначную справу ўзяўся Рыгор Барадулін. Яго першы пераклад Б. Пастарнака ў рэспубліканскай перыёдыцы з'явіўся, калі адзначаліся сотыя ўгодкі з дня нараджэння паэта. Сёбе-то з гэтых перакладаў убачыла свет і на старонках «ЛіМа». Цяпер жа «беларускі» Б. Пастарнак гучыць са старонак нігі «Гарэла свечка...», выпушчанай выдавецтвам «Мастацкая літаратура» ў серыі «Запаветныя радкі». У той самай, дзе паралельна даецца і пераклад, і арыгінал наб чытач мог ацаніць і вартасці, і хібы перастварэння. Тая літаратурная часта практыкуюць маскоўскія выдавецтвы «Радуга» і «Прагрэс». «Мастацкая літаратура» падтрымала гэтую ідэю ў 1989 годзе, выдаўшы кніжку М. Лермантава «Зорка зорчы голас падае» ў перакладзе А. Куляшова, Сяла-дарчы, пабачыць свет зборнік выбранай лірыкі М. Някрасава «Багаславі і не забудзь!» (пераклад Н. Гілевіча).

Аднак вернемся да кніжкі «Гарэла свечка...» Вядома, пад адной вокладкай сабраны нямецкае з багатай паэтычнай спадчыны Б. Пастарнака — крыху больш за сорак вершаў, але гэта самае лепшае, прынамсі, так мяркую перакладчык, а яго мастакоўскаму, паэтычнаму густу нельга не дзякаваць. Узоры лірыкі лаўрэта Нобелеўскай прэміі Б. Пастарнака — прыклад таго, як у тлумны і складаны час паэзія здатна рабіць чалавечна лепшым, духоўна ўзбагачае яго, надавае яму ўпэўненасць. А яшчэ ж і прыклад таго, як цяжка мастаку ў гэтым свеце, калі ён не такі, як усе, калі яму не хочацца ніколі, ні пры якіх абставінах адчуваць сябе часцінкай натоўпу.

Пра гэта Б. Пастарнак хараша дакладна сказаў у вершы «Нобелеўская прэмія». Восе як гэта гучыць па-беларуску:

Я прапаў, як у загоне
Звер, а нелюдзе, свет,
А за мною шум пагоні,
Я згубіў на волю след.

І ўпэўненасць: усё мінецца, а праўда застаецца: «Ды амаль што ля магільны веру, прыйдзе усё ж пара, подласці і злосці сілу пераможа дух добра».

У многіх творах мастак задумваецца і над прызначэннем творчасці (адзін з вершаў так і называецца — «Вызначэнне паэзіі»), і над сваёй адназначнасцю і за слова, і за іншых людзей. Снажам, гэтыя вядомыя радкі: «Давай роняць слова, кан сад — янтарь і цедру, рассяяно і шчодро, едва, едва, едва». У Р. Барадуліна: «давайма словаў медзь, як сад — бурштын і цедру, і шчодро, і фазэтна, губляць ледзь-ледзь, ледзь-ледзь». Блізкае да арыгінала і разам з тым — сваё, наснае, беларускае.

Хоць дасягнуць гэтага не так і проста. Сам Р. Барадулін разу-ме, якую адназначнасць усклаў на свае плечы, узляўшыся за Б. Пастарнака. Пра гэта яго развагі ў вершы «Перакладаючы Барыса Пастарнака», што адкрывае зборнік:

З багавейнай боязню, са смакам
Падбіраю вобмацкам радкі.
Гутару з Барысам Пастарнакам,
Зябкі мост будую ўздоўж ракі.

Есць у гэтым вершы тая ж радкі: «Я Паэту ціха препаную беларускай мовай гаварыцца».

«Препанова» была «Учута». Між іншым, не ўпершыню. Дзякуючы Р. Барадуліну мы ўжо маем «беларускіх» Сяргея Ясеніна, Яўгенія Еўтушэнка, Андрэя Вознясенскага... Спіс можна доўжыць і доўжыць...
А. В.

У ПОШУКАХ СЛОВА

Па старонках творчасці Алеся РАЗАНАВА

У свой час Дастаеўскі выказаўся пра тое, што філасофія — тая самая паэзія, толькі вышэйшая ступень яе. З другога боку, слова паэт («паэзія») паходзіць са старажытнагрэчаскай мовы і азначае творцу ў самым шырокім сэнсе слова, а не проста «вершаплёт». Суветныя старажытныя філасофіі — індыйская, кітайская, грэчаская, — мелі влізнны вопыт выкладання сваіх ідэй у вершаванай форме. У Рыме такі вопыт звязаны з імем Лукрэцыя Кара, што павінна быць вядома любому філологу. Спробы выкладання філасофіі ў метрычным слове адраджаліся і ў пазнейшыя часы. У сваю чаргу, уласна паэзія магла адкрыць цэлую эпоху ў развіцці культуры ды філасофіі, як гэта можна бачыць на прыкладзе Дантэ.

Складанасць аналізу творчасці А. Разанавы якраз і заключаецца ў тым, што ён увасобіў у сабе адначасова паэта і філосафа. У яго творчасці абодва аспекты выступаюць як нераз'ёмнае цэлае. Паэт шукае такое Слова, з якога б нараджаліся Сусвет, Чалавек у вышэйшым сваім прызначэнні.

Алесь Разанаў піша пэмы, вершы і версэты, квантэмы і пункціры, паэтычныя мініяцюры. Усё гэта — аўтарскія вызначэнні паэтычных форм, якімі ён карыстаецца. Вынікам апошніх пошукаў сталі вершаваныя пераклады скарынаўскіх прадмоў. Перад намі паўстае то нерасколаты, то напружана-дынамічны, але і вытанчана-стрункі вобраз. І ўсё ўнутрана звязана адной асобай, якая спачатку і да канца застаецца сабой. На справе выконваецца прынцыповае Кантэра патрабаванне. У адных выпадках унутраная сувязь, унутранае адзінства твораў А. Разанавы выступае відавочна, у другіх — ледзь заўважаецца. Аднак і ў другім варыянце пераёмнасць духоўнасці паэтычных вопытаў не становіцца менш глыбокай.

А. Разанаў выпускаў у свет пяць паэтычных зборнікаў: «Адраджэнне», «Назаўжды», «Каардынаты быцця», «Шлях-360», «Вастрыя стралы». Апошні, як вядома, адзначаны Дзяржаўнай прэміяй БССР імя Я. Купалы 1990 г. Філасофскую пазіцыю Алеся Разанавы ў значнай ступені вызначае першы зборнік «Адраджэнне». Калі ганяцца за еўрапейскімі слоўцамі, то можна было б сказаць, што ён задае парадыгму філасофскага станаўлення паэта. Ужо назва змяшчае ў сабе цэлую праграму. Адносна Беларусі добра вядома, што гістарычныя тэндэнцыі яе агульнакультурнага развіцця на пачатку стагоддзя таксама пачалі вызначацца ў якасці Адраджэння. Слова «Адраджэнне» актыўна ўжываецца ў вызначэнні сённяшніх сацыяльных, культурна-нацыянальных працэсаў разнастайных народаў СССР. Пры гэтым, праўда, у яго ўкладаецца часта неаднолькавы, а то і процілеглы сэнс, калі казаць пра розныя нацыі, розныя сацыяльныя пласты.

Малады Алесь Разанаў, разгортваючы тэму Адраджэння, думае перш за ўсё пра лёс Радзімы. Хай адзвінця гадзіны апошнія, да адной, высокае неба Радзімы Будзе заўжды са мной. Слова «Адраджэнне» ў шырокім сэнсе адкрылі для гісторыі культуры зусім не італьянскія гуманісты ды дзеячы мастацтваў, як пра гэта часам думаюць. Яго мы можам знайсці ў Бібліі, у кнізе «Іоў». Дакладней, тут гаворка павінна весціся не пра слова, а пра паняцце. І азначала яно абнаўленне чалавека, адраджэнне яго для новага жыцця. Радзіма якраз і дае такую магчымасць маладому А. Разанаву, як бы далёка ні прасціралася яго паэтычная думка. Яшчэ адна тэма першага зборніка А. Разанавы — пошук. Але чакай, няўмольны час: Я маю права ўсё закрасціць і потым наанава пачаць. Ці не стала гэта дэвізам усёй далейшай творчасці паэта? Ужо ў першым, сціплым паэтычным зборніку мы сустракаем з выключна шырокім спектрам творчага пошуку А. Разанавы. Слова прапрастае громом і званом, цішшу і шлохам. Паэт, звяртаючыся да вытокаў, думаючы пра чужыя шляхі, што вабяць да сябе, з самага пачатку рашуча стаў шукаць свой уласны філасофска-паэтычны шлях. Ён стаў яго «рыбачыць» з «касякоў мелодый», якія гучалі ў ім. І гэты ягоны пошук стаўся ягоным лёсам. А талент з усёй унутранай моцай якраз і раскрыўся ў трох апошніх кнігах паэзіі.

Апошнія, да адной, высокае неба Радзімы Будзе заўжды са мной. Слова «Адраджэнне» ў шырокім сэнсе адкрылі для гісторыі культуры зусім не італьянскія гуманісты ды дзеячы мастацтваў, як пра гэта часам думаюць. Яго мы можам знайсці ў Бібліі, у кнізе «Іоў». Дакладней, тут гаворка павінна весціся не пра слова, а пра паняцце. І азначала яно абнаўленне чалавека, адраджэнне яго для новага жыцця. Радзіма якраз і дае такую магчымасць маладому А. Разанаву, як бы далёка ні прасціралася яго паэтычная думка. Яшчэ адна тэма першага зборніка А. Разанавы — пошук. Але чакай, няўмольны час: Я маю права ўсё закрасціць і потым наанава пачаць.

Ці не стала гэта дэвізам усёй далейшай творчасці паэта?

Ужо ў першым, сціплым паэтычным зборніку мы сустракаем з выключна шырокім спектрам творчага пошуку А. Разанавы. Слова прапрастае громом і званом, цішшу і шлохам. Паэт, звяртаючыся да вытокаў, думаючы пра чужыя шляхі, што вабяць да сябе, з самага пачатку рашуча стаў шукаць свой уласны філасофска-паэтычны шлях. Ён стаў яго «рыбачыць» з «касякоў мелодый», якія гучалі ў ім. І гэты ягоны пошук стаўся ягоным лёсам. А талент з усёй унутранай моцай якраз і раскрыўся ў трох апошніх кнігах паэзіі.

Паэт выхаваў у сабе даволі рэдкі талент мысліцеля. Ён імкнецца разгледзець наваколле вачыма самога Быцця і пры гэтым спрабуе дакладна вымяраць ягоныя «каардынаты». Паэмы пад агульнай назвай «Каардынаты быцця» ўбачылі свет праз шэсць гадоў пасля першага паэтычнага зборніка. У іх яшчэ адчуваецца ранейшыя (не бяруся казаць — «юнацкія») разумовыя настроі. Разам з тым, з поўнай сілай выўляецца сталая разанаўская філасофія. Паўтараюцца старыя тэмы, але яны значна развіваюцца. У шматгучы сваіх мелодый А. Разанаў паслядоўна ідзе ад цемры да святла. Пры рэалізацыі папярэдняй праграмы ўзнікае новае бачанне свету, а таксама і новая праграма, калі паглядзець на справу па сутнасці:

Я — свядомасць,
я — цела,
я — свет,
у якім гарызонтам шнелцы, —
гэта я,
ні аб'ект, ні суб'ект:
бог, вар'ят і пачвара.

Тут, як бачым, падкрэсленае яшчэ адзін істотнейшы момант чалавечага і творчага жыцця: самаўсведамленне. Але ў цэлым праграма рэалізуецца ўжо ў наступным зборніку «Шлях-360».

Сам А. Разанаў у адным з тэлевізійных роздумаў так растлумачыў сэнс назвы зборніка: шляхоў можа быць шмат. Быў шлях Купалы, які глядзеў на неба. Быў свой шлях у Я. Коласа, які моцна стаяў на зямлі. М. Багдановіч імкнуўся спалучыць два гэтыя пачаткі. Быў шлях у

БУДЗЕМ ЛІЧЫЦЬ СУЧАСНІКАМ

...Гэта было ў 1948 годзе ў гарадскім пасёлку Берасіно, калі я вучыўся ў трэцім класе. Аднойчы я палез на гару нашай хаты: мяне зацікавілі кнігі, якія ляжалі сярод нейкага ламачча. Сярод іх была кніжка без многіх старонак — «Матчын дар» Алеся Гаруна, выдадзены ў Мінску ў 1918 годзе. Я прагна пачаў чытаць вершы. Мне асабліва запомніліся наступныя радкі з верша «Жэбрачка»:

Дайце навалачак хлеба ёй
цымнага,
Дайце пуховага, — дзе-ж ёй
узляць?
Што яна возьме з жыцця
безталанага?
Дайце, што можаце даць!

Гора памела на сьвеці убога!
Глянцы: згрыбела, згарбела у
крук.
Доля занатта казалася строга,
— Выбіла шчасыце усё з рун.

Назаўтра я папрасіў нашу настаўніцу раскажаць пра Алеся Гаруна. У адказ я пачуў: «Забудзь гэта імя. Гарун быў во-рагам Савецкай улады. Лепш чытай творы Пушкіна і Лермантава, Купалы і Коласа».

Пры такіх абставінах адбылося маё знаёмства з творчай спадчынай аднаго з самых таленавітых беларускіх паэтаў.

Пазней, будучы студэнтам-першакурснікам гістфака БДУ, я пытаўся ў выкладчыкаў пра лёс Алеся Гаруна. І ў адказ чуў: «Гэта контррэвалюцыянер і антысавецык. Ён не рэабілітаваны і ніколі не будзе рэабілітаваны».

Але час бярэ сваё. Чатыры гады назад «Літаратурная газета» зрабіла тое, што павінны былі спачатку зрабіць белару-

скія рэспубліканскія выданні — надрукавала матэрыял да 100-годдзя Алеся Гаруна. Як кажучы, «лёд тронуўся». А праз некалькі месяцаў у выдавецтве «Мастацкая літаратура» было здадзена ў набор факсімільнае выданне адзінага зборніка паэзіі Алеся Гаруна — «Матчын дар».

У апошнія гады апублікавана ўжо больш за дзесяць артыкулаў аб жыцці і дзейнасці таленавітага беларускага паэта. Большасць з іх належаць п'яру Уладзіміра Казбурка. Менавіта гэты літаратуразнаўца стаў аўтарам кніжкі «Светлай волі зычны звон». Алесь Гарун. Кніжка выпушчана выдавецтвам «Навука і тэхніка» ў серыі «Нашы славытыя землякі».

Са старонак навукова-папулярнай работы У. Казбурка А. Гарун паўстае не толькі як таленавіты паэт, празаік, драматург, а як сацыяліст-рэвалюцыянер, падпольшчык, грамадскі дзеяч. Аўтар кніжкі пакзвае яго як чалавека трагічнага лёсу, які песняра роднага краю. На мой погляд, У. Казбурк у асноўным удала раскрыў найбольш важныя падзеі кароткага жыццявага шляху А. Гаруна. Выкарыстаўшы шматлікія гістарычныя і літаратурныя крыніцы, аўтар акцэнтнае ўвагу шырокага кола чытачоў на малавядомых і невядомых старонках жыцця беларускага песняра, спрабуе зразумець і асэнсаваць яго ўчынкы.

Калі чытаеш кнігу Казбурка, ясна ўсведамляеш, наколькі меў рацыю Васіль Быкаў, ацэньваючы зборнік паэзіі Алеся Га-

руна «Матчын дар» наступным чынам:

«...Так любіць і так апяваць радзіму, як гэта рабіў Гарун, магчыма, бадай, толькі ў безнадзейнай ростані з ёй. Усе Гаруновы памкненні, усе думкі і мэроі належалі тады Беларусі, яе драматычнай гісторыі і бязрадаснай сучаснасці, поўніліся вобразамі роднай прыроды, мілімі драбніцамі побыту, якіх на катаржнай чужыне быў пазбаўлены аўтар...быў у немаце ўдвая болей, чым ён пражыў на свеце».

А пражыў ён на свеце ўсяго 33 гады. 24 верасня 1988 года ў Кракаве, на Ракавіцкіх могілках адбылося ўрачыстае адкрыццё помніка на магіле паэта.

Вельмі добра, што кніжка У. Казбурка ілюстравана цікавымі фатаграфіямі, некаторыя з іх друкуюцца ўпершыню. На адной з іх акадэмік Гаўрыла Гарэцкі на магіле Алеся Гаруна ў 1926 годзе.

Ва ўвядзенні да факсімільнага выдання «Матчын дар» (Мн., 1988) адзначаецца: «Да канца разабрацца ў зменлівых і імк-лівых падзеях ён (А. Гарун) пасля вяртання ў Мінск, у верасні 1917 г. — Э. І.] не здолеў. Адсюль вынікала непаслядоўнасць яго ідэйна-паэтычных пазіцый».

Гэта непаслядоўнасць, памылковасць пазіцый паэта праследжаецца не толькі ў яго дзейнасці ў 1917—1920 гадах, а таксама і ў яго вершы «Юдам», напісаным паміж 1907 і 1914 гадамі. На жаль, У. Казбурк пазбягае выказаць свой погляд аб

гэтым вершы А. Гаруна. А аб'ектыўнасць гэтага патрабуе. І яшчэ. Аўтар рэцэнзуемай кніжкі падкрэслівае, што «Гісторыя беларускай літаратуры» Гарэцкага — адзіная крыніца, у якой мы можам знайсці хоць якія звесткі пра пачатак творчага шляху Алеся Гаруна».

Але ж гэта не так. Жыццёваму і творчаму шляху песняра прысвечаны шэраг старонак кнігі У. Ігнаціўскага «Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэння» (Менск, 1921) пад агульнай назвай «Алесь Гарун (Аляксандр Прушынскі)».

«Алесь Гарун... яшчэ і яшчэ раз паказвае, як трэба берагчы і славіць бацькоўскую зямлю і матчыну мову. ...Сваім мастацкім словам ён, не стамляючыся, будзіў чалавечы сумленне і праведны гней. А хіба ж гэты якасці не патрэбны нам сёння? Таму мы хочам, павінны і будзем лічыць Алеся Гаруна нашым сучаснікам».

Такімі радкамі заканчваецца невялікая, але вельмі змястоўная кніжка У. Казбурка «Светлай волі зычны звон».

Эмануіл ЮФЕ.

СВЯТЛО Ў КАНЦЫ ТУНЕЛЯ

Цёткі, пра які А. Разанаў пісаў:

Калінамі не наўпрост.
Лета сцелца абрусам.
Ачышчальна,
нібы ў хрост,
навырост —
у беларусы.

Аднак ізноў-такі трэба знайсці свой шлях. Гэтаму, напэўна, і прысвечаны «Шлях-360».

У цэлым кніга з'яўляецца ўзорам перакрывавання разнастайных філасофскіх плыняў. Мы бачым у творах анталогізм, суцэльнасць і гармонію ўяўленняў, якія гістарычна карэняцца ў часе, калі чалавецтва толькі падступалася да філасофіі. Шукаючы адказ на пытанне, хто ён ёсць, паэт кажа, у прыватнасці: Сябе не адчуваў тады, бы сам і небам, і вадою становіўся, не частай іхняй, але ўсім і ўсёй.

І ўсёй зямлі:
яна мяне гаіла...

Ды на першапачатковым касмалагізме паэтычная думка не спыняецца. «А ці на месцы я?» — голасна гучыць пытанне. Злітае ланцуг — і паэт нарэшце трапляе з адчужанага каменнага горада ў свой, які яму адзываецца і якому ідзе насустрач. «Брук» перастаў быць варожым.

Мандэльштам у нарысе, прысвечаным творчасці Дантэ, параўноўваў рытміку «Боскай камедыі» з рухам на «колах». Нешта падобнае мы знаходзім у А. Разанава. Адбываецца напружаны дый моцна чутны рух да святла.

Можна было б працягваць разважанні пра філасофскі змест твораў А. Разанава. Тут не толькі паэмы ці вершы, але нават і асобныя радкі даюць глебу для цікавых параўнанняў. У творчасці Разанава апраўданым з'яўляецца зварот да гегельянства. Асобнай тэмай можа стаць разанаўскі гістарызм ды тое, як ён выяўляецца. Да прыкладу, у перакладзе Шэкспіравай камедыі «Сон у Купалаву ноч» сталі сувымяральнымі розныя часы розных народаў.

Хацелася б адзначыць яшчэ і тое, наколькі моцна адчувае А. Разанаў пульс уласна-

га часу, светаадчуванне свайго сучасніка. У старажытных Атэнах Дыяген Сінопскі сярод белага дня шукаў чалавека з ліхтаром у руках. Малады Маякоўскі ўжо ў нашым стагоддзі не знаходзіў нават ласкавага чалавечага слова («Дешевая распродажа»). А. Разанаў, здаецца, таксама шукае Чалавека. І знаходзіць яго... Знаходзіць у бацьках, у вялікіх асобах старажытнасці, у паэтах-сучасніках... Пошукі гэтыя атрымаліся завостранымі. Такое ж і мастацкае аздабленне зборніка, да якога мы фактычна перайшлі, — «Вастрыё стралы». Перад намі формы, за якімі расчыняе сябе бясконцасць. Матыў пачаўся ўжо ў «Кардынатах быцця»: Дрэва, на дрэве — кувар, у кувары — заяц, у зайцы — качка, у качцы — яйка, у яйку — іголка, у іголке — уся сутнасць у вастрыі.

Увогуле, што добра ведалі паэты-сімвалісты, у прыватнасці рускі філосаф і паэт В. Іваноў. Слова мала напісаць. Павінен быць да таго ж чалавек, які здолее расчуць яго. Калі ж адгукнуцца на разанаўскае Слова, то ў ім расчыняецца бязмежна чароўны свет.

Філасофска-паэтычная еднасць, якая пранізвае кожны радок паэта, стварае дынаміку ягоных твораў. І я не магу пагадзіцца з крытыкам С. Дубаўцом, што калі для зборніка «Шлях-360» уласцівы дынаміка ды мудрасць, то ў «Вастрыё стралы» засталася толькі мудрасць. Проста дынамізм, напружанасць паэтычнага пошуку атрымалі іншую якасць. Гэта раскрываецца, напэўна, у такіх радках:

Не ведаю, хто на каго:
хто кажа — на камень,
хто кажа — на птушку,
хто кажа — на дрэва,
хто на самога сябе...

Невыпадкова тэмы ды матывы паэзіі А. Разанава сталі не толькі ягонымі ўласнымі дасягненнямі, але і вытокамі для творчага пошуку другіх (маладзейшых) паэтаў.

Сяргей КУЦОУ.

г. Гомель.

I НАСТАЎНІКАМ, I ВУЧНЯМ...

Творчасць Максіма Багдановіча ў школьных праграмах даўно прапісалася. Ліквідавана несправядлівасць, што назіралася ў гады панавання вулгарызатэрска-сацыялагічнай крытыкі. Цяпер дзеці ў пятым і шостым класах знаёмяцца з празаічнай казкай «Музыкан», з асобнымі вершамі паэта. Працяг гэтага знаёмства адбываецца ў сёмым класе, але асабліва значнае месца адведзена М. Багдановічу ў праграме дзевятага класа, не кажучы ўжо аб пазакласным чытанні.

Зразумела, наколькі гэтыя багаты і разнастайныя матэрыялы будзе паспяхова засвоены вучнямі, у многім залежыць ад выкладчыка. Таму ж, у сваю чаргу, акрамя першакласнікаў, немалую паслугу аказваюць дапаможнікі.

Такім дапаможнікам для выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры вольна ўжо ці не трыццаць гадоў з'яўляецца кніга Марыны Барсток «Максім Багдановіч у школе». Ды сапраўды, трыццаці! Першае выданне пабачыла свет яшчэ ў 1961 годзе, другое — у 1974 і, нарэшце, трэцяе, пазначанае чыперашнім, 1991 годам...

Зайздроснае доўгажыццё! Гэта невыпадкова: аўтар не абмяжоўваецца ранейшымі назіраннямі над творчасцю М. Багдановіча, а пастаянна трымае ў полі зроку найноўшыя даследаванні пра яго, звесткі, што тычацца літаратурнай дзейнасці, жыцця паэта. Тым самым гаворка пра М. Багдановіча і яго час набывае новыя аспекты, пашыраецца і, што важна, выходзіць за межы школьнай праграмы. М. Барсток дае метадычныя парады і тым, хто кіруе літаратурным гуртком, праводзіць фанулярныя заняткі.

На аснове новых звестак раскрываюцца і асноўныя моман-

ты біяграфіі М. Багдановіча. У прыватнасці, даследчыца спасылаецца на зборнік успамінаў і бібліяграфічных матэрыялаў «Шлях паэта», складзены Н. Ватацы і выпушчаны выдавецтвам «Мастацкая літаратура» ў 1975 годзе. Яны дазваляюць лепш зразумець і сам феномен М. Багдановіча, і значнасць яго ўкладу ў справу нацыянальнага Адраджэння. Галоўнае, М. Барсток пазбаўляецца хрэстаматычнага ўяўлення пра паэта, пераглядаючы і колішнія ацэнкі іншых, і ўдакладняючы ўласныя развагі.

І, вядома ж, падрабязна разглядаецца сама творчасць М. Багдановіча. У кожным раздзеле закранаюцца пэўныя аспекты — «Тэма мастацтва», «Творы грамадзянска-патрыятычнага гучання», «Пейзажная і інтымная лірыка»... Крытык аналізуе намаганні М. Багдановіча-перакладчыка, паказвае яго стаўленне да рускай і іншых літаратур, да сусветнай культуры.

Паколькі выданне метадычнага плана, М. Барсток паклапацілася, каб настаўнікі мелі пад рукой мастацкія творы (і ўрыўкі з іх) пра М. Багдановіча, што могуць спатрэбіцца ў пазакласным чытанні, у час правядзення літаратурных вечараў, віктарын. Друкуецца вершы А. Александровіча, М. Аўрамчыка, У. Караткевіча, Е. Лось, Г. Бураўкіна, Р. Бардуліна і іншых, апавяданне З. Бядулі «Страцім-лебедзь», урывак з апавесці Б. Мікуліча «Развітанне», прыведзены спіс рэкамендацыйнай літаратуры.

А. В.

Сёння быццам зусім не да паэзіі. Хаця... Чытаеш вершы У. Паўлава («Маладосць») і некай пакрысе ачомваешся, выпростваешся. Не сказаць, праўда, каб нізка аптымізму давала, адсоўвала на другі план будзённыя турботы і згрызоты, але судакрананне з вечным усё ж абнадзейвае, дае падставы спадзявання, што святло дабрыні і спагады застаецца ранейшым, што яна, людская дабрыня, і дапаможа запаліцца промню надзеі ў канцы тунеля безвыходнасці, у якім мы апынуліся.

Вечнае ў новых вершах У. Паўлава (ёсць сярод іх і напісаныя раней, якія па пэўных прычынах у свой час у друк не трапілі) — найперш боль незваротных страт, туга па тым, што паменела духоўнасці, заклік: людзі, заставайцеся людзьмі! Перад вечнасцю канкрэтны чалавек быццам і маленькая пясчынка, але калі жыў ён на зямлі, памяць пра яго абавязкова мусіць застацца. І гэта ўжо ад нас залежыць, жывых, мы павінны ўзяць на сябе адказнасць за памяць аб блізкіх.

Памяццю гэтай напоўнены верш, якім адкрываецца паэтва нізка: Калі пракаўтну беззацёнаўства, Панрыўдзяць на вуліцы большыя дзеці, Я дзядзьку Івану свой боль панясу, Я горка зрыдаюся цётцы Савеце.

Згадка бязрадаснага, сірочага маленства, але яна з лірычным героем верша — заўсёды: тая маральная дзядзька-цётчына падтрымка — праз усё яго жыццё. Мацнейшай і больш трывалай — не знойдзеш. Таму і праз шмат гадоў, даўно стаўшы дарослым, чалавек у цяжку і трывожную часіну вырашае: «пайду, мо паможа чым дзядзька Іван, і спагадай суцэшыць мо цётка Савеце».

Гэты крок і адбываецца, але якім нечаканым ён аказваецца, як рэзка змяняе ў творы акцэнт?! Хутчэй не змяняе нават, а ўзмацняе плынь маральнасці, народнага гучання; лучыць нашага сучасніка з тымі, хто даўно пайшоў з жыцця: Ласкава ні кліч як і як ні гунай, А толькі на крыж два сыходзяцца светы. Маўчыць паўз канаву паўз саманькі край Грудок трохгадовае цёткі Саветы.

Урослы каменьчык узбоч даўран. Ён вынесен з могілак ажно да сходу. Ляжыць там няхрышчаны дзядзька Іван, І дзядзьку Івану — два тыдні ад роду.

Баліць душа... Яшчэ як баліць! А каму — пажаліцца, хто здатны зразумець цябе, узяць і на сябе часцінку твайго болю? Хочаш — не хочаш, а адчуванне такое, што ты — адзін на ўсёй зямлі. І, відаць, лепей пабыць аднаму, каб супакоіцца, каб лягчэй стала на душу. Лягчэй, праўда, становіцца не заўсёды, бо розныя бываюць абставіны. Хоць бы такія, пра якія верш «Адзін, адзін». Дазволю працытаваць яго цалкам: Адзін, адзін Наўкол халодны мур. Маўклівы тырчаць у вонках рэбры кратаў. Прамень забег украднай у турму І струны кволяны маёй душы пакратаў.

Баліць душа. Пажаліцца каму? Каму сказаць, што ты не вінаваты?

Адзін, адзін. Наўкол халодны мур. Ды чорныя тырчаць у вонках рэбры кратаў...

Напісаны твор гэты яшчэ ў 1933 годзе. Не сільчэса ўгадаць прозвішча аўтара, бо наўрад ці ўдасца гэта. Ён, быццам, калі падыходзіць фармальна, у літаратуры і існаваў, больш таго — кнігі выда-

ваў, і разам з тым, гэта ўжо «аб'ектыўная» рэальнасць у беларускай савецкай літаратуры яго... не было. Як і Янкі Змагара, і Янкі Золака, вернутых сучаснаму чытачу часопісам «Полымя» дзякуючы Б. Сачанку. Справа ў тым, што менавіта ў 1933 годзе Міхась Кавыль (сапраўднае прозвішча Язэп Лешчанка) быў арыштаваны «за прыналежнасць да Саюза вызвалення Беларусі», у сталінскіх лагерах знаходзіўся да кастрычніка 1936 года. У час Вялікай Айчыннай вайны яму таксама не пашанцавала — у 1942 годзе трапіў у палон, а пасля — замежжа, цяпер жыве ў ЗША.

Тры паэты прадстаўлены «адным шыйткам», можна сказаць, невыпадкова. Усе яны — случкі.

Працягваецца вяртанне і творчай спадчыны Н. Арсеневай. «Маладосць» прапанавала вялікую падборку яе вершаў і аўтабіяграфію «3 майго жыцця-цяпісу», што дазваляе пранікнуць у душу паэтэсы (публікацыя таксама Б. Сачанкі).

Калі ўжо гаворка зайшла пра эмігрантаў, раю зазірнуць і ў «Беларусь». Адам Глобус у артыкуле «Мінск—Лондан» разважае пра творчасць маладых беларускіх мастакоў (у першую чаргу, пра Валерыя Мартынчыка), што нядоўна выехаў за мяжу. Змешчаны рэпрадукцыі карцін таго ж В. Мартынчыка і вітражы Г. Хацкевіча-Мінскага. З высновамі, да якіх прыходзіць А. Глобус, нельга не пагадзіцца: «На Беларусі пачыналася (пачалася? — А. М.) так званая «чацвёртая хваля» эміграцыі, і як бы мы да яе ні ставіліся, яна пашыраецца. Вольнаму воля!» Дадмо: будзем гаварыць пра іх, кіруючыся адным крытэрыем — мастацкай вартасцю створаў. Каб зноў не ўзніклі ў нашай культуры «белыя плямы», хіба што ўжо перабудавана перыяду.

Жыццё ж і дзейнасць А. Луцкевіча — з ранейшых «белых плям». «Полымя» прыстаранні «галоўнага спецыяліста па «нацдэмах» у рэспубліцы А. Сідарэвіча (вызначэнне не наша, такі камплімент А. Сідарэвічу прыпаднесла «Народная газета», анансуючы красаавіцкія нумары беларускамоўных часопісаў) пачала публікаваць «Дзённік» А. Луцкевіча. Наконт гэтай публікацыі думка можа быць толькі адна: нарэшце! Нарэшце вяртаецца тое, што трэба было вярнуць даўно...

Ёсць у «Полымі» яшчэ адзін дзённік, дакладней — трэцяя частка чарнобыльскага дзёніка А. Крыгі «Эвакуацыя» (першыя дзве часткі часопіс змясціў летас у 4 і 9 нумарах). Такія кнігі (а яна неўзабаве выйдзе) магла з'явіцца з-пад перапісальніка толькі ў выніку працяглага сумеснага жыцця з заложнікамі чарнобыльскай катастрофы. А. Крыга менавіта жыў з імі, працуючы ў рэдакцыі брагінскай раённай газеты. Адсюль і такая пераканаўчасць расказаў, які проста-такі працінае душу. Апошнія радкі дзёніка — зварот да кожнага: «Я ўсё сказаў. А цяпер думайце вы, людзі!»

Думаць і сапраўды трэба. Ахвярай Чарнобыля сёння можа стаць кожны. Як сталі ёю юнакі, маладыя мужчыны, якіх цяпер называюць адным словам — ліквідатары. «Ліквідатары» — гэтым загаловам аб'яднаны інтэрв'ю М. Стэльмака («Маладосць») з тымі, у каго ўжо «пракляты Чарнобыль бокам вылазіць» (з прызнання аднаго бедлага). Страшна, балюча чытаць гэтыя пакутныя споведзі...

Красавіцкія нумары багатыя менавіта на публіцыстычныя

матэрыялы, якія абуджаюць грамадскую думку, актывізаваюць нацыянальную свядомасць. Возьмем пошукавы артыкул-нарыс У. Мехава «Хто вы, Аляксандр Савіцкі?» («Маладосць»). Чалавек найцікавейшага лёсу, які ў свой час стаў прататыпам рамана (адзінага рамана!) Леаніда Андрэева «Сашка Жагудэў» і пра якога (ёсць і такія звесткі) напісаў роман Рыгор Мурашка. Аднак пра Савіцкага ні слова ў беларускіх энцыклапедыях, не кажучы пра агульнасаюзныя. Кажучы, эсэрам быў, значыць, не вельмі ўпісваецца ў афіцыйны малюнак рэвалюцыйнай барацьбы.

Таксама ў «Маладосці» — нарыс-раследаванне В. Ждановіча «Траецкае прадмесце». Не пра знакі архітэктурныя кутчак сталіцы рэспублікі, а пра падзеі, якія меліся тут пяць гадоў назад, за шэсць дзён да Чарнобыля. Пра жудасны выпадак, калі са згоды афіцыйных органаў збудавалі падлеткаў, якія па ініцыятыве Саюза мастакоў ладзілі «Гуканне вясны». В. Ждановіч прыводзіць шматлікія сведчанні саміх ахвяр, многіх з якіх білі толькі за тое, што яны размаўлялі па-беларуску. Тут жа і унікальны дакумент, пазначаны 10 кастрычніка 1990 г. Адкаж пракурора Беларускай ССР Г. Тарнаўскага на ліст Р. Бардуліна з патрабаваннем пакараць вінаватых. І што ў адказе? «Істотнай шкоды здароўю вучням школы прычынена не было, а таму «ва ўзбуджэнні крымінальнай справы па дадзеным факце правамоцна адмоўлена».

І яшчэ на адзін момант звяртаеш увагу ў матэрыяле В. Ждановіча. Аўтар не называе прозвішча загадчыцы аддзела прапаганды гаркома партыі, якая яго «выхоўвала» пасля лістоў у розныя інстанцыі. Няхай так і будзе: «Ядвіга Ю-ва, сумна і з асуджэннем пазіраючы на мяне (маўлю, чаго ты, чалавеча, палез не ў сваю справу) гаворыць, што скаржам разгледжана, і ёй даручана растлумачыць, што я памыляюся, калі думаю, што ў гэтай справе замешана нейкая высокая асоба...» А цяпер гэтая самая «Ядвіга Ю-ва» — першы намеснік галоўнага рэдактара адной з самых папулярных усаюнасных газет. Можна, і табе, дарагі чытач, даводзілася чытаць яе «перабудаваны дзёнік». Колькі там разваг аб сумленнасці, шчырасці і, канечне ж, між радкоў не-не ды прамільгнэ матыў пакалення. Зразумела, не ўласнага...

З-за такой прозы будняў не хапае месца паразважаць пра творы мастацкай прозы. А сярод жа іх ёсць значныя публікацыі. І аповесці «Дзяцінства» І. Науменкі (друкуецца пачатак), у якой праз прызму маленства галоўнага героя праламляюцца складаныя працэсы трыццаці гадоў, і «невергагодная, але праўдзівая ў дакументах і фактах гісторыя...» «Палтэргейст» В. Гігевіча, «Беларусь» прапанавала падборку маладых аўтараў, у якой я вылучыў бы апавяданне А. Федарэнкі «Сіндром», смелае і па-мастакоўску, і парамадзянска. Новага прызіка — Уладзіміра Дуктаза — адкрывае «Маладосць». Яго апавяданні «Сябры», «Даннік», «Жыла-была Фёкла» — цалкам традыцыйныя. Аўтар не робіць высілкаў, каб падацца перад чытачом арыгінальным, патрафіць яму, але за пэўнай знаёмасцю сюжэтных хадзоў паўстаюць сапраўдныя характары, людскія лёсы раскрываюцца на фоне нашай паўсядзёнасці.

Сярэдзіна мая, а няма яшчэ красаавіцкага нумара «Нёмана», не выйшаў з друку другі нумар «Спадчыны». Рынак? Хутчэй грымасы рынку. І, пэўна, нежаданне сяго-таго прыкладаць намаганні, каб Закон аб мовах у Беларускай ССР працаваў.

А. М.

БАЦЬКАУШЧЫНА

1991

ЗВАРОТ

да суродзічаў, грамадскіх і дабрачынных арганізацый краін Еўропы

Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» выступае ініцыятарам правядзеньня (супольна з іншымі грамадскімі арганізацыямі Беларусі) агульнаеўрапейскай акцыі «Чарнобыльскі шлях». Яго мэта — прыцягнуць увагу людзей да найбольш балючай даты ў пасляваеннай гісторыі кантынента — 26 красавіка 1986 года. Менавіта ў гэты дзень зыркім смертаносным агнём успыхнуў чарнобыльскі атамны рэактар. Мінулыя пяць гадоў з'явіліся для нашага народа прыступкі ўзыходжання на Галгофу ўсё большага пазнання і ўсведамлення цяжкай бяды, у якую мы трапілі не па сваёй віне, з'явіліся заложнікамі сістэмы, якая не хоча ні адпусьціць ад сябе, ні дапамагчы...

У Еўропе няма народа, а мо і сямя, дзе б не ведалі пра згубныя вынікі Чарнобыля. Але адно слухаць пра яе па радыё, чытаць газеты, глядзець тэлевізар, а іншае — сутыкацца з бядой непасрэдна, увесь час адчуваць яе падых за плячымі, а тым больш бачыць, як згасае роднае дзіця.

Семдзсят працэнтаў тэрыторыі рэспублікі прысыпана чарнобыльскім пылам, радыяцыя, асабліва праз ваду і харчы, распаўсюджаецца па ўсёй Беларусі, нябачна падступаецца да кожнага з нас. Балюча-абвостранай становіцца праблема самога выжывання народа, захавання генафонду нацыі. А калі ўлічыць тое, што Чарнобыль радыяактыўны спалучыўся на Беларусі з Чарнобылем духоўным, атмасфера нягода на працягу дзесяцігоддзяў прадумана фарміравалася антынацыянальнай палітыкай Цэнтра і рабалепага падпарадкаванымі яму рэспубліканскімі ўладамі, становіцца зразумелым трагізм існавання беларускага народа: амаль поўнае выцясненне з афіцыйнага ўжытку роднай мовы, упадак культуры, рэлігіі, маралі, забруджванне паветра, рэк і азёраў, вынішчэнне лясоў, жывога на зямлі і г. д.

Асноўную прычыну сваіх бедаў мы бачым у страце ўласнай дзяржаўнасці, бяспраўнасці народа і, як вынік гэтага, пазбаўленне ў яго пачуцця Гаспадары на сваёй зямлі, адказнасці за ўласныя духоўныя і матэрыяльныя набыткі.

Але беды Беларусі — не толькі яе адметны клопат і боль. Тое, што здарылася з намі, магло адбыцца і ва Усходняй, а пры збегу абставін — і ў Заходняй Еўропе. Факт, што сёння кожны народ адстойвае сваю самабытнасць, імкнецца супрацьстаяць згубным вынікам навукова-тэхнічнага наступу, захаваць у чысціні прыроду і непарушнасці жывое на ёй. Мы, беларусы, цаною ўласнага выжывання падаём сігнал трыгера, становімся своеасабым знакам бяды, папярэджваем чалавецтва пра небяспеку. І наш вопыт, будучы па-свойму ўнікальным, адначасова мае агульназначны сэнс, годны вывучэння і засваення.

«Чарнобыльскі шлях» — шлях трагічны, пакутніцкі шлях. Менавіта такую афарбоўку надалі яму шэсці Беларускага народнага фронту, які першы гучна загаварыў пра здзейсненне над людзьмі, рашуча выступіў супраць тых, хто імкнуўся схавач памеры і згубныя вынікі катастрофы, асуджаў людзей на дадатковыя хваробы і нямогласці.

І ўсё ж наша шэсце — гэта не паход абнядоленых і пакрыўджаных, якім нічога не засталася, як толькі плакаць і наракаць на горкую долю. Народ, які не адзін раз выбівалі, круцілі то ў адзін, то ў другі бок і які

ўсё ж не зламаўся, не згінуў і не стаў бязродным манкуртам — мусіць выжыць, не павінен расслабляцца і прыніжацца! Цвёрда верым, перакананы, што з благаславення Усявышняга, з дапамогай іншых народаў акрыяем і зноў, як у часы Вялікага княства Літоўскага, зоймем годнае месца ў еўрапейскім Доме, сярод цывілізаваных краін свету.

Зразумела, увесь кантынент нельга аб'ехаць з такой місіяй за адзін раз. Яна будзе ажыццяўляцца ў некалькі этапаў, з чарговым наведваннем дзвюх-трох суседніх краін. Але перш, чым рушыць у няпростую вандроўку, трэба правесці падрыхтоўчую працу. Мы павінны атрымаць дакладныя звесткі ад грамадскасці і ўлад гарадоў з указаннем даты (пажадана) прыёму і што той бок чакае ад нас. Асноўнае, каб наш прыезд не прайшоў фармальна, малапрыкметна, а ўзварушыў пачуцці, дапамог людзям зразумець тое, што выпала на долю шматпакутнай Беларусі.

Шлях свой хочам пачаць з Польшчы, нашай суседкі, з якой Беларусь аднаюць глыбокія гістарычныя павязі. Было ў нас і супольнае змаганне з чужакімі навамі, і радасць перамог, і горыч страт, і ўзаемныя нараканні, і горыч агульнай бяды. Самая трагічная і незагойная для нас — чарнобыльская — сваім крылом закрывае і Польшчу, асабліва Беластоцкіну, дзе кампантна жывуць нашы кроўныя браты-беларусы.

З рэспублікі Польшчы наша дарога праляжа ў Нямеччыну, з якую ў Беларусь склаліся таксама даўнія, хоць і не заўсёды бяскрыўдныя дачыненні. Ды мінула га не перайначыш і не перапашаш наогул. Яго можна толькі аб'ектыўна асноваць, здабыць урокі, ды на ўсю меру ўласнай душы адчуць віну перад зробленым суродзічамі, а значыць, адчуць неадольную патрэбу збавення ад пакут, маральнага ачышчэння. А гэта якраз і ёсць зарука таго, што чалавек адной нацыі ў прадстаўніку іншай убачыць не ворага, а блізкага сабе, такога, як сам, чалавек...

У Нямеччыне, як вядома, у межах акцыі «Збавенне» вельмі шмат робіцца дзеля маральнага ачышчэння нацыі. Вельмі істотны, ці не найбольш сярод замежжа, уклад нямецкага народа ў пераадоленне згубных вынікаў Чарнобыля. Прыкладаў можна прыводзіць шмат, але тут мы згадаем толькі імя і чын мастака Берхата, апантанага ідэяй з дапамогай замежных фірмаў пабудаваць на Беларусі вёскі для перасяленцаў. У праекты паселішчаў будучы пакладзены малюнк дзяцей з розных краін. У Мінску экспануецца складзеная з іх твораў адмыслова выставы, якая паедзе разам з Берхатам у «Чарнобыльскі шлях».

Падарожжа плануецца здзейсніць на двух аўтобусах у верасні гэтага года. Пад час супынкаў у гарадах, а магчыма, і ў вёсках, будуць кароткія мітынгі, перасоўныя выставы, выступленні спевакоў і музыкаў, прагляд дакументальных фільмаў.

Звяртаемся да беларусаў, да ўсіх, чые продкі жылі колись тут, на Беларусі, а потым пераехалі жыць на Запад, а таксама да ўсіх братоў-славян, зацікаўленых грамадскіх арганізацый і дабрачынных фондаў заходніх краін спрыяць у правядзенні «Чарнобыльскага шляху», ствараючы яму добра-зачліваю маральную і інфармацыйную атмасферу.

Чакаем згоды на сустрэчу ў Вашай краіне.

Са шчырай удзячнасцю ўсім добрым людзям — Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына»!

УСТАНОУЧЫ КАНГРЭС ПРойДЗЕ ў Мінску

У канцы мая ў Мінску пройдзе першы (устаўноўчы) кангрэс Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. Удзельнікамі гэтага форуму стануць вучоныя, дзеячы культуры і мастацтва, пісьменнікі, перакладчыкі, якія займаюцца даследаваннем культурнай спадчыны беларускага народа, садзейнічаюць нацыянальнаму адроджэнню і развіццю беларусаў, спрыяюць пашырэнню сувязей з культурамі іншых краін і народаў.

У склад Асацыяцыі ўвайшлі нацыянальныя і рэгіянальныя арганізацыі, якія ў сваёй дзейнасці па вывучэнні матэрыяльнай і духоўнай культуры Беларусі выкарыстоўваюць навуковы і творчы патэнцыял Акадэміі навук рэспублікі, Нацыянальна-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны, вышэйшых навуковых устаноў, Саюза пісьменнікаў і іншых творчых саюзаў Беларусі, а таксама беларусказнаўчых цэнтраў свету.

Міжнародная асацыяцыя беларусістаў наладжвае сваю дзейнасць у творчым супрацоўніцтве з Таварыствам беларускай мовы, Міжнародным камітэтам славянскай культуры, Міжнароднай асацыяцыяй па вывучэнні і распаўсюджванні славянскіх культур, Беларуска-польскім фондам культуры, Міжнародным фондам славянскага пісьменства і славянскіх культур, іншымі зацікаўленымі арганізацыямі.

На кангрэсе мяркуецца разгледзець і прыняць Статут Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, заслухаць даклады і паведамленні па найбольш актуальных кірунках беларусазнаўства, вырашыць некаторыя пытанні арганізацыі і каардынацыі навукова-даследчыцкай работы і абраць кіруючыя органы новай арганізацыі.

Для ўдзелу ў кангрэсе запрошаны буйнейшыя вучоныя-беларусісты з Савецкага Саюза, Балгарыі, Вялікабрытаніі, Германіі, Злучаных Штатаў Амерыкі, Індыі, Італіі, Канады, Кітайскай Народнай Рэспублікі, Польшчы, Францыі, Японіі і іншых краін.

Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» мае самыя цесныя кантакты з Міжнароднай асацыяцыяй беларусістаў і падтрымлівае ўсе яе ініцыятывы, скіраваныя на адроджэнне і развіццё нацыянальнай культуры. Наша Згуртаванне запрасіла прыехаць у Беларусь і прыняць удзел у кангрэсе славуцую англійскую перакладчыцу беларускай паэзіі Фэйс Элізабет Тон, якую больш ведаюць, як Веру Рыч; вядомага дзеяча беларускага эмігранцкага руху, выдаўца газеты «Беларусь» Янку Запрудніка, Васіля Мельяноўча з Пенсільваніі, які не так даўно працаваў у Мінску на амерыканскай выставе і шмат каго здзівіў сваёй адмысловай беларускай мовай. Чакаем мы на

прыезд Аляксандра Міцкевіча, Антона Шукельца і Кастуся Мерляка з Нью-Йорка, Міхаса Сенькі і Льва Высоцкага — прадстаўнікоў беларускай суполкі з Саўт-Рывера (штат Нью-Джэрсі, ЗША), Сяргея Карніловіча і Кастуся Калошы — заснавальнікаў беларускай арганізацыі «Полацак» у Кліўлендзе (штат Агаё, ЗША), Міколу Ганько — кіраўніка Згуртавання беларусаў Канады, Янку Міхалюка — старшыню Згуртавання беларусаў Вялікабрытаніі. Спядзімся бачыць сярод нашых гасцей Янку Ролана — кіраўніка беларускай суполкі Паўднёвай Аўстраліі, Кококакіс Гелену Задрэйку — мастачку Беларускага паходжання з Грэцыі, Барыса Кіта — вядомага вучонага-фізіка, нашага земляка з Германіі, а таксама іншых нашых суайчыннікаў, якім накіраваны афіцыйныя запрашэнні.

Хочацца спадзявацца, што прыезд нашых суродзічаў у Мінск, удзел у рабоце ўстаўноўчага кангрэса Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, гутаркі з блізкімі і дарагімі людзьмі, спатканне з роднай зямлёй — усё гэта паспрыяе нармалізацыі нашых адносін з тымі, хто па волі лёсу апынуўся далёка ад сваёй Радзімы.

Леанід КАЗЫРА,
намеснік старшыні
Згуртавання беларусаў
свету «Бацькаўшчына».

ПАДАРОЖЖАЕ

На радзіме Моцарта

У канцы сакавіка мне з дачкой нарэшце пашчасціла, інакш і не назавеш, — пасля амаль паўгадовай цяганіны адведаць сяброў у Аўстрыі. Мы так мала ведаем аб гэтай невялікай дзяржаве, размешчанай у цэнтры Еўропы, што маім натуральным жаданнем пасля паездкі было падзяліцца сваімі ўражаннямі, расказаць, як жывуць, працуюць аўстрыйцы.

Вена нас сустрэла цёплым ласкавым сонейкам і тым непаўторным паветрам, якое бывае толькі вясною. Праз тры гадзіны нетаропкай язды, з абедам у адным з прыдарожных кафэ, мы нарэшце ў Зальцбургу. Зальцбург — адзін са старажытнейшых гарадоў Аўстрыі. Ужо ў каменным веку тут былі аседлыя паселішчы, пазней на яго тэрыторыі сяліліся кельты, рымляне і германскія плямёны. Горад стаіць літаральна ў абдымаках гор. На адной з іх зальцбургскія князі-архіепіскапы яшчэ ў IX ст. заліжылі на перакрываванні старажытных гандлёвых шляхоў непрыступную крэпасць-замак. Сёння на тэрыторыі замка можна сустрэць шматлікіх турыстаў, пачуць, побач з нямецкай, англійскай, італьянскай, французскай мовамі.

Адсюль добра аглядаць горад, які падзелены ракой Зальцах на дзве часткі. Бадай найлепшы від на горад усё ж з гледзельных пляцовак Менхсберга (манаскага гара) і Капуцынерберга (гара Капуцынаў). Воку адкрываецца захапляючая панарама са шпілямі касцёлаў і манастыроў. Добра відаць кафедральны сабор, касцёл францысканцаў, касцёл святога Пятра, у якім адбываюцца самыя элегантныя шлюбны. Касцёлы ў большасці сваёй здзіўляюць пышнасцю і багаццем убрання. Вялікая колькасць касцёлаў аднак не з'яўляецца паказальнікам моцнай набожнасці аўстрыйцаў. Большасць з іх ходзіць да касцёла хутчэй па традыцыі. Вузенькія вулачкі Зальцбурга, яго палацы і фантазы надаюць гораду непаўторнае аблічча ўпарадкаванасці, сапраўднага майстэрства і прыгажосці. Часам, каб не шыкоўныя вітрыны самых розных магазінаў і магазінчыкаў, можа здацца, што мы блукаем недзе па вузенькіх вулачках Рыгі альбо Вільні. Самую вузенькую Ледэрэргасэ я памерала — усяго два крокі. Лінцэргэсэ прыяла нас да могілак пры касцёле Санкт Себасцьян. Тут пахаваны члены сям'і Моцарта: яго жонка Канстан-

Запрашае «Беларускі Дом»

Паўнае ўяўленне пра тое, што будзе адбывацца ў ліпені ў Таліне, чытач атрымае, азнаёміўшыся з праграмай «Беларускага Дома». Але ж такіх, як наш, дамоў будзе некалькі дзесяткаў і, зразумела, пуставаць яны не будуць. Наш размесціцца ў вельмі ўтульным і старажытным будынку турызму, дзве залы якога будуць цалкам аддадзены нам. Ададзены, зразумела, не за дзякуй. А тэраў, для пасяджэнняў, будзем карыстацца пры патрэбе. Апрача гэтага, ёсць магчымасць наняць арыгінальна збудаваны паграбок і арганізаваць там «Беларускую нарчу». А захоцацца прахалоды, можна выйсці ў закрыты дворык, дзе напэўна і музыка, і словы будзе гучаць своеасабліва і адмыслова.

«Беларускі Дом» будзе размяшчацца на Ратушным пляцы, адным з арыгінальных і зацікаўных месцаў у Таліне. Пляц гэты таксама аддаюць эстонцы на гэты тыдзень нам. Так што беларусам ёсць магчымасць паказаць сябе перад людзьмі па-належнаму. Ну а людзей там збярацца з усяго свету, ды якіх! Не буду тут называць тых, хто мае непасрэднае дачыненне да культуры, бо іх будзе вельмі шмат, і нямаю славутасцяў сусветнага значэння. Апрача музыкі і песень, там шмат іншых мерапрыемстваў. Так, адным з семінараў згадзіўся кіраваць колішні дарэдак прэзідэнт ЗША па нацыянальнай беспэцы Збігнеў Бжэзінскі, далі згоду прыехаць і выступіць савецкія палітыкі Эдуард Шварцнадзе і Аляксандр Якаўлеў. З'едуцца сюды і людзі бізнесу, каб абмяняцца інфармацыяй, заключыць пагадненні.

Як бачым, наперадзе цікавае і адназнае мерапрыемства. Трэба пастарацца, каб беларусы сярод іншых выгледзілі на ўзроўні. Што датычыць мастацкіх калектываў, то трапіць туды ахочых шмат. Усё ўпіраецца ў фінансаванне. Пасільную дапамогу пагадзілася аказаць Міністэрства культуры, але ж яго магчымасці абмежаваныя. Так што шукаем фундаментару, якім, безумоўна, будзе створаны рэжым найлепшага спрыяння.

А пабыць там сапраўды варта. Да сказанага дадамо цёплае мора, баяны ночы і, калі ў нас не прытулілася жыццёвымі нягодамі ўяўленне, дык мы напэўна захочам стаць удзельнікамі і наглядальнікамі тых падзей. З улікам гэтага «Бацькаўшчына» арганізуе турыстычныя побыты для тых, хто жадае быць далучаным да вялікага, не фармальнага свята чалавечай еднасці і ўзаемапарумення.

Ніжэй друкуем рэкламна-праграмы тэкст да буклета, які азнаёміць удзельнікаў з агульнай праграмай талінскіх «Спеўных мастоў».

Але жыццё мяняецца, псіхалогія і філасофія янычараў — манкуртаў адыходзіць у мінулае. Аднак распрастаць плечы не дае нам яшчэ і празмерная цяжкасць бяды, што пакрыла смертаносным пылам дзве трэці рэспублікі. Ці выжывем як людзі, як нацыя?

Павінны, спадзяёмся выжыць! Таму што памытаем той час, калі ў еўрапейскім Доме Беларусь была роўнай сярод роўных. Гэта тады яна дала ўсходняму славянству кнігадрукаванне ў асобе доктара Францыска Скарыны, а таксама адну з найбольш дасканала для свайго часу распрацаваных Канстытуцыяў (Літоўскі Статут), напісаную пад кіраўніцтвам канцлера Вялікага княства Літоўскага Льва Сапегі, дала дзесяткі іншых знакамітых людзей, стварыла вялікі творчы літаратурны, культурны, грамадскі думкі.

Уздым і росквіт быў звязаны з усведамленнем сябе Гаспадаром на роднай зямлі, з беларускай дзяржаўнасцю, якую мы ўзяліся адраджаць, пазбаўляючыся ад псіхалогіі і перажыткаў эпохі прыніжэння і прыгнёта.

Мы паказалі сябе нязломнымі не толькі ў апошняй вайне, але і нашмат раней, у паходах полацкага князя Усяслава Чарадзея, у лёсасоннай для Еўропы Грунвальдскай бітве. Але ахвотней любім працаваць, а ў вольны час — весяліцца. І ў гэты светлыя дні і ночы чалавечага яднання ў старажытным Таліне ад усяго сэрца кажам:

— Калі ласка, заходзьце ў нашу гасцінню беларускую хату! Усім, што прывезлі на эстонскую зямлю, будзем рады падзяліцца з вамі, дарагія нашы госцейкі!

Чым хата багата

2.VII.15.00 — Адкрыццё.
16.00 — Знаёмства з экспазіцыяй народных промыслаў і прафесійнага мастацтва.
18.00 — Рэпрэзентацыйны акадэмічных хораў.

3.VII.15.00 — Дзень беларускіх майстроў народных промыслаў.
18.00 — Дзень фальклору.

4.VII.15.00 — На Ратушнай плошчы спяваюць беларускія барды.

18.00 — Гістарычная драма «Рагнеда» ў пастаноўцы эксперыментальнага тэатра «Дзе я?»

5.VII.15.00 — Актуальная размова. Суверэнітэт Беларусі: эканоміка, культура, энэалогія, палітыка. Удзельнічаюць: дырэктар Інстытута эканомікі АН БССР, акадэмік Генадзь Лыч, дырэктар Інстытута геахіміі, акадэмік Радзім Гарэцкі, дырэктар Інстытута радыябіялогіі, акадэмік Яўген Канапля, а таксама дэпутаты ад парламенцкай апазіцыі: Юры Беленькі, Лявон Баршчэўскі, Уладзімір Новік, Пётра Садоўскі, дзелавыя людзі рэспублікі.

18.00 — Вечар старажытнай беларускай музыкі.

6.VII.15.00 — Уратуем дзяцей Чарнобыля.

Пра сітуацыю ў паслячарнобыльскай Беларусі — лекцыя акадэміка Яўгена Канаплі, а таксама выступленне старшыні Беларускага камітэта «Дзеці Чарнобыля» Таццяны Белавоной, загадчыка лабараторыі радыяцыяна-экалагічных праблем Інстытута ядзернай энергетыкі Міхаіла Малько. Пра міжнародную дапамогу па ўратаванні дзяцей Чарнобыля расказа старшыня Беларускага аддзялення Усесаюзнага Дзіцячага фонду імя У. І. Леніна Уладзімір Ліпскі.

18.00 — Выстава фотаздымкаў і дзіцячага малюнка. Дэманстрацыя дакументальнага фільма.

7.VII. 12.00 — Дзень беларускай кнігі. Выстава: ад Скарыны да нашых дзён. Выступленні кнігавыдаўцоў, паэтаў, артыстаў.

19.00 — Выступленне дзіцячых мастацкіх калектываў.

20.00 — Купалінка, цёмная ночка. Абрад ачышчэння агнём векавой даўнасці.

8.VII.10.00—20.00 — Мерапрыемства заключнага дня, у тым ліку спеў супольнага двухтысячнага хору з удзелам беларускіх акадэмічных калектываў на Пейчым Полі.
Чакаем Вас!

«Бацькаўшчына» — у Алма-Аце

Створана яшчэ адна «Бацькаўшчына» — культурны цэнтр беларусаў Алма-Аты і вобласці. Старшыняй супольнасці абраны рэктар архітэктурна-будаўнічага інстытута, народны дэпутат Казахскай ССР Павел Арушэвіч, адказным сакратаром — Яўген Майсейчык. На чарзе — згуртаванне ўсіх беларусаў Казахстана, у тым ліку і суполак, якія ўжо заявілі пра сябе. Казахстанскія беларусы арыентуюцца не толькі на культурную, але і гаспадарчую дзейнасць, што павінна сілкаць грунт незалежнага развіцця і самафінансавання. Узгадняюцца формы супольнай працы са згуртаваннем беларусаў свету.

Нядаўна «Бацькаўшчына» здзейсніла дабрачынную акцыю — завезла беларусам Беласточчыны кнігу Міколы Ермаловіча «Старажытная Беларусь». лепшым вучням беларускіх школ і ліцэяў былі падараваны фірменныя майкі з вывай эмблемы «Бацькаўшчыны». Гэта карысная, цікавая, хоць і нялёгка паездка адбылася напярэдадні сямідзесяцігоддзя Міколы Іванавіча Ермаловіча. Больш падрабозна пра гэта чытайце ў нататках Яўгена Леціці «Праз дрот на кветкі», што будзе надрукавана ў бліжэйшых нумарах газеты.

На здымку: старшыня Рады «Бацькаўшчыны» Я. ЛЕЦЦА і М. ЕРМАЛОВІЧ у Гайнаўскім ліцэі.

Прышлі першыя водгукі на нашу прапанову стварыць Гімн «Бацькаўшчыны». Сёння мы прапануем пазнаёміцца з вершам, які прыслала са Светлагорска Соф'я ШАХ.

Песня «Бацькаўшчыны»

Мы народ паміж народаў,— старажытны, просты род. Хай нас лучыць-высіць згода і праз дзвесце, трыста год.	і прыгнэту хопіць з нас, — час святага адраджэння, згуртавання — самы час. За вялікасную волю незалежны ўзмоцнім рух, уратуем нашу долю — роднай мовы існы дух. Покуль будзе ён ва ўздыме светлы наш яднаць хаўрус, наша Бацькаўшчына жыццём, жыццём наша Беларусі!
--	---

Пошук сваякоў

Гарбачоў Сяргей Васільевіч з Мінска шукае свайго дзядзьку КУЗЬМЯНКАВА Івана Іванавіча (апынуўся ў Амерыцы пасля вайны, жыў у горадзе Сакраманта, штат Каліфорнія), а таксама яго нашчадкаў.

Слясарчык Аляксандр Уладзіміравіч (220082, г. Мінск, вул. Матусевіча, 16, кв. 97) шукае стрыечнага брата бацькі СЛЯСАРЧЫКА Алякса, які выехаў прыкладна ў 1917—20 гг. у ЗША і жыў у 70-я гады ў Брукліне, а таксама яго нашчадкаў: сыноў Бобі, Цімафей, дачку Патрыцыю.

«Беларускі Дом»

2-8 ліпеня

Адчынены штодзённа з 12.00 да 22.00.

Калі ласка, заходзьце!

Гэткімі словамі беларусы здаўна запрашаюць да сябе і чаканага, і выпадковага чалавека.

У многіх людзей вынікае і здзіўленне, і захапленне, як нам удалося захаваць гасцінасць, сардэчнасць і дабрыню да сёння. Беларусь жа знаходзілася на раздарожжы і праз яе Зямлю з Захаду на Усход ды з Усходу на

Заход крывавамі хвалямі пракатваліся апусташальныя войны, якія ўносілі да адной трэці, а ў Вялікую Айчынную — адну чвэрць насельніцтва. Асабліва страшным выпрабаваннем з'явіўся сталінскі генацыд. Пры ім была высечана, а таксама часткова дэмаралізавана найбольш інтэлектуальная, жыццядзейная частка нацыі. Працэс накіраванай дэнацыяналізацыі, духоўнага і маральнага разлажэння працягваўся і ў паслясталінскі час. І вось вынік: да нядаўняга часу беларусы, якія валодалі роднай мовай, захавалі вернасць нацыянальным традыцыям, культуры, мелі патрыятычную свядомасць, на сваёй жа зямлі, сярод свайго ж народа знаходзіліся ў меншасці.

цыя і бацька — Леапольд Моцарт. (Сам Моцарт, як вядома, пахаваны ў агульнай магіле ў Вене). Усюды чысціня і парадок. Такімі ж дагледжанымі мы ўбачылі і захаванні воінаў і бежанцаў першай сусветнай вайны, што на могілках у Ной-Аніфе пад Зальцбургам. Дарэчы, сярод іх сустракаюцца і беларусы прозвішчы...

Адно з самых моцных уражанняў пакінула наведанне музея Моцарта. Мы бачылі інструменты, на якіх іграў вялікі кампазітар, рукапісы яго твораў, уласныя рэчы. Вольфганг Амадэй Моцарт нарадзіўся менавіта ў Зальцбургу, і гараджане ганарацца гэтым. Яго творчасці прысвечаны «Зальцбургскі фестываль», у якім удзельнічаюць лепшыя салісты і мастацкія калектывы свету. Праўда, трапіць на тыя канцэрты можна даўна не кожны. Мяркуюць самі: у дні фестываляў кошт аднаго білета дасягае не дзесяці тысяч шылінгаў. Што і казаць, цэны «кусаюцца» і ў тэатрах і ў музеях. Білет у той жа музей Моцарта каштуе 50 шылінгаў (прыкладна 25 рублёў). А для нешматлікіх савецкіх турыстаў і гасцей у Аўстрыі ўсё дорага... Бадай, адзінае, што можа сабе дазволіць савецкі чалавек, гэта ўдасцальна глядзець на багацце паліц, з густам аформіліцы, што так і прыцягваюць, прывабліваюць да сябе пакупніка. І мы глядзелі, дзіваліся... Вось цыркуляцыя паліцы са смакаватымі кілбасамі, сасіскамі, вэндлінай, з сырам, якіх тут больш за 100 гатункаў, а далей вона ўпіраецца ў безліч рознай гародніны і садавіны. Чаго тут толькі няма: памаранчы, бананы, яблыкі, цытрыны, ігрушы, ананасы, якасавыя арэхі і безліч таго, чаго мы не ведаем не толькі

смаку, але і назвы. Хаця не, цяпер ужо магу сказаць, што плод крыжы падобны на нашу бульбіну, з зялёнай кіслава-цёмнай мясціцай і дробнымі зярняткамі ў сярэдзіне, называецца ківі. Кажуць, што ў ківі болей вітаміну С, чым у цытрынах. Яго соды прывозяць з Лацінскай Амерыкі, а вольныя апетыты трускаўкі прывезены з Іспаніі. Глядзець на ўсё гэта багацце, успомніўшы нашы пустыя паліцы альбо чэргі, было, па шчырасці, балюча...

Але самым вялікім багаццем у Аўстрыі, як мне ўяўляецца, з'яўляюцца яе людзі. Працавітыя, далікатныя, сардэчныя. Усюды, куды мы ні заходзілі, бачылі прыветлівыя твары, добразачылівы ўсмешкі і чулі гэта заўсёднае: grüss gott (мір Вам!). Усе, з кім нам даводзілася сустракацца ў Аўстрыі, выказвалі шчырую зацікаўленасць да ўсяго, што адбываецца ў нашай дзяржаве, рэспубліцы. А сустрэч было нямаю. Добрым словам перш за ўсё хочацца ўспомніць гаспадары дома, у якім мы жылі, Фердынанда Нойрайтэра і яго мілую жонку Мэрджэры, а таксама доктара Германа Бідэра, выкладчыка Зальцбургскага ўніверсітэта. Дзякуючы іх душэўнай спагадлівасці, цеплыні, мы адчувалі сябе ў чужой краіне дастаткова ўтульна і спакойна. Прыемны ўспамін пакінулі аб сабе сямейства Новых, муж і жонка Цоманы, абаяльная фраў Хрысціна Вэндэль. Была яшчэ адна вальмі нечаканая і нават хваляючая сустрэча — з консулам СССР спа-

даром Уладзімірам Мікалаевічам Аўтухом. Аказалася, паважаны консул беларус, з Віцебшчыны.

Як прыемна было даведацца ад сяброў, што Уладзімір Мікалаевіч карыстаецца вялікай павагай у аўстрыйцаў. Спагадлівы, памяркоўны, з добрым ветлівым тварам, ён умее схіліць да сябе суб'едніка. Ад яго даведлася аб беларусах, якія жывуць у Аўстрыі. Прынамсі, у г. Лінцу (горная Аўстрыя) жывуць нашы беларускія дзяўчаты, якія павыходзілі замуж за аўстрыйскіх спецыялістаў, што будавалі ў Жодзіне аўтазавод. Перада мною спіс, у якім пазначаны імёны нашых Алён, Ірын, Галін, Вольгаў, Марын, Таццяна і Надзей, якіх паклікала каханне — усюго шаснаццаць, цяпер ужо фраў. На жаль, пабачыцца з імі не удалося, але сп. Аўтух абяцаў звязацца з жанчынамі, расказаць аб нашай «Бацькаўшчыне». Ды яны і самі час ад часу звоніць яму, просяць парады, а то і дапамогі, а ён, у сваю чаргу, ніколі не забывае павіншаваць кожную з днём нараджэння, да кожнай знойдзе добрае слова. Дарэчы, Уладзімір Мікалаевіч ведае і тых добрых людзей, перш за ўсё аўстрыйскіх жанчын, якія не засталіся аб'янаванымі да нашага агульнага гора — чарнобыльскай бяды. Гэта дзякуючы агульным намаганням такіх жанчын, як фраў Хумембрунэр, Імхойзэр, Берталіаффі, Эльзэнзон (грамадзянка СССР) і іншых, зараз у дзіцячым шпіталі Зальцбурга праходзіць лячэнне маленькая Леначка Сіцю з Мінска. Я сустрэлася з маці Леначкі — Таццянай. І была ўсцешана тым, што вочы маладой жанчыны цепляцца надзеяй і верай.

А на развітанне У. Аўтух паведаміў, што ў маі будзе ў адпачынку і абяцаў наведаць Мінск і «Бацькаўшчыну». Сустрэча і знаёмства з консулам стала магчымай дзякуючы спадару Фердынанду Нойрайтэру, які вось ужо 20 гадоў цікавіцца беларускай літаратурай, культурай і мовай. У 1983 г. ён выдаў «Анталогію беларускай літаратуры» для нямецкамоўнага чытача. Час ад часу ў перыядыцы з'яўляюцца яго папулярныя артыкулы па розных праблемах культуры і жыцця Беларусі. Дзякуючы намаганням гэтага няўрымслівага чалавека многія аўстрыйскія чытачы ўпершыню адкрываюць для сябе Белую Русь. Пытанні лексічных запазычанняў у старабеларускай мове, а таксама вывучэннем моўнай і культурнай палітыкі на Беларусі займаецца доктар Г. Бідэр. Так шчасліва складалася, што гэтыя два апантаных чалавекі жывуць і працуюць у адным горадзе. У маі яны выступяць са сваімі паведамленнямі на Міжнародным кангрэсе беларусістаў свету, што адбудзецца ў Мінску.

Л. ХРЫСЦЯНОВІЧ,
выкладчык БДУ імя У. І. Леніна.

Другі выпуск «Бацькаўшчыны» да друку падрыхтавалі В. РАГОЙША і А. ЦІХАНОВІЧ.

НА МЯЖЫ ЦУДОЎНАЙ БЕЗАДКАЗНАСЦІ

Выпускны акцёрскі курс Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута летась зрабіў лаўрэатам фестывалю студэнцкіх спектакляў «Авансцэна» ў Смаленску, сёлета — цікава прадставіўся на кіеўскім фестывалі «Пачатак», адметна зарэкамендаваўся ў Маскве, на другім міжнародным фестывалі тэатральных школ «Подыум». Сваімі фестывальнымі ўражаннямі ды высновамі дзеліцца кіраўнік курсу рэжысёр Андрэй Андросік:

— Пачну з расчаравання: на такім высокапрафесійным, буйным фестывалі як «Подыум» мы мелі магчымасць быць усяго чатыры дні (фестываль доўжыўся каля дзесяці)! Між тым у Маскве выпала рэдкая магчымасць падавіцца ды параўнаць усе маскоўскія тэатральныя школы, ацаніць таксама дзве амерыканскія з універсітэтаў Паўночнай Караліны ды Ілінойса, выбітнюю групу студэнтаў Лонданскай акадэміі музыкі і драмы, ізраільскую школу пад назвай Бейт-Цві. Пабаўчыць прадстаўнікоў Мексіканскага тэатральнага ўніверсітэта... Хачу падкрэсліць: падобныя спатканні маюць неацэнную каштоўнасць (і вялікі дзякуй СТД Беларусі, які ім моцна спрыяе). Фестываль школ — найлепшая шко-

ла... зносінаў, узаемаўплываў, ідэй... Нават калі не глядзець спектаклі, а проста мець дачыненні з прысутнымі, — дайце веры, гэта неацэннае шчасце, бо думка крэсіць думку, ідэя не адмаўляе ідэю, а назапашаныя ўражання разнявольваюць эмоцыі, раскоўваюць сьвядомасць...

Самае нечаканае для нас — атмасфера фестывалю. Нас прыдзірліва ацэньвалі, але вельмі добразычліва прымалі. Дый проста чакалі, рыхтаваліся да сустрэчы, пасялілі ў добры гатэль ды камілі на трыццаць сем рублёў у дзень, — назаўтра мы хадзілі ўжо з замежнымі выразамі на тварах і пачуваліся дарагімі госцеямі...

Спектаклі ішлі ў філіяле тэатра Маякоўскага — у невяліччай зале, на сцэньцы до-

сыць утульнай, апанаванай глядачамі да самай апошняй прыступкі. Нічога звышнатуральнага, бліскача-невывытумачальнага мы, «выхаванцы» ці «прыгонныя» школы, якую прынята называць «школай Станіслаўскага» (і якую ці не кожны разумее па-свойму), не пабачылі. Напрыклад, амерыканская школа з Ілінойса, арганізаваная дваццаць пяць гадоў назад на сродкі дзяржавы (цяпер ёй дапамагае фірма «Унстан» — таа, што вырабляе знакамітыя цыгарэты), прывезла ўзор найпапулярнай сучаснай амерыканскай драматургіі — спектакль «Праклён галоднага класу». Сэма Шэпарда. На маю думку, гэта досыць дзіўны выбар для дыпломнага спектакля, нягледзячы на тое, што п'еса сучасная дый гаворка ў ёй ідзе пра сучаснікаў. Па сваёй структуры яна падобная да п'ес Юджына О'Ніла — скрутная, чэпкая гісторыя пра людзей, лёсы якіх прадвызначае нешта, закладзенае ў псіхіцы, належаўшае генетычна... Прадстаўлена амерыканская сям'я, якая жыве на мяжы беднасці. З цягам часу бяда і сямейнікі пачынаюць гінуць ці распадацца знутры як асобы: бацька зрабіўся апівохам, з маці палез комплекс колішняй замужняй паненкі, сын разгубіўся, дачка, апырэдзіўшы па развіцці свой узрост, шукае дарослых тлумачэнняў свайму трынаццацігадоваму жыццю... Дзіўна тое, што студэнты муслілі іграць узроставыя ролі ды яшчэ вельмі складаныя псіхалагічна, але рабілі гэта не з простаю добрасумленнасцю руплівых вучняў. Вось адзнака школы як такой: дзіўная, мо дзівоўная вера ў тое, што яны ўсё робяць як мае быць, ведаючы усё пра сваіх герояў і абставіны іхняга жыцця. Студэнцкія ці шкалярскія спектаклі натуральна адроўняюцца ад спектакляў, гар-

таваных уласна тэатрам, але ў амерыканскіх студэнтаў, я сказаў бы, ёсць нейкая асаблівая ўласцівасць веры, — не прафесійнай адказнасці, не вучнёўскай стараннасці, але веры. У п'есе — бездань пакрычастых маналогаў, доўгіх дыялогаў, пра якія няможна сказаць — сыграныя бліскача, але можна сказаць: яны зайздросна эмацыянальна, дыхтоўна, пераканаўча перакананы, — так, што з акцёра выцягнута душа. Стэрэатып моцна змацаваў амерыканскага відовішча, тэхнічна бездакорнага, разбіўся. Я назваў бы гэты спектакль «кавалкам пражытага жыцця». Больш за тое. Студэнты штораз балансавалі на мяжы вышэйшай правы акцёрскай дасканаласці — псіхалагічнага гратэску. Самі пра сябе гэтыя сціплыя ды нават сарамлівыя студэнты расказалі: працуюць з улікам Станіслаўскага, Міхаіла Чэхава, Стрэлера, Брэхта, Гратоўскага, — усё яны ведаюць, усё бачаць. Бачаць, я гэта вылучаю. Ніхто за мяжой не шкадуе сродкаў на падрыхтоўку акцёра. Напрыклад, відэаапаратура дае магчымасць убачыць лепшыя спектаклі апошняга дзесяцігоддзя, а на сцэнах тэатраў ім выпадае паглядзець не менш як пяць дзесяткаў спектакляў на год, — лепшых, заўважае, спектакляў...

Уразіла ізраільская школа Бейт-Цві: за тры гады акцёр можа паспрабаваць і ў музыцы і камедыі дэль арце, псіхалагічнай драме ці клоунаўскай рэпрызе... Бейт-Цві летась уразіла ўжо Маскву (свой курс прывозіла Ніна Міхаліца), — уразіла хоць бы тым, што сярод акцёраў прысутнічаў псіхолог, які, урэшце, настрайваў іх на спектакль.

Іхні спектакль, праўда, мне не падаўся дужа цікавым. «Сцэны са шлюбага жыцця» І. Бергмана, пастаўленыя, дарэчы, паводле кінасцэнарыя, ды, на мой, погляд, трохі фармальна. У гэтым спектаклі якраз да месца прыдалася выбітна акцёрская добрасумленнасць ды надзвычайная тэхнічнасць (што здзі-

ла ў такіх маладых людзях), але элементы меладраматызму, сентыментальнасці (гэтка кропля «індыйскага кіно» у халоднаватых дачыненнях персанажаў) не надта пасавалі да прапанаваных абставін на сцэне. У чым тут уласна школа? Мы радуемся, калі нашы студэнты на сцэне добра размаўляюць. Калі добра рухаюцца. Калі не блытаюцца ў заслоце. Не падаюць у сцэне фехтавання ці вальсавання. Упэўненыя паводзіны, распыржоныя, раскутасць, — вось першыя ўмовы авалодання прафесійнай акцёрскай паводле школы Бейт-Цві. Я чатыры гады мусяў патраціць на тое, каб выкарыстаць са сваіх студэнтаў комплекс шкаляра, каб хоць паспрабаваць навучыць іх не бяліца... сцэны. А ў гэтай школе падобныя складанасці пераадоляюцца за першыя месяцы навучання...

Вось кроцаць насустрач амерыканскія педагогі ды студэнты — вясёлая жывая маса, маладыя, дужыя, прыгожыя людзі. Без фамільярнасці, але і без напышлівай халоднасці дачыненняў «шкаляр — мэтр». Я думаю, у замежных калег іншы, розны ад нашага ўзровень разумення, спасціжэння жыцця, імкнення жыць, прагі жыць... У іх перадусім — пацудзі ўласнае годнасці. А менавіта яно нароўні са шмат чым іншым арганізуе прастору сцэны, рыхтуе, рэагуе прастору спектакля. У якім бы кірунку ні працавалі школы, якую б нацыянальную глебу ні адчувалі б пад сабою, годнасць — не апошняе ў выхаванні творцы тэатра, а мо і — першае... Годнасць — не правінцыйная амбіцыйнасць, але — пацудзі ўпэўненасці, заснаванае на тым, што чалавека добра вучаць, памятаючы, што тэатр складаюць індывідуальнасці, Тэорыя пра чалавека-гліну, з якой мусяць ляпіцца індывідуальнасць творцы — недарэчнасць. Нават дзіця не нараджаецца «глінай», генетычна праграмаванае на здольнасці, схільнасці і да т. п. А «ляпіць» асобу? Натуральна, куды цяжэй выявіць мастакоўскія схільнасці ды суаднесціся з імі ў працэсе наву-

Рэжысёр А. Андросік і студэнт А. Голуб на рэпетыцыі. Фота Ул. КРУКА.

НАПЯРЭДАДНІ ПАДЗЕІ

Сюрпрыз — праз тыдзень

Зрэшты, гэтая найцікавейшая падзея адбываецца вось ужо цэлы сезон у Камернай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Але, на жаль, большасць слухачоў праходзіць міма — і гэта пры вялікім эмацыянальным голадзе на сапраўднае мастацтва і харавоі! А яны ж побач — у канцэртах цыкла «Рамантычная песня XIX стагоддзя», што ладзіць канцэртмайстар Л. Максімава і салісты беларускай оперы і філармоніі.

Прызнаюся, і сама я спярша даволі абіянава ўспрымала назву цыкла, пакуль не наведала першыя канцэрты. І аказалася, што сусветны ўзровень выканання сустракаецца не толькі на відэакасетах з выступленнямі зарубешных «зорак», што нашы вакалісты і піяністка тансама адпавядаюць гэтаму ўзроўню.

Стваральнік, драматург, рэжысёр і натхняльнік цыкла «Рамантычная песня XIX стагоддзя» — канцэртмайстар Беларускага тэлебачання і радыёў заслужанал артыстка рэспублікі Л. Максімава. Я невыпадкова назвала яе і драматургам, і рэжысёрам: кожны канцэрт цыкла, хаця сіладаецца з асобных рамансаў розных аўтараў, мае сваю логіку развіцця, цэласную драматургію і ўспрымачца на адным дыханні. Я назвала б Л. Максімаву яшчэ і даследчыкам, бо літаральна россыпы музычных скарбаў знайшла і адкрыла для нас яна ў здавалася б, добра вядомай захаднеўрапейскай рамантычнай вакальнай музыцы XIX стагоддзя. Ды

і тое, што, думалася, добра ведаеш, працяталася раптам пановаму, нечакана (дастаткова прыгадаць інтэрпрэтацыю М. Маісеенкам вядомай песні Шуберта «Двойнік» або Н. Кастэнкай — песні «Грэхен за прасніцай»).

Расказвае Л. Максімава: — Мне здаецца, рамантычная песня Бетховена, Шуберта, Шумана, Вольфа, Малера вельмі сугучная нашаму часу. Песні гэтыя быццам рамантычныя, надзвычай эмацыянальныя, і ў той жа час вельмі сацыяльна насычаныя (дастаткова прыгадаць баладу Шумана «Вальтасар», дзе выведзены, на жаль, сучасны і сёння вобраз тырана, дыктатара). А колькі ў іх проста адвечнай прыгажосці, мары пра ідэал, па якіх засумавала наша душа. Зноўку ўпэўніваешся, што геніяльнае заўсёды вечнае.

Ідэю цыкла я выношвала даўно. Шмат сядзела ў бібліятэках, чытала літаратуру пра той час, шукала ноты, працавала з перакладчыкамі, бо шэраг твораў выконваецца на мове арыгіна-

ла. Для адчування духу той музыкі мне шмат далі паездкі ў Аўстрыю, у Вену, дзе многія левіцы помняць кроні Бетховена, Шуберта. Я сама знайшла ўсе памятныя мясціны, дакраналася да дзявятай, якія кранала рука Бетховена, узыходзіла па тых самых прыступках... Там, магчыма, стваралася тыя песні, што мы выконваем.

Такая захопленасць працай перадаецца і вакалістам, і слухачам. Удзельнікі цыкла адрываюцца не толькі як добрыя вакалісты — пра гэта нават не думаеш, бо галоўным робіцца інтэлектуальная глыбіня, акцёрская выразнасць, высокая выканальная культура, словам — Мастацтва. Тут нават не ведаеш, каго вылучыць: Н. Кастэнку ці М. Маісеенку, Н. Рудневу ці Н. Казлоў, В. Цішыну ці А. Шчарбакова, Э. Пелагайчанку, — усё вартыя самых чэплых удзячных слоў.

«Рамантычная песня» XIX стагоддзя — у зеніце. Хто не чуў першых канцэртаў, страціў шмат, але наперадзе, 31 мая, — цікавы, можна сказаць, вясёлыя любюны канцэрт. У наступным сезоне — працяг, плануецца выкананне арыгінальных малавядомых вакальных твораў Р. Штрауса, А. Шонберга, Г. Вольфа; вакальных трыо, квартэтаў, музыцыраванне на раялі ў 4 рукі (праграма «Вальсы каханні І. Брамса») і яшчэ шмат сюрпрызаў! Але бліжэйшы — праз тыдзень.

І. МІЛЬТО.

нага кірунку. Ідэй праілюстраваць жыццё Хрыстова Уладзімір Колесаў захапіў нямецкага дырыжора Лео Крэмера, які для выканання месы «Чырвоная кніга» з Мансэрат» аб'яднаў пад сваім кіраўніцтвам Акадэмічную харавую капэлу імя Р. Шыры, Акадэмічны сімфанічны аркестр БССР ды салістаў Наталію Рудневу і Эдуарда Пелагайчанку.

Увасабленне месы, акрамя ўсяго, мовай пластыкі, незвычайнае яднанне чалавечых галасоў і рухаў, нарэшце, складаная светлавая партытура відовішча выкіналі цікавасць іспанскага кампазітара: ён разам з беларускім глядачамі мае намер падтрымаць фантазію пастаноўшчыкаў 28 МАЯ У ЗАЛЕ БЕЛДЗЯРЖФІЛАРМОНІІ.

НАШ КАР.

КАЗКА ПАДАБАЕЦЦА УСІМ

«Тры Парасяці» ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР

Запрашаючы на новы спектакль «Тры парасяці», кіраўнік балетнай трупы В. Елізар'еў некалькі разоў паўтарыў: «Але, улічыце, гэта для дашкольнікаў». Напэўна, хацеў такім чынам папярэдыць, што даросламу чалавеку можа быць сумнавата на вядомай усім з дзяцінства казцы. Думаю, што гэтага, на шчасце, не адбылося ні з кім з прысутных у зале. Энергічна, жыва, харэаграфічна дасціпна расказвалі кампазітар В. Сібірава, пастаноўшчык М. Тлеубаеў пра немудрагелістыя прыгоды парасят, лішні раз пацярджваючы ісціну, што ў мастацтве не столькі важна «што», колькі «як».

...Двое юных свінак, Нуф і Ніф (артысты Р. Філіпенка і В. Даўгіч) паводзілі сябе на сцэне, як сапраўдныя парасяты: яны імкнуліся пераключыць работу на чужыя плечы, стралялі з рагатак ва ўсіх, у тым ліку і глядачоў, дражнілі! Ваўка, стараліся накрыць сачком матылькоў і былі заўзятымі хвальнямі і баляліцамі. Ну, а трэцяе парася аказалася дзяўчынкай (артыстка Н. Філіпава) і засяродзіла ў сабе, здаецца, усё станючыя якасці гэтага полу. Яна цягла цяжар, прызначаны для траіх, суцішала, узбадзёрвала, ушчувала сваіх бляглых братаў і паміж справай цудоўна танцавала, заражаючы ўсіх радасцю і аптымізмам. Досыць дзейнымі, як ім і накіравана, удзельнікам сюжэту аказаліся мурашы, апраўтыя «па-рабочаму» ў цыліндры і франкі, вожык, калочы толькі зноўку, хуткая канетлівая вавёрка і лёгкакрылыя рознакаляровыя матылькі. Ну і вядома, самым галоўным героем

гэтага балета быў Воўк у выкананні артыста С. Манзалейскага. Зусім не шэры, а досыць абяляны, ён, як выявілася, быў злосным толькі таму, што быў галодны. Калі ж яго накармілі, ён аказаўся добрым і выхаваным кавалерам, які хвацка вытанцоўваў у фінале з усімі дамамі з нагоды перамогі над самім сабою...

Усё гэта было весела глядзець як маленькім, так і дарослым, тым больш, што пастаноўшчык знайшоў нямала дадатковых захапальных прыёмаў, нахштат пагоні Ваўка за парасятамі ўздоўж радыё глядзельнай залы, нечаканага з'яўлення ўсіх з аркестрай ямы, кароткіх дыялогаў герояў з глядачамі і г. д. (Дарэчы, на пытанне Ваўка, хто ўкраў ягоныя боты, адзін хлопчык, а за ім і ўся зала раптам дружна адказалі: «Я!» Колькі ні была на дзіцячых спектаклях, не прыпомню такой рэакцыі раней. Напэўна, гэта магло б зацікавіць даследчыкаў дзіцячай псіхікі). Проста, але эфектна і пазнавальна трактаваў касцюмы ўсіх персанажаў мастак М. Рыжанаў. Пра работу нашага аркестра і дырыжора на гэты раз сказаць няма чаго, бо яны адпачывалі, а спектакль ішоў пад фанэграму.

Нягледзячы на атрыманне здавальнення ад балета, у сілу сваёй прафесіі, якая абязвае

«Чырвоная кніга» ў «Руху»

Біблія, літаратура пра жыццё Хрыста, апокрыфы, — тое, што доўгі час шэніла вывучаць хіба філолагам ды філосафам, цяпер наблізілася да сучаснікаў. Наблізілася, бо адкрыццё Святога Слова шмат у каго яшчэ наперадзе.

Тым больш цікавым і захапляльным падаецца імкненне тэатра пантамімы «Рух» і ягонага кіраўніка Уладзіміра Колесава ўзяць ды ўвасобіць падзеі Святой кнігі (прапануючы глядачам свайго роду календар рэлігійных святаў), паяднаўшыся з іспанскім кампазітарам Ксавіерам Бенгуэрэлам, аўтарам месы «Чырвоная кніга з Мансэрат». Рамантычная назва месы цалкам адпавядае рамантычнай гісторыі адкрыцця сапраўднай Чырвонай кнігі ў адным са ста-

ражытных замкаў Каталоніі (нагадвае адкрыццё «Полацкага сшытку»). Пад чырвоную аплетку, у цяжкіх вонладках былі схаваны запісы гімнаў пілігрымаў (паводле паданняў, яны нібыта ішлі ўслед за Дзевай Марыяй, услаўляючы яе), датаваныя пятым стагоддзем. Вакальныя кавалкі Ксавіера Бенгуэрэла пачынаюць «як у пілігрымаў» (яны далі моцны штуршок фантазіі кампазітара); аркестравал ж частна месы належыць да адной з пільных музыкі авангарда-

чанья, не зламаць, не прыста-саваць пад «прафесарскія магчымасці»...

Спектакль «Утаймаванне нара-вістай» прывезлі з Англіі. Я спачатку патрапіў на ягоную рэпетыцыю і... нібыта натрапіў на сваю ўвасобленую мару. Якая нязмушаная атмасфера на сцэне! Як проста, лёгка, вольна існуюць акцёры, як вытанча-насьць спалучаецца з іроніяй, як спеў перапыняе выштукаваная бойка... Як? На мяжы цудоўнай безадназначнасці, — сказаў бы я, бо нішто не замінае анцэрам, «уста-ноўна» там ці «канцэпцыя»... Гэтакаса нязмушана потым ішоў і спектакль. З выключным пачуццём стылю. Мо стыль час-цяком нагадвае стылізацыю, але ў англійскім варыянце Шэкспі-равага матэрыялу ён быў цудоў-на абраны, добра прачуты, — рэдка янасьці! Стыль, думаю, не прасты шэраг нейкіх вонравых пазначак, стыль англічан — ад унутранай анцёрскай аргані-чнасці... Стыль — гэта тая мяжа цудоўнай безадназначнасці, утры-мацца на якой можа толькі пра-фесійна падрыхтаваны чала-век, — мяжа нязмушанасці, вы-танчанасці, распрыгоненасці.

Наш спектакль на фестыв-валі паставілі паралельна з мексіканскім, з-за чаго сту-дэнты разгубіліся. А як жа! Публіка, маўляў, пойдзе туды, а да нас патрапіць тыя, хто не ўбіўся ў тую залу!.. Чуліся ўжо галасы «Нас не палюбілі, нас паставілі ў нек-скі расклад...» Гэта — не амбі-цы? Не комплекс? Не праві-дніцтва? Пасля спектак-ля дэбатовалі размаўляючы з людзьмі зацікаўленымі. Кры-тыка з Англіі больш за ўсё цікавіў наш падыход, нашае стаўленне да Шэкспіра. Ча-му мы «гуляем у Шэкспіра», на якой цудоўнай мяжы мусі-м трымацца, каб спасцігну-ць і даць зразумець зале-ўсю меру адрознасці між «гу-м у Шэкспіра» да «ігра-Шэкспіра»? Мы расказалі пра наш шлях, пра тое, што Шэкспіра не хацелася прад-стаўляць забранзавелым класі-кам, але хацелася спасцігну-ць праз рух, пластыку, праз самыя нечаканыя, нават «антытэатральныя» прыста-саванні, а з нашага стаўлен-ня да сучаснага класіка, на-туральна, вынікала пытанне пра беларускую тэатральную школу, якой так зацікавілася англічанка, — маўляў, у на-шым стаўленні да Шэкспіра ёсць добрае маладое тэат-

ральнае хуліганства ды тое своеасаблівае пачуццё стылю, за кошт таго, што падыход да класіка мы абралі... самы нязмушаны... самы легкі... (Не аблегчаны!)

Беларуская тэатральная школа... Я б не ўзяўся цяпер вызначыць яе пэўна, раз і на-заўсёды. Увогуле, чаму само паняцце «школа» вымагае з нас нейкае засмучонасці? Мы адразу напружваемся, дра-цеем, нікавеем, інстынк-тыўна пабойваемся. Мо ажы-ваюць нашыя згадкі пра школу, якую самі прай-шлі, якую праходзяць цяпер нашы дзеці і дзе мы бачым, як сённяшніх людзей вучаць там людзі ўчарашнія паводле пазачарашніх пад-ручнікаў... Навучаюць людзі прыгнечаныя, скутыя комп-лексамі, запрыгоненыя, — у іхній школе царуе выгук «Ці-шэй!» ці «Няможна!» а дыс-цыпліна нагадвае вайскова-лагерную... Як радасна ава-лодваць жыццём ды прафе-сіюй? Як схітрыцца не пера-носіць у асяродак маладых людзей хваробы сапселага тэ-атральнага механізму? Не ду-рыць галовы тэатральным занудствам, але, навучаючы рамяству, гартаваць для твор-часці?

Цяжка, ды трэба вучыць даступнаму табе, педагогу, засвоенаму табой, педагогам, — вучыць і ўвесь час мець на ўвазе, што ёсць нейкі да-лягляд, да якога варта ру-хацца, імкнучыся, ісці, мо та-бе, педагогу, не пашэнціць, але твае вучні — мусяць. Як мне, чалавеку, які хварэе на ўсе тэатральныя хваробы, які прайшоў сваю тэатраль-ную школу (ці не адну з са-мых лепшых — Д. Арлова на Беларусі ды Г. Таўстановага ў Ленінградзе), для якога няма нечаканасцяў у тэатры (а так хочацца іх прычыкаць), — як мне не навязваць свае веды, а дзяліцца імі? Абра-ць цудоўную мяжу дачыненняў са студэнтамі ды ўтрымацца на ёй... Бо школа — гэта не набор адмычак, прабачце, ад майстэрства, школа — гэта жывое...

Запісаў Валерый КАЛІНОЎСКІ.

да крытыкі, выкажу некалькі суб'ектыўных заўваг.

Шкада, што такія цудоўныя матылькі танцуюць не на «пальцах». Яны былі б яшчэ больш лёгкія і прыгожыя. Не было б, на мой погляд, парасяткам так груба па-сучас-наму дражніць Ваўка, пака-зваючы яму свае хоць і ма-ленькія, але задкі. У тыя ка-значныя часы ўжываліся, напэў-на, іншыя, больш карэктныя дражнілікі. Магчыма, дарэмна таксама гэты паўнацэнны адна-актовы балет разбіты на два не зусім раўназначныя акты. Праўда, можна зразумець тэатр, якому не даводзіцца шу-каць яшчэ штосьці, каб (за-тыя ж грошы!) паказаць тра-дыцыйны для балета мінімум у два аддзяленні. Кароткачасо-ваасцю спектакля не асабліва засмучаны, здаецца, і розна-ўзроставыя глядачы: увага ма-лых хутка стамляецца, а іх

бацькоў чакаюць, як заўсёды, шматлікія хатнія справы.

Зрэшты, гэта дробязі. Спек-такль падабаецца ўсім, не вык-лючаючы, здаецца, і выканаў-цаў. Прыемнае спалучаецца тут яшчэ і з карысным. Я, вядома, не ведаю, ці стануць дзеці, паглядзеўшы гэты спектакль, хоць крыху дабраўшымі, ці бу-дуць любіць жывёл, ці навуча-цца гэтаксама нехваравіта, як Воўк з парасяткамі, вырашаць свае канфлікты, але думаю, — бяспрэчна добра, што дзеці з маленства далучаюцца да ма-стацтва, да танца, да балета. Гэ-та карысна і для тэатра: магчы-ма, сённяшнія дзеці, стаючы і стаўшы дарослымі, будуць зноў і зноў прыходзіць у гэ-тую залу. Тэатр запрашае іх ісці далей разам. І першы крок па гэтым шляху ўжо зроблены.

Юлія ЧУРКО.

Сцэна са спектакля.

Фота А. ХАРКОВА.

Віншуем!

27 мая спаўняецца 60 гадоў кры-тыку і літаратуразнаўцу Васілю Жу-раўлёву. Зычым Васілю Пракопавічу новых поспехаў, высокай прынцыпо-васці і працаздольнасці на доўгія га-ды.

У ПАСТАЯННЫХ КЛОПАТАХ

Вёска Раздзел, у якой 27 мая 1931 года нарадзіўся Васіль Жураўлёў, знаходзіцца за нейкі паўтара кіламетра ад сла-вутай зараз Малой Багацькаўкі — радзімы Максіма Гарэц-кага. І так спакусліва вывесці захапленне сённяшняга наша-га юбіляра роднай літаратурай з уплываў-уздзеяння на яго творчага прыкладу знакаміта-га земляка. Дык жа не! Мена-віта ў 1931 годзе М. Гарэцка-га высылалі на Поўнач, а імя яго надоўга становіцца за-бароненым, невядомым для многіх беларусаў — нават землякоў.

Сціплы юнак з Мсціслаўшчы-ны спачатку перад сабой вя-лікіх задач не ставіў. Проста хацеў стаць настаўнікам-сла-веснікам. І толькі сур'ёзна зеняўшыся вывучэннем філа-логіі ў Мінскім педагагічным інстытуце імя М. Горькага, зра-зумеў, што літаратура, літара-туразнаўства стане для яго справай усяго жыцця. Менаві-та таму, скончыўшы ў 1954 го-дзе інстытут, без ваганняў прыняў прапанову застацца ў аспірантуры, каб удасканаліць свае веды па гісторыі і тэ-орыі літаратуры.

У 1957 годзе В. Жураўлёў змяніў навучальную на наву-ковую ўстанову. Справа ў тым, што Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР пачаў падрыхтоўку да напісання шматтомнай «Гісто-рыі беларускай савецкай лі-таратуры». Пісалі яе пера-важна зусім маладыя на той час даследчыкі: Д. Бугаёў, М. Грынчык, П. Дзюбайла, В. Ка-валенка, М. Лужераў, М. Му-шыньскі, М. Ярош... Побач з гэтымі, а таксама старэйшымі вучонымі працавала вель-мі хораша. На долю В. Жураў-лёва выпала напісанне раздз-елаў пра Янку Маўра, Эдуарда Самуйлёнка, Івана Мележа і Вінцука Дуніна-Марцінкевіча.

Запомнілася праца над раз-дзелам пра Івана Мележа, сустрэчы з гэтым выдатным пісьменнікам. Да таго часу ён ужо заявіў пра сябе як пра яркую творчую індывідуаль-насць (з'явілася першая кніга будучай трылогіі — роман «Людзі на балоце»), аднак не-каторыя ўплывовыя крытыкі па-ранейшаму не хацелі заў-

важаць яго, не забываючы пры гэтым раз-пораз падпус-каць з'едлівыя «шпілікі». Дас-ледчык добрасумленна пра-аналізаваў творы выдатнага прэзіка, пранікліва адзначыў асаблівае яго творчае по-чырку.

Самааддана працаваў В. Жураўлёў над раздзелам, пры-свечаным творчасці В. Дуні-на — Марцінкевіча. Скла-данасць напісання гэтага раз-дзела заключалася ў тым, што да з'яўлення «Гісторыі...» творчасць пачынальніка белар-ускай літаратуры па сутнас-ці не была ўведзена ў шырокі гісторыка-літаратурны кан-тэкст. Так, была кніжка С. Май-хровіча «В. Дунін-Марцінке-віч», манаграфія В. Барысен-кі «Францішак Багушэвіч і праблема рэалізму ў беларус-кай літаратуры XIX стагоддзя», нямала публікацый зрабілі я-стомныя працаўнікі А. Маль-дзіс, Г. Кісялёў і інш. Аднак жа для шырокай грамадскасці яшчэ не наслыў час аб'ектыў-ных ацэнак: цяжар ранейшых догмаў і стэрэатыпаў (лібе-ральна-буржуазны, буржуазна-дэмакратычны і г. д.) усё яш-чэ вісеў над гэтым пісьменні-кам. В. Жураўлёў здолеў уз-няцца над старымі поглядамі, паказаўшы паслядоўна дэма-кратычную мастацкую і грама-дзянскую скіраванасць твор-часці гэтага пісьменніка, пры-хільнасць яго да жыццёвай праўды, адданасць нацыяналь-ным інтарэсам народа.

«Гісторыя...» добра-такі пас-лужыла грамадству. Яна і сё-ня, магчыма, не вычарпала яшчэ да канца свае мажлівас-ці як дапаможнік для студэн-таў і настаўнікаў. Аднак час няўмольна бяжыць, адмаўляю-чы адно, нараджаючы другое. Грамадства ўступіла ў новую паласу жыцця, з'явіліся новыя ідэі, праблемы і тэндэнцыі, якія і вымагаюць неабход-насць стварэння новай гісто-рыі беларускай літаратуры. Яна павінна ўвабраць у сябе і новыя нашы веды пра літара-туру і ранейшы вопыт жыцця, шмат у чым драматычны і трагічны. Вядома ж, напісан-ню такой фундаментальнай працы, якой з'яўляецца гісто-рыя літаратуры, павінна спада-рожнячаць вялікая папярэдня

даследчыцкая праца па ўсіх напрамках літаратуразнаўчай навукі. У гэтым сэнсе мо-гуць уяўляць цікавасць і кнігі В. Жураўлёва: «Праб-лемы сучаснай беларус-кай прозы» (разам з П. Дзю-байлам і М. Лужеравым), «Бе-ларуская савецкая проза. Апа-вяданне і нарыс» (разам з С. Андруком і А. Лысенкай), «Пытанні паэтыкі» (разам з І. Шпакоўскім і А. Яскевічам), «Магчымасці рэалізму» (разам з М. Тычынам) і іншыя. Ва ўсіх згаданых працах В. Жураўлёва назіраецца пастаянная ўвага да стану беларускага апавядання. У нашым літаратуразнаўстве, на жаль, і па сённяшні дзень мала ўвагі ўдзяляецца гэтай жанру. А між тым, апавядан-не — гэта плацдарм для ідэй-на-мастацкіх пошукаў усёй лі-таратуры. Тут нярэдка заклад-ваюцца фундаментальныя ас-новы для вырашэння важных грамадскіх і эстэтычных задач, ідзе распрацоўка пытанняў па-этыкі.

І яшчэ адна асаблівае дас-ледчыцкае праца В. Жураўлё-ва: пра што ён ні пісаў бы, за-ўсёды не выпускае з поля сва-ёй увагі ўзровень пісьменні-кага майстэрства. І ў гэтым ёсць вялікі сэнс, бо якім бы ні было пісьменніцкае слова му-жыным і смелым (гэта, безумо-ўна, важна), яно не будзе доў-гажывучым і не дасягне ў поў-ным аб'ёме ні сваёй адлюст-равальна-познавальнай ні «ачы-шчальнай», духоўна-маральнай функцыі, калі не будзе адна-часна словам высокамастацкім.

Наогул жа, у пытаннях паэ-тыкі В. Жураўлёў на сённяшні дзень з'яўляецца ў беларускім літаратуразнаўстве прызнаным аўтарытэтам. Высока ацэнена была яго манаграфія «Струк-тура твора», за якую, дарэчы, яму прысудзілі ступень доктара філалагічных навук. Толькі што выйшла яго новая кніжка «Якуб Колас і паэтыка белару-скага рамана», у якой В. Жу-раўлёў даследуе мастацкае майстэрства класіка нашай лі-таратуры, раскрывае ролю яго паэтыкі ў эпічным адлюстраванні рэчаіснасці. Зверот да гэта-га пытання прадиктаваны ак-туальнымі задачамі літаратур-най тэорыі і мастацкай практы-кі. Даследчык адзначае, што ў самім працэсе паскоранага развіцця эпічнага жанру наг-лядаюцца сёння не толькі дэся-цілікі, але і сур'ёзныя выдаткі, у многім звязаныя з недаска-наласцю літаратурнай тэхнікі. Несумненна плённыя з'яўляю-цца сцвярджэнне аўтара аб тым, што класічная традыцыя, у тым ліку багаты і размаіты літара-турны вопыт Я. Коласа, здоль-на выконваць важную «настаў-ніцкую» функцыю, падштурх-ваючы глыбей зразумець і вызна-чыць якасць і ўзровень эпіч-нага майстэрства нашай літара-туры на сучасным этапе яе развіцця.

Васілю Жураўлёву толькі шэсцьдзесят. Для літаратура-знаўцы гэта пара сталасці, рэ-алізацыі творчых задум. Зараз ён заканчвае новае даследа-ванне: «Праблема маральна-духоўных і эстэтычных каш-тоўнасцей у беларускай літара-туры 20-х гадоў».

Сцяпан ЛАЎШУК.

БТ: РАЗАМ ЛЯ ЭКРАНА

Памяці Ларысы Геніюш

Не так даўно паглядзеў не-звычайную перадачу Белару-скага тэлебачання «Нябыт і ўваскресненне Ларысы Ге-ніюш». Цікавым для мяне былі выступленні ўсіх яе ўдзельнікаў: далёкай сваячкі паэткі, пісьменнікаў Дануты Бічэль, Уладзіміра Арлова і Любы Тарасюк, навукоўца Міхася Чарняўскага. Кожны з іх сказаў нешта адметнае і важнае пра незабыўную Ла-рысу Антонаўну. Праўдзівыя сведчанні ўдзельнікаў змя-

стоўнай перадачы былі шчо-дра дапоўнены майстэрскім чытаннем цудоўных вершаў вялікай паэткі народнай ар-тысткай БССР М. Захарэвіч і фотаздымкамі Ларысы Ге-ніюш, хаты, у якой яна жы-ла, храма, дзе адпявалі ня-божыцу, апошняга прытулку на мясцовых могілках з ка-менным помнікам ад удзяч-ных грамадзян...

Перадача кранула мяне сваёй неардынарнасцю і наві-зной.

Беларускае тэлебачанне распачало вельмі добрую справу, і, магчыма варта па-рупіцца пра паўтор перада-чы. Патрабуецца яшчэ шмат часу і намаганняў, каб на-лежным чынам прадставіць свайму народу Ларысу Ге-ніюш, асобу складанейшага лёсу. Нават кароткае азнаям-ленне з яе творамі, даступ-нымі чытачу, цудоўнымі вер-шамі, «Сповідзю», дае ўсе падставы гаварыць пра яе талент як пра выключны.

Мікола ПЛАВІНСКІ.

г. Віцебск.

Валерый Пазнякевіч нарадзіўся ў 1968 годзе ў вёсцы Сінкевічы Лунінецкага раёна. Друкаваўся ў газеце «Чырвоная змена». Зараз студэнт 2-га курса філалагічнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна.

Бяда

Белая песня вішнёвага саду...
Белы туман па-над белай ракой...
Ноччу бяда падкралася ззаду,
і пачарнеў белых рэчак спакой.

Белая вёска...
Забітыя вокны...
І журавель пахіснуўся набок.
І пачарнеў белы шлях мой гаротны,
Сэрцам каханы — забыты куток.

Узяць бы з сабою зямелькі ў мяшчак,
Каб у дарозе пашчасціла мне.
Толькі зямлі ўздрыгануліся плечы,
І праняслося пакутнае:
— Не.

Я шукаю жыцця высны.
Есць натхненне — рыфмю словы.
Я такі ж, як усе, — вясковы,
І настрой ў мяне вясновы.
Зарыфмю каханне з летам,
Ах, як хораша быць паэтам!
Прытуляю да сэрца словы
Беларускай, пшчотнай мовы.

Заручылася восень з зімой,
І смяецца суседкай на ганку.
Заглядае ў мой цёплы пакой,
Запрашае з сабой на гулянку.
Саматканы засцэле абрус
І завей павядзе карагоды.
Што ж гуляць не ідзеш, беларусі!
Ці вяселляў забуй асалоду!

Успаміны, бы воблака пылу.
Быццам цень невядомы прарочы.
Я губляюся ў прыцемку ночы
І знаходжу ў ім вечнасці крылы.
Палячу праз гады і стагоддзі.
Аднаўлю ўсё, што страчана часам.
Пачастуюся мёдам і квасам
У забытым вякамі народзе.

Там гучыць беларуская мова,
І спяваюць вячэрнія песні.
О, Святая Зямля, уваскрэсні!
Адрадзіся з нябыту наноў!

Беларусь — гэта белая птушка ў блакіце
нябёсаў.

Гэта рэха вайны і павольная плынь
белых рэчак.
Курапаты і тысячы тысяч скалечаных
лёсаў.

Гэта памяць дзядоў і агонь
незгараючых свечак.

Беларусь мая белая, як жа ты чорнаю
стала!

Зноў галосіць зямля і плача наўзрыд
несціхана.

А Чарнобыль над ёй смертаноснае
выпусціў джала.

І пачварным таўром на зямлі
незагойная рана.

Дык не дайце ж загінуць і знікнуць ёй
з твару планеты.

Хай жыве Беларусь і гучыць
беларускае слова.

Хай не кане ў бяздонне вякоў і не
кане у Лету

Беларускі народ, Беларусь,
беларуская мова.

Дык жыві, Беларусь, вечна ў вэлюме
белым красуйся!

Мы належым табе. І адной табе сэрцам
адданы.

І пакуль я жыву, называюся ўспых
беларусам,

І нікому мяне пры жыцці не закуць
у кайданы.

Я прайду па агністых росах,
Залячу свайго сэрца раны.

У травяністых духмяных косах
Адшукаю свой шлях абраны.

Узячу аблачынкай белай,
Калі толькі прыгрэе сонца
І паскідваюць цені дрэвам
На зялёны дыван бясконы.

Заручу вольны дух з вятрам,
Каб вясёлкай квітнела воля.

Каб лілася, бы спеў, вякамі
Заручоная наша доля.

СУМЛЕННЕ, ПРАЎДА І ДАБРО

Сцяпану ГАЎРУСЁВУ споўнілася 60...

Пакаленні могуць не згаджацца з пакаленнямі, аспрэчваць, не прымаць адно другога, але заўсёды між імі існуюць нябачныя масты, наводзіць якія здольная, як мне здаецца, паэзія. Вядома, паэзія сапраўдная. Менавіта такім пантанёрам мне і ўяўляецца паэтычнае слова Сцяпана Гаўрусёва. Ужо на самым пачатку яго паэзія пераадолела небяспечную мяжу часоваасці і, маючы ў сабе запал публіцыстычнасці, сцвердзіла сябе канкрэтна ў жыццёвым матэрыяле. Тры катэгорыі цаніў паэт у чалавеку: «сумленне, праўду і дабро». Гэтыя тры катэгорыі сцвярджаюць і ў паэзіі. І хоць ішоў ён ад традыцыі, у творах сваіх быў у поўным сэнсе наватарам. С. Гаўрусёў ніколі не ўскладняў свайго верша той мудрагелістасцю, якой так прагнуць маладыя паэты. Наадварот, пра самае складанае ў жыцці імкнуўся гаварыць проста, з запасам пацуюца і дабрны, якія былі ўласцівы яго сэрцу. Нельга не пагадзіцца з радкамі паэта:

Мы зберагаем — я і ты —
Жывым традыцыям адданасць.
І ў тым складанасць прастаты,
Каб проста перадаць складанасць.

«Я вырас пад гарматнымі стваламі», — сцвердзіць паэт аднойчы ў сваім вершы. І гэта будзе сказана ад імя ўсяго пакалення і сказана зусім не рытарычна:

У сорак першым, на загоне мёртвым
Гарматы білі ворага ва ўпор.
І я падрос, калі ў сорак чацвёртым
Яны агонь перанялі за бор.

Уражлівага, а дакладней трагічна-уражлівага ў тыя ваенныя і пасляваенныя гады было дастаткова. Было нялёгкае безбацькоўства, якое сумна і недарэчна паўтарыцца ўжо ў нашы дні, былі «палаты мінэраў», горкія слёзы ўдоў і іх мужчынская праца на родных палатках. Пакаленне С. Гаўрусёва і прыйдзе ў літаратуру, каб сказаць пра той час сваё набалелае слова. Звернемся да наступных радкоў ужо згаданага вышэй верша «Я вырас пад гарматнымі стваламі»:

Мы не маглі даверыць ночы сніж,
Уздрыгвалі, як хруснуць дзе дубцы.
І з «юнкераў» падбітых алюміній
Ламалі для дзяўчат на грабніцы.

Мы прызнаваліся сваім любімым
І службу ўжо дарослова няслі.
Стаў новым свет, а губы пахлі дымам,
Бо мы з снарадных конавак пілі.

Гэта яго, Гаўрусёва, манера быць катэгарычна дакладным у бачанні

малюнка, у яркім пераламленні гэтага малюнка на нечаканыя дэталі. Тут і смелы паварот думкі і цэлая каскаднасць асацыяцый. Адкуль гэта ўсё ішло? У чым заключаўся сакрэт паэтычнага пошуку С. Гаўрусёва? Вось што гаварыў пра гэта сам паэт у сваіх аўтабіяграфічных нататках: «Ключ паэзіі — у чалавеку працы. Я не люблю парадных аркестраў і панегірычнай пазалоты. Праўдзівыя вочы і сумленныя рукі — вось што мяне акрыляе».

Талент, вера ў сябе, дазвалялі С. Гаўрусёву сцвярджаць іменна так. Ён павважаў усё таленавітае ў чалавеку і, напэўна, мог у хвіліны расчужнення шчыра і цвяроза зайздросціць яму.

У дзяцінстве ў суседа-вяскоўца ён упадабаў гармонік, аж ззяў ад радасці, калі той браў яго ў рукі і выціскаў з блішчастых гузікаў хвацкую мелодыю. Вядома ж, суседа хлапчук лічыў ледзь не самым шчаслівым чалавекам на зямлі. І тады ён пакляўся сабе: калі вырасце і заробіць першыя ўласныя грошы, абавязкова купіць гармонік. Звычайна дзіцячыя клятвы наўняны і нязбытныя. А вось паэт Гаўрусёў не мог здрадзіць сваёй дзіцячай мары і клятве. З першага свайго ганарара ён купіў гармонік і вельмі радаваўся гэтаму.

У 1959 годзе С. Гаўрусёў напісаў лірычную паэму «Штодзённы лістапад», твор яркі, каларытны, свежы і, можа, нават нечаканы і нязвыклы для таго часу. У паэзіі нашай панавала яшчэ шмат твораў надзённа-аднадзённых, вершаў-трашчотак, вершаў-бубнаў. Яны прыходзілі і тут жа адыходзілі. А пры новым хрушчоўскім павеве іх нават не выраतोўвала тое, што аўтары, жадаючы мець большую плошчу ў чарговым выбраным, слова «Сталін» мянялі на слова «Радзіма». Паэму «Штодзённы лістапад» надрукаваў часопіс «Малодосць», і яна тут жа была заўважана і чытачом і крытыкай. Лірычная, глыбока і эмацыянальна высвечаная, паэма гучала і па сапраўднаму публіцыстычна. І сёння мы перачытваем яе з тым жа адчуваннем, з той жа мерай хвалявання, як і тады ў «Малодосці».

Кніга «Ураган» (1966) сталася трывалай прыступкай у творчасці С. Гаўрусёва. Сталеў голас паэта, значна расшыраўся тэматычны абсяг яго твораў. А паэтычны роздум як бы суседнічаў з маладой задзірыстасцю і жаданнем па-свойму сказаць штосьці сваё, набалелае. Хваляюцца з той кні-

гі вершы «Чырвоныя бінты», «Пярэцёнкі з медных пятакоў», «Памяняцца б плаўнікамі з рыбай», «Станцыя Цёмны лес». А самому паэту падабаўся яго верш «Цыркавыя коні». Расказваў нават, як яму папала за яго ад «всевядячых» перастрахоўшчыкаў, якія нейкі страшны падтэкст убачылі ў такіх, напрыклад, радках:

Што жадаць ад грацыі каменяй,
Бо капыт — не наблучок дзясочы,
А танцуюць з шчырасцю вясковай,
На людзей не паднімаюць вочы.

«Профіль веку», «Пераклічка», «Азарэнне» — усе гэтыя кнігі напісаны быццам на адным дыханні. У вершах шмат добрага чалавечага пацуюца, светлага замілавання характаром прыроды.

Якім быў у жыцці С. Гаўрусёў? Многія могуць сцвярджаць, што быў ён вялікім аптымістам, з заўсёднай усмешкай на твары. Знешне гэта так. Але жыццё ні ў дзяцінстве, ні ў маладосці, ні ў сталасці не было для яго спагадным. Было ў ім не так і многа вясёлага. Здараліся, і хвіліны адчаю. Адно можна сцвярджаць, што С. Гаўрусёў меў праўдзівыя вочы і такое ж сэрца. Ён добра ведаў цану сапраўднага сяброўства і ніколі не крывіў душой. Напаткаўшы ў друку чыесці ўдалыя вершы, ён радаваўся ім як сваім. Гаварыў пра гэта пры сустрэчы і па тэлефоне.

У апошнія гады жыцця паэт амаль страціў зрок, перанёс некалькі складаных аперацый. Гэта тады, у адчаі, напісаны ім вершы, якія ўвайшлі потым у кнігу «Пладаноснасць».

Шчымымі-балючае перапыналася ў тых вершах з аптымістычным, жыццесцвярджалым:

Ды не! Загублена не ўсё,
Свет чутны не праз пераборку:
Зачаснай распачы рыззе
Зноў замяню на гімнасцёрку.

У маі яму споўнілася 60 шэсцьдзесят. Не дажыў паэт да гэтай даты. Хочацца верыць, што яго паэтычнаму слову жыць назаўсёды ў сэрцах удзячных чытачоў. Хочацца верыць і ў сустрэчу з поўным зборам твораў таленавітага паэта.

Казімір КАМЕЙША

60-годдзю з дня нараджэння Сцяпана Гаўрусёва быў прысвечаны вечар, што адбыўся ў Доме літаратара. Выступілі намеснік старшыні Рады СП Беларусі У. Паўлаў, Н. Глевіч, А. Слесарэнка, Л. Дранько-Майсюк.

УВАГА!

100

З нагоды 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча, з мэтай далучэння моладзі да яго творчасці і паглыбленага вывучэння паэтычнай спадчыны песняра Саюз пісьменнікаў Беларусі, Мінскае гарадское аддзяленне Савецкага фонду культуры, Упраўленне культуры Мінгарвыканкома і газета «Літаратура і мастацтва» абвешчаюць Мінскі гарадскі адкрыты конкурс на лепшы паэтычны твор, прысвечаны творчасці М. Багдановіча — «У вянок Багдановічу».

Да ўдзелу ў конкурсе, які праводзіцца ў адзін тур з 25 мая па 25 кастрычніка 1991 года і з выніковай вечарынай, запрашаюцца маладыя аўтары з Мінска і Мінскага раёна ва ўзросце да 30 год.

КОНКУРС «У ВЯНОК БАГДАНОВІЧУ»

На конкурс дасылаюцца вершы любога жанру на беларускай мове, аб'ёмам не больш за тры старонкі, у трох асобніках, надрукаваныя на машыныцы на стандартным лісце паперы, на якім пішацца прозвішча, імя, імя па бацьку аўтара, год нараджэння, месца работы альбо вучобы. Усе даныя паведамляюцца поўнаасцю.

Рукапісы да 25 кастрычніка 1991 года (аб чым сведчыць паштовы штэмпель) накіроўваюцца на адрас: 220034, г. Мінск, вул. Захарова, 19, газета «Літаратура і мастацтва», конкурс «У вянок Багдановічу».

Па меры паступлення твораў, «ЛіМ» друкуе найбольш цікавыя з іх. Ганарар аўтарам не выплачваецца. Конкурсныя работы не рэцензуюцца і не вяртаюцца. Пры падвядзенні вынікаў будуць улічаны меркаванні чытачоў.

Створана журы конкурсу ў складзе: паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Анатоль Вялюгін (старшыня),

намеснік старшыні Рады СП Беларусі Алесь Пісьмянкоў (намеснік старшыні журы), сябры журы — рэдактар аддзела культуры і літаратуры часопіса «Работніца і сялянка» Раіса Баравікова, рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Леанід Дранько-Майсюк, загадчык аддзела паэзіі часопіса «Малодосць» Казімір Камейша, выкладчык БДУ імя У. І. Леніна, старшыня літаратурнага аб'яднання «Узлёт» Сяргей Кавалёў, старшыня літаратурнага аб'яднання «Крыніцы» газеты «Чырвоная змена» Алесь Масарэнка.

Для пераможцаў конкурсу ўстаноўлены прэміі: адна першая — 300 рублёў, дзве другія — па 200 рублёў, дзве трэція — па 150 рублёў, тры заахвочальныя — па 100 рублёў кожная.

Пераможцы будуць названы на выніковай вечарыне, аб якой дадаткова паведаміць газета.

Зацверджаны склад Аргкамітэта па правядзенні конкурсу: намеснік старшыні праўлення Мінскага гарадскога аддзялення Савецкага фонду культуры Віктар Мацюшэнка (старшыня), загадчык аддзела прозы і паэзіі газеты «Літаратура і мастацтва» Юрась Свірка (намеснік старшыні), інспектар Упраўлення культуры Мінгарвыканкома Ніна Старыкава (сябра аргкамітэта).

ТВОРЦЫ, НАСТАЎНІКІ

А. КАШКУРЭВІЧ

Двум вядомым майстрам беларускага мастацтва прысвоена званне народных мастакоў рэспублікі. Не думаю, каб гэта нейкім чынам паўплывала на іх творчасць ці нешта прынцыпова змяніла ў іх жыцці. Арлен Кашкурэвіч і Васіль Шаранговіч сцвердзілі сябе талентам і працай, аматары мастацтва ведаюць іх па цудоўна аздобленых кнігах, па станковых аркушах, што вабяць вока на выставах, а «паслужны спіс» творцы гледача ўвогуле не цікавіць. Медалі на конкурсах, урадавыя ўзнагароды не могуць быць мэтай творчасці. Але ж пакуль

дзяржава манапольны мецэнат, афіцыйнае прызнанне, плён творчай працы — не апошняя справа ў жыцці мастака.

Асабіста для мяне 60-ыя гды ў беларускай графіцы найперш атаясамліваюцца з выразнай лініяй, дынамічнай раўнавагай белага і чорнага ў лінарытах і афортах Кашкурэвіча. Прыгадваючы 70-я, ці не адразу бачыш перад вачыма літаграфіі Шаранговіча. Тут іншая дынаміка, іншая гармонія — іншы час... Але тая ж упэўненая рука прафесіянала падперадкаванасць выяўленчых сродкаў мастакоўскай за-

думе. Успамінаецца вядомы афарызм: ясная думка — ясная мова. У дадзеным выпадку — мова выяўленчая. Відавочна, што плён іх працы мае значэнне не толькі як факт гісторыі беларускага мастацтва.

Сярод беларускіх графікаў апошніх трох дзесяцігоддзяў, што атрымалі адукацыю на Беларусі (а значыць, у БДТМ), няма ніводнага, хто б не прайшоў школы Кашкурэвіча ці Шаранговіча. І што цікава, вучні непадобныя на настаўнікаў. Вось у гэтым я бачу высокі прафесіяналізм выхавачеля.

В. БОГУШ.

В. ШАРАНГОВІЧ

А. Кашкурэвіч. «Песня жаўрука» з цыкла паводле твораў В. Быкава.

В. Шаранговіч. Ілюстрацыі да паэмы «Пан Тадэвуш».

ДА СВЯТА СЛАВЯНСКАГА ПІСЬМЕНСТВА І КУЛЬТУРЫ

«ІДЗІ, НАРОДЗЕ УВАСКРЭСЛЫ!..»

Неспакойна ў славянскім свеце. Бурныя палітычныя працэсы з незвычайнай інтэнсіўнасцю штармуюць і на радзіме бацькоў славянскага пісьменства святых Кірылы і Мяфодзія. То там, то тут знікаюць сакрушальныя смерчы, і сямю-там пачынае здавацца, што настае канец свету. Ды не! Гэта асвяжальная бура праносіцца над зямлёй, і адраджаюцца, і мацнеюць духам народы, а разам з усімі і мы, беларусы. І ў гэтым нястрымным руху да свабоды і святла кожнаму, хто б на якой гаворцы вялікага славянства ні мовіў, надае моцы і сілы Слова, вынашае і выпеставанае балгарскімі асветнікамі больш за дзесяць стагоддзяў назад.

Ідзі, народзе уваскрэслы, да светлай прыхласці ідзі, з пісьменствам, гэтай сілай новай, шчаслівы лёс сабе знайдзі!..

Гэты верш бунтоўнага Стаяна Міхайлоўскага, прысвечаны подвігу братоў Кірылы і Мяфодзія, які стаў гімнам балгарскага народа, упершыню загучаў па-беларуску роўна год назад, 24 мая, на Усеаюзным свяце славянскага пісьменства і культуры. І як жа ён прыдаўся беларусам, як надзённа для нас гучаць радкі-заклікі:

Смялей! Навука — гэта сонца, якое ў душы промні лёс. Смялей! Народнасць не загіне, дзе з цемры святла паўстае! (Пераклад Н. Гілевіча.)

Уяўляю Мінск тых святочных дзён — прыезд гасцей з усяго свету, мітусня і хваляванне сярод гаспадароў, каб усіх сустрэць і ўладкаваць: шматлюддзе, урачыстасці, прамовы, канцэрты, навуковыя і прэс-канферэнцыі... міжнародныя сяброўскія застоллі...

Уяўляю, бо ў тых дні быў далёка ад Беларусі і з тае ж самае прычыны — свята славянскага пісьменства і культуры. Мне давялося выконваць сціплую місію прадстаўніка пісьменніцкай арганізацыі пры завяршэнні незвычайнай адысеі — дастаўцы ў Мурманск з Балгарыі скульптурнай групы адлітых у бронзе вобразаў Кірылы і Мяфодзія, неацэннага дару балгарскіх сяброў гэтаму гораду.

Спачатку было дзіўна — чаму такі гонар далёкаму паўночнаму гораду? Аказалася ж, менавіта мурманцы, галоўным чынам творчая інтэлігенцыя горада, у 1986 годзе ўпершыню шырока адзначыўшы Дзень славянскага пісьменства, паклалі пачатак гэтай традыцыі ў Расіі, што ўрэшце вылілася ў святкаванні ва ўсеаюзным маштабе. Так што заслужылі мурманцы гэты гонар!

Незабыўная галоўная падзея — урачыстае адкрыццё ў Мурманску помніка Першавучыцелям славянства. Натопы па-святочнаму апранутых людзей, мора кветак (і гэта на Поўначы!), музыка, усмешкі... Гучаць вітальныя словы гасцей — замежных з савецкіх рэспублік, з далёкіх і вельмі далёкіх гарадоў Расіі — з Масквы, Бранска і жно Краснаярска!.. Нарэшце да мікрафона запрашаюць гасця з Беларусі. Прызнаўся, я быў горды і шчаслівы адчуваць сябе сынам зямлі, народу якое не сорамна перада светам. І сказаў, здзеңца, галоўнае. Што вучоныя людзі старажытнай Беларусі аднымі з першых у славянскім свеце ўспрынялі азуюку і вучэнне вялікіх асветнікаў, уззялі іх на духоўнае ўзбраен-

не. Што ніколі не перапынялася сувязь паміж беларускй зямлёй і радзімай Першавучыцеляў і наша зямля дала свету выдатных паслядоўнікаў і прадаўжальнікаў справы Кірылы і Мяфодзія — такіх, як Ефрасіння Полацкая, Сімяон Полацкі, Сымон Будны, Францішак Скарына, 500-годдзе якога адзначаецца ў гэтыя дні зусім невыпадкова...

Так год назад прайшлі ўрачыстасці ў Мурманску, дз якіх мне пашчасціла прычыніцца. Адшумела без мяне ў Мінску Усеаюзнае свята славянскага пісьменства, зацвердзіўшыся сталай традыцыяй у Саюзе і адразу выбраўшы сабе наступную сталіцу — старажытны славянскі горад Смаленск. Туды, відаць, паехалі нашы прадстаўнікі з адчуваннем знаёммай мне законнай нацыянальнай годнасці. І дай ім, як кажуць, Бог пранесці гэтую годнасць дастойна!

Але і ў нас тут, на месцы, няхай больш сціпла, таксама будзе свята. А перад святам належыць падрахаваць, што зроблена ў развіцці культуры, прыкінуць перспектывы, — прынамсі, у той справе, якую завяшчаў нам, сваім нашчадкам, Францішак Скарына і якой служым у меру сваіх сіл.

Што й казаць, нялёгка цяпер час для беларускага друкаванага слова, тым больш перакладнога. Кожнае выданне, незалежна ад яго эстэтычнага зместу, прымерваецца на прадмет эканамічнай выгоды. У нашым выдавецтве «Юнацтва» ўзніклі цяжкасці з выданнем падрыхтаваных

ужо рукапісаў перакладаў: для разліку з аўтарамі няма валюты!

І ўсё-такі, нягледзячы на перыпеты перабудовы, беларускім перакладчыкам-балгарыстам удаецца сёе-тое «прабіць». У Н. Гілевіча мінулы год адзначаны выданнем кнігі яшчэ аднаго выдатнага паэта Балгарыі Любаміра Леўчава, — «Мелодыя для флейты». В. Нікіфаровіч выдаў у «Бібліятэцы «Вожыка» зборнік гумару балгарскіх аўтараў. У «Юнацтве» падпісана да друку фантастычная аповесць для дзяцей В. Вылканава «Трак» у перакладзе В. Маслоўскай.

Добрую справу робіць выдавецтва «Мастацкая літаратура», распачаўшы выданне 100-томнай бібліятэкі «Скарбы сусветнай літаратуры». У гэтай серыі на працягу двух апошніх гадоў ужо пабачылі свет пад гэтым грыфам У. Шэкспір, Т. Ман, Т. Шаўчэнка, М. Гогаль; у гэтым годзе ўпершыню на беларускй мове ў перакладах з арыгіналу выйшлі пад адной вокладкай раманы антычных аўтараў Лонга і Апулея «Пастушыная гісторыя пра Дафніса і Хлою» і «Метамарфозы, ці Залаты асёл» (пераклады А. Клышкі і П. Вітэля).

Серыя працягвае выдавецтва (каб толькі не сурочыць) і па завяршэнні выдання гэта будзе значны набытак кнігавыдавецкай справы і ўсёй нацыянальнай культуры.

Закончыць гэтыя нататкі хочацца вітаннем у адрас нашых балгарскіх сяброў і землякоў: са святам славянскага пісьменства і культуры, дарагія сябры!

Уладзімір АНІСКОВІЧ.

ЗА «ЭКАЛАГІЧНЫ ІНТЭРНАЦЫЯНАЛ»?

Сблета ў лютым у Мінску прайшоў сход ініцыятыўных груп, на якім быў сфарміраваны аргкамітэт па стварэнні Беларускага савета «Экалагічнага інтэрнацыяналу Зялёнага крыжа і Зялёнага паўмесця». Днямі аргкамітэт звярнуўся да дзяржаўных, навуковых, навучальных і грамадскіх арганізацый, творчых саюзаў, усіх грамадзян рэспублікі. У звароце канстатуецца цяжкае экалагічнае становішча на Беларусі, якое ўсё больш пагаршаецца на фоне трагедыі Чарнобыля. «Спыніць экалагічны крызіс, — гаворыцца ў звароце, — можа толькі ЭКАЛАГІЧНАЯ ВОЛЯ... здольная абудзіць ЭКАЛАГІЧНУЮ САМАСВЯДОМАСЦЬ як Вышэйшую Сілу маральнай дзейнасці ў імля ўратавання жыцця на Зямлі».

Аргкамітэт заклікае прыняць удзел ва ўстаноўчай канферэнцыі Беларускага савета «Экалагічнага інтэрнацыяналу», якая мае адбыцца 25—26 мая ў Мінску, у ДOME Дружбы па вуліцы Захарова, 28 (ст. метро «Плошча Перамогі»).

Даведкі па тэлефонах: 45-31-58, 31-10-16.

ПРЫГОДЫ ПРАЦЯГВАЮЦА

Са сцэны — на тэле — і кінаэкран, адтуль — юноў на сцэну, гэтым разам — на сцэну Дзяржаўнага тэатра ляльчак Беларусі пакрочыў драўляны Бураціна, чый «прыгодам у краіне дурняў» паводле А. Талстога накіравана паўтарыцца ў інтэрпрацыйнай рэжысёра А. Ляляўскага, мастака А. Вахрамеева і нампатара У. Кандрусевіча. Лялькі-марыянеткамі традыцыйна прадстаўлены адпаведныя персанажы — Мальвіна (З. Іванова), П'еро (В. Шакаліда), Арленін (А. Казанюк), Артымон (А. Сцепанюк). Яны на роўных узаемадзейнічаюць з персанажамі, паддзенымі «жывымі планам». Абаяльнасць спектакля вызначае упэўненасць, імклівасць, матаніраванасць Бураціна (А. Варанкоў); ён робіць добравядомы шэраг казачных падзей па-тэатральнаму непрадказальным.

Кожны паэт па-свойму вызначае час, у які выпала яму жыць і тварыць. Па-свойму вызначыў свой час і Тодар Кляшторны:

Ходзім мы пад месяцам
высокім,
А яшча пад ГПУ.

Забудуцца, адыдуць у нябыт усе іншыя, здавалася б, самыя дакладныя вызначэнні, якія дэваліся крывавым трыццатым гадам (помніце: гады калектывізацыі, гады індустрыялізацыі, гады пераможных сталінскіх пяцігодак і г. д.), а гэтак, кляшторнаўскае, застаецца, будзе жыць...

«Пад месяцам высокім» і «ГПУ» хадзілі ў тыя дні, ды і

чачавіцу і жаваў яе. Ён не спаў, а сядзеў і грэўся каля грубка. Між іншым, ён добрае ўражанне рабіў, бо не браў удзелу ў спрэчках, маўчаў і трымаўся асобна, сціснуты вусны ад болю, і заўсёды пісаў штосьці на тонкай паперы, зашываў гэта ў кайнер. У мяне з ім завязалася была дружба. Потым мы з ім развіталіся, — расказаў М. Сяднёў аўтару гэтых радкоў, наведваюшы пасля доўгай ростані лясцаў Мінск.

Той жа Уладзімір Клішэвіч расказаў і пра апошнія дні Уладзіміра Хадыкі. «21 траўня 1938 г. я з часткаю пісьменнікаў быў накіраваны з сібірскіх лагераў праз Уладзівастан на Калыму. Уладзімір Хадыка пасля быў пасланы ў Забайкалле. Працаваў ён на чы-

ларусі» (№ 7—8) у 1931 г. У 1934 г. гэтыя два артыкулы з дадаткамі выйшлі асобнай кнігай у Беларускай дзяржаўнай выдавецтва пад назваю «Літаратура — зброя ільсавай барацьбы». А. Кананцін смела, «з прынцыповых партыйных пазіцый» даў «ацэнку» згуртаванню і часопісу «Полымя» (група «Полымя» з'яўляецца не чым іншым, як папутніцкай групай (...), менавіта ідэя нацыяналістычнай самабытнасці была звязаная, якое звязала і аб'яднала «Полымя», «Узвышшу» (гэтая арганізацыя «аб'ядналася па прынцыпу ўзвышэння над рэчаіснасцю, па прынцыпу стварэння беларускага «залатога веку будучыні», а на самай справе карэнні гэтых прынцыпаў жыліся самамі кулацкай зямлі), «Маладзінка», «Пробліску»... Дадзена «ацэнка» і ўсім беларускім пісьменнікам... Так, гаворачы пра такіх старэйшых літаратараў, як Купала, Грамыка, Ляжневіч, Дыла, Гурло і «не ў меншай меры меўшы значэнне па-свайму

тарыяту; змешчаны толькі невялічкі ўрэзак з «Зясны» К. Чорнага, апавяданні М. Лынькова «Андрэі Лятуны» і Я. Коласа «Сяргей Карага»... І ўсё, уся беларуская літаратура... Больш таго, у прадмове да хрэстаматыі даюцца парадкі настаўніка: «Пры выкладанні і распрацоўцы матэрыялу цэнтр увагі павінен быць звернут на выяўленне зместу (ідэі) тыпу праз вобраз і мастацкія кампаненты ўласцівага твору. Пры гэтым трэба вучням даць папярэднія разуменні клясавага характару творчасці кожнага пісьменніка, творы якога ўваходзяць у чытанку. Таму ў часе распрацоўкі літаратурнага матэрыялу абавязкова трэба выходзіць з клясавых, партыйных прынцыпаў: як пісьменнік падыходзіць

га будзеўніцтва, якое адбываецца ва ўмовах вострага клясавага змагання ў краіне, але «арганізацыя» «свядомасць, псіхіку, пачуцці, імкненні і волю дзяцей на ўдзел у сацыялістычным будаўніцтве, на ўдзел у клясавым змаганні».

А мы хочам, каб ты, каму выкладалася ў тыя дні і пазнейшыя гады, па гэтых хрэстаматыях і падручніках беларуская літаратура, любілі яе!..

Пра «Ліст трох» — А. Александровіча, А. Дудара і М. Зарэцкага, які быў змешчаны ў газеце «Савецкая Беларусь» у 1928 г. і які шырока абмяркоўваўся ў студэнцкіх аўдыторыях і сярэд навуковай і творчай інтэлігенцыі, пісалася і гаварылася ў свой час шмат. Пісаў пра гэты ліст у нарысе-эсе «Бэндэ» і я. І толькі нядаўна мне сталі вядомы падрабязнасці, чым ён быў выкліканы. Аналізуючы пачалося ўсё з таго, што групе студэнтаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта — паэтам і пісьменнікам — М. Зарэцкаму, А. Александровічу, Я. Пушчу, П. Трусу, Т. Кляшторнаму, П. Глебку, М. Лужаніну, А. Дудару, В. Маранову, К. Крапіве, Н. Вішнеўскай і некаторым іншым (усяго каля 20 чалавек), якія вучыліся на літаратурна-лінгвістычным аддзяленні педфака, былі прызначаны персанальныя стыпендыі. Гэта і выклікала ў астатняй частцы студэнтаў незадавальненне, а хутчэй за ўсё — зайдзрасце. У насценнай газеце ўніверсітэта з'явіліся гэтак званыя «фрагменты»:

«Жил умный человек Дарвин — и умер. Умный человек был Дарвин, и умные слова говорил он.

Человек, — сказал Дарвин, — социальное животное. Верно ли говорил старичек, увидишь...»

«Мыслью, значит существую» (Декарт).

Будем мыслить: Человек социальное животное.

Все поэты — люди. Все люди — социальные животные.

Все поэты — животные. Социальные или нет, увидим...

«Математика наука точная» (Физмат).

На 2 курсе лит. - лингвистического отделения значительную часть составляют писатели, они же «писменники» (они же поэты: они же «Молодняковцы» и прочие «цы».

Пропорция приблизительно следующая:

«Што за штуна на педфанае,

Объясни мне это, — Кинешь палноу в собаку — Попадешь в поэта...»

Далей ішоў «сяброўскі жарт» — малюнак сабакі, у якога ляціць кій.

Канчаліся «фрагменты» таюй, з дазволу сказаць, «гістарычнай даведкай»:

«...За старымі часамі існавала певна катэгорія студэнтаў, што завядаючы матэрыяльнай забеспечанасцю і прыжыццёвым дабрабытам на власных конях та авто. Оця катэгорія завядаючы зневажала та трэцірава бідна студэнцтва, яке зворотно платіло зневагоу, відхіляючыся від адносін з імі, та наділяючы іх эпітэтамі: «сноб», «пшют», «нобіль», «хам», «стерво» і інш.» (Гісторія КІНО кол. «У-ту св. Володимера»).

«Фрагменты» падаў у насценгазету студэнт Свідскі, які ненавідзеў усё беларускае і ўсяляк здэкаваўся з паэтаў. Студэнты - беларусы пакрыўдзіліся, палічылі гэтыя «жарцікі» нічым іншым, як знявагай іх нацыянальнага гонару. А. Александровіч, А. Дудар, М. Зарэцкі ў знак пратэсту напісалі, ахрышчаны потым, «Ліст трох» і змясцілі яго ў «Савецкай Беларусі», у якім з'явілі аб сваім выхадзе з універсітэта, бо ім, беларускім пісьменнікам, няма месца ў сценах універсітэта, які хоць і з'яўляецца на словах беларускі, але там нічога беларускага няма...»

Рэспубліканская прэса востра зрагавала на «Ліст трох». Асуджалася «антысавецкая сутнасць «Ліста», ставілася пытанне пра «неабходнасць барацьбы з мутнымі антыпратэктарскімі учынкамі». Прыкладна пад такімі лозунгамі праходзілі і сходы, мітынгі, на якіх абмяркоўваўся гэты «Ліст». Свідскі стаў ледзь не героем, ён, выходзіць, разуміў тое, чаго не разумелі многія...»

...Мінулі гады і, як бачым, зноў паўтарылася тое, што паўтарылася стагоддзямі:

Забуты те, что проклинали, Но помнят тех, кого кляли...

АХВЯРЫ І КАТЫ

пазнейшыя гады ўсе беларускія пісьменнікі — вядомыя і зусім невядомыя, хто толькі-толькі пачынаў свой творчы шлях. Колькі іх было? Лягчэй сказаць — колькі засталася. А засталася іх пасля страшных падзей 1930—1937 гг. у Саюзе савецкіх пісьменнікаў БССР, які тады называўся Саюз пісьменнікаў Беларусі, усяго каля сарака чалавек. Астатнія былі расстраляныя, сасланы ў турмы і лагеры. У спісе, складзеным Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР, такіх значыцца 159 чалавек. Але ў гэты спіс не трапілі тыя, хто, падпаўшы пад сталінскі прэс і цудам вырваўшыся з-пад яго, потым эмігрыравалі з нашай краіны. Не трапілі ў яго і прозвішчы многіх маладых. Так што калі ўлічыць усіх, хто падпаў пад рэпрэсіі, лык лік наблізіцца да 200. Словам, на аднаго, хто заставаўся на волі, чатыры былі ў турмах і лагерах! Назавіце краіну, дзе б гэтак распраўляліся з пісьменнікамі? Ніхто не назаве, бо такога нідзе ў свеце не было. Толькі ў Беларусі, адной Беларусі...

У тым акадэмічным «Спісе беларускіх пісьменнікаў, якія з'явіліся ахвярамі рэпрэсій у часы сталінізму», насупраць многіх прозвішчаў стаіць заўвага: «высветліць лёс», «удакладніць дату, месца і абставіны смерці»... Стаіць такая заўвага і насупраць прозвішча аднаго з лепшых нашых паэтаў, што шукаў «мудрай праўды», «лірыка па таленту і прызванню», як называў яго Р. Бярозкін, Уладзіміра Хадыкі. Што ж, паспрабуем даламагчы...

...Яго, як і многіх, многіх беларускіх пісьменнікаў, арышталі як «нацдэма» і асудзілі на дзесяць гадоў папраўча-працоўных лагераў. Ва ўспамінах — яны былі надрукаваны ў гады ваіны ў «Беларускай газеце» — значна маладзейшы паэт Уладзімір Клішэвіч Хадыка, што сустраў Уладзіміра Хадыку «14 кастрычніка 1937 г. у 101 камеры Менскае турмы, дзе былі і іншыя паэты і пісьменнікі... Гэта была перасильная камера, адкуль усіх разам накіравалі ў Сібір... Часта мне асабіста даводзілася гутарыць з Уладзімірам Хадыкам, будучы ў далёкай Сібіры, у Мар'іінскіх лагерах. Уладзімір Хадыка з болей у сэрцы прыгадваў сваю бацькаўшчыну Беларусі, свае дарагія палі, дзе ён нарадзіўся, свае родныя шырокія абшары, дзе так прыгожа цаітуць кветкі, красуюць нівы, шумяць лясы... а слёзы міжволі падалі з вачэй...»

Лёс звёў з Уладзімірам Хадыкам і Мася Сяднёва. Гэта было пад Новасібірскім, у Іванаўскім лагерах. Там «быў медыцынскі агляд: маладзейшых, здаравейшых бралі на Калыму. Не прайшоў яго Хадыка... Хадыку я карміў чачавіцай, у яго быў хворы страўнік, язва, ці што, і ён сушыў

гунцы каля горада Улан-Удэ. Едуць у ліпені 1940 г. з Калымы ў Мінск сібірскаю чыгункаю ў вагоне нявольнікаў, я выпадкова сустраў гр-на М. Ён быў разам са мною і Хадыкам у сібірскіх лагерах. Мы добра адзіна аднаго ведалі.

Падарожны мне расказаў, хто быў на чыгунцы з нашых знаёмых сібірскіх нявольнікаў у Забайкаллі. Размаўляючы далей, ён сказаў: «Уладзіка Хадыкі ўжо няма...»

— А што з ім? — запытаўся я, насцярожыўшыся.

— 12 траўня мы выйшлі на працу, — пачаў расказаць ён. — працавалі каля чыгуны, падрывалі скалу, а шчэбен адвозілі на тачках па трапе. Мы з ім працавалі на пару. Толькі ён паставіў яшчэ першую тачку і не паспеў адысціся, як... абарваўся з скалы камень і ўпаў... на Уладзіка Хадыку. Ні слова не прамовіў ён. Мы кінуліся ратаваць, адварнулі камень, але Хадыка ўжо не дыхаў. Толькі моцна ішла кроў з роту і носу...

— Мы яму зрабілі дамавіну, пахавалі ў прыгожым месцы і паставілі земляку-беларусу крыж.

— Добры быў чалавек, вечная яму памяць! — дадаў ён.

А як хацеў нябожчык пабачыць сваю Радзіму і свайго сына!

Не пабачыў...

Застаецца дадаць: у акупіраваным Мінску фашысты забілі яго сына і жонку...

Каты беларускай літаратуры, ды, фактычна, і ўсёй беларускай нацыянальна-свядомай інтэлігенцыі... Колькі і якіх толькі іх не было! Першая іх справа па пагадоўнаму яе вынішчэнню — справа міфічнага, выдуманнага ва ўтульных начальніцкіх кабінетах «Саюза вызвалення Беларусі» рыхтавалася пры непасрэдным удзеле Л. М. Кагановіча, Першага сакратара ЦК КП(б)Б Гея, начальніка ГПУ Беларусі Рапапорта... «Агучвалі» яе, рыхтавалі «масы» да «разумнення» таго, што адбывалася, да заадно і «кампрамат» — матэрыялы для карных органаў — «крытыкі» Аўэрбах, А. Сянкевіч, Л. Бэндэ, В. Вольскі, Я. Бранштэйн, С. Вальфон, А. Кучар, М. Аляхновіч... Мянлася кіраўніцтва ў ЦК КП(б)Б, у ГПУ (НКУС), мяняліся і «агучвальнікі»... Паділючаліся, каб не стаць убану, засведчыць сваю «непрымырмасць» да «ворагаў народа» ў «агучванні», «выкрывальніцтва» і некаторыя пісьменнікі, а то і супрацоўнікі розных устаноў. Так, у 1930 г. у барацьбу супраць беларускай літаратуры і пісьменнікаў паділючыся А. Кананцін — загадчык аддзела ЦК КП(б)Б... Першы яго артыкул «Абвастранне ільсавай барацьбы ў беларускай літаратуры ў перыяд сацыялістычнай рэканструкцыі» быў надрукаваны ў часопісе «Бальшавік Беларусі» (№ 8—9) у 1930 г., другі — таксама ў «Бальшавіку Бе-

мінуламу Колас» «прышлі ў «Полымя» далёна не з тымі ідэямі, пра якія пісалі ў сваіх дэкларацыях. Карэнні іх творчасці моцна ўраслі ў наша-ніўскі перыяд і не меней моцна ўраслі ў перыяд абслугоўвання акупантаў найзараўскіх і акупантаў польскіх». А вось якую ацэнку заслужыў Цішка Гартны: «Мы далёкі нават і ад таго, каб лічыць працаўнікам пралетарскай літаратуры і такіх пісьменнікаў, як Гартны... У сваёй дарэвалюцыйнай творчасці ён не падняўся да вышэйняй свядомасці волі пралетарыяту. Там няма разумення вялікіх задач пралетарскай рэвалюцыі...» «Кузьма Чорны... да апошняга часу не можа перамагчы дробнабуржуазнага погляду на сялянства...» «Есць у нас і таварышы, якія блукаюць у нетрах уладніцкай лірыкі; Марановіч, Кляшторны, якія ніякім чынам не могуць узняцца на вышыню тых задач, якія ставіць перад пралетарскай літаратурай...» А далей і пайшоў, пайшоў: «Сярод пісьменнікаў буржуазна-нацыяналістычнай, нацыянал-дэмакратычнай літаратуры мы маем такія імёны, як Дубоўна, Пушча, Зарэцкі, Мрый, М. Гарэці, Янка Купала, які ўплэніў у сваім юбелейным зборніку яшчэ раз, з кім ён ідзе...»

Усе названыя ў кнізе А. Кананціна пісьменнікі былі тады ж, адразу, хто пазней рэпрэсаваны... Толькі некаторыя з іх пасля рэабілітацыі вярнуліся жыць у Беларусь...

«Крытыкі» тыпу Бэндэ не толькі вынішчалі, вытаптавалі нашу літаратуру, пасылалі на смерць яе твораў, але адбіралі, калечылі будучыню ў народа, навязваючы моладзі, тым, хто ішоў у жыццё, свае погляды, сваё разуменне мастацкай творчасці. Вось «Літаратурная чытанка для VI групы», выдадзеная пад рэдакцыяй Л. Бэндэ Беларускай дзяржаўнай выдавецтвам у 1931 г. і, як напісана на першай старонцы, «дапушчана Навукова-мэтодологічным Камітэтам НКА ў якасці падручніка для 6-е клясы ФЭС, КС і ШКМ». У ёй два раздзелы: «Сацыялістычнае будаўніцтва і яго ворагі» і «Барацьба рабочых і сялян супраць капіталістаў, памешчыкаў і кулакоў». Якія творы ўключаны ў гэты раздзел? «Паэма імя вызвалення» А. Александровіча, «Суровы прыговор падпісваю першым» М. Чарота, «Пераходны сцяг» А. Ушакова, «Передны марш» П. Броўкі, «Зімою ў ліцейнай» А. Ушакова, «Спаборніцтва» і «Пераклічка ўдарных брыгад» П. Глебка, «Гута» Р. Кобца... У другі раздзел трапілі «Фабрыка смерці» А. Александровіча, «Царскі маніфест» Р. Мурашкі, «Дымам і пажарам» М. Чарота, «Палоннікі» Я. Лімановіча... У хрэстаматыі няма ні аднаго радка Янкі Купалы, Зм. Бядулі, М. Багдановіча, Цёткі, А. Гаруна, Ф. Багушэвіча, Дуніна - Марцінкевіча і іншых, абалганых, аб'яўленых варожымі сялянству і прале-

да аб'ектаў свабоднай творчасці, з пункту гледжання якой клясы, для якой клясы карыстаная яго творчасць, якую клясавую функцыю выконвае творчасць данага пісьменніка, вось такі падыход гарантуе правільнае выяўленне зместу (ідэі) твору.

Яшчэ больш рашуча падышлі аўтары (а імі з'яўляліся М. Аляхновіч, Л. Бэндэ і А. Кучар) пры складанні «Літаратурнай чытанкі для V групы ФЭС і ШКМ». «Выходзячы з мэты даць найбольш поўныя і глыбокія малюнкi нашага будаўніцтва», — гаварылася ў прадмове да яе, — мы рашуча адхінулі эклектычныя прынцыпы розных літаратурных хрэстаматый, якія выходзілі на Беларусь да гэтага часу, дзе праводзіўся так званы тэматычны прынцып пабудовы хрэстаматый, у якіх пад дахам «Малюнкi сацыялістычнага будаўніцтва» — маглі мірна ўжывацца і творы пралетарскіх пісьменнікаў пра нашае сацбудуўніцтва, і творы прыхільных спадарожнікаў, і нават варожых нам пісьменнікаў пра гэтак сацыялістычнае будаўніцтва (напрыклад, чытанкі Пратасевіча і Самковіча). Выходзячы з гэтых імкненняў даць найбольш поўныя, найбольш адбываючыя рэчаіснасці, мастацкія творы, — мы прапануем у гэтай чытанцы матэрыял пераважна аднаго клясавага стылю сучаснай беларускай літаратуры — пралетарскай літаратуры і найбольш блізкай пралетарскай літаратуры пісьменнікаў. У гэтым пэўнае маністычнае адзінства гэтай літаратурнай чытанкі». І што ж трапіла ў гэтую літаратурную чытанку? Урыўкі з аповесці «Спадох на загонах» П. Галавача пад характэрнымі назвамі «Як жылі сяляне да рэвалюцыі», «Здэкі над сялянамі», «Барацьба за камуну», «Кулацкая кабала», «Паседжанне парткому», «Барацьба за калгас», «Камуна», «Раз у калгасе, дык якія тут абрэзы», «Рабочая кляса — кіраўнік калектывізацыі», «Ворагі», «Няхай жыве камунізм» і г. д. Уключана некалькі вершаў А. Александровіча («Гудкі» і «Партыя кліча»), П. Броўкі («Цэлавыв будні» і «Клімент Яфрэмавіч»), М. Чарота («Чырвонаармейская», «Заводаў грук», «Смялей у бой за прама-фінплан»)... Есць у чытанцы і зусім невядомыя сёння «класікі» — М. Гольдберг, Б. Брадоўкі, Я. Пралеска, Л. Марчоўскі. І нават трапіў туды рускі пісьменнік Ф. Гладкоў...

Задача ж ставілася не толькі паказаць вучням «вялізарнейшы размах сацыялістычна-

Скарыне, аўтару «Статута...»

У пачатку XVI ст. у культурным жыцці Беларусі адбыліся дзве векапомныя падзеі: пачалося кнігадрукаванне на Беларусі і быў распрацаваны першы ў Еўропе Звод законаў — Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года на беларускай мове. У падрыхтоўцы Статута 1529 г. прымалі ўдзел Ф. Скарына, а зацвердзіў Статут вялікі князь Жыгімонт Казіміравіч. Выданнем Статута распачалася новая эпоха ў развіцці беларускай прававой культуры. Асноўнай крыніцай норм права, змешчаных у Статуте, былі нормы беларускага звычайнага права і акты дзяржаўных і судовых устаноў. У Статуте 1529 года былі змешчаны нормы дзяржаўнага, адміністрацыйнага, цывільнага, крымінальнага, судова-працэсуальнага і іншых галін права. Яго выдатнае значэнне ў жыцці народа добра разумелі сучаснікі, калі называлі вялікага князя літоўскага Жыгімонта Вялікім. Так, у Пахвале Жыгімонта ваявода Віленскі і канцлер Гаштольд пісаў: «Вера без учынкаў мертва ест, а прето ацколье далі нам веру хрысціянскую, але вычнков хрысціянских нас былі не наўчылі, прав нам не далі, чым быхмося мелі справаці... Про то, тот ясныя король Велікій Жыгімонт і велкія князь литовскій, зрванья ест ачинком с першим славным дедом своим, Велікім королем Владзіславам (Ягайлом-Якавам), і стрьем своим, Велікім князем Вітовтом... так тэж тот славный, ясныя король навчыл справедлівості чыніті».

З пашанаю да Жыгімонта Казіміравіча адносілася і беларуская шляхта, аб чым сведчыць «Прамова Мляешкі», у якой гаварылася: «Але Жыгімонта пераважыла — солодная памяць яго. Той немцев, як собак, не любил и ляхов з их хитростю велми не любил». Тым самым унук Соф'і Гальшанскай з Друцка і Ягайлы (Якава) з Віцебска Жыгімонт першы быў адным з самых пашанаваных на Беларусі князёў і ён заслугоўвае памяці аб ім.

Трэба таксама дадаць, што ён з вялікай павагай адносіўся да Ф. Скарыны, аб чым сведчыць грамата 1532 года, якой Ф. Скарына надзяляўся правам судзіцца толькі перад самім каралём і вялікім князем Жыгімонтам. Такія прывілеі надаваліся толькі панам радным, або вельмі паважаным асобам. У гэтай грамаце было запісана: «Няхай ніхто, апрача нас саміх альбо спадчынікаў нашых, як у каралеўстве, так і ў Вялікім княстве Літоўскім, на землях Прусіі і Жамойці і ў іншых уладаннях нашых не мае права прыцягваць яго да суда і судзіць, якой бы ні была важная ці нязначная прычына яго выкліку ў суд».

Зразумела, аказваючы доктару Францыску такую ласку, мы (гэтым самым) адказваем за яго поўную бяспеку і бярэм яго пад нашу ахову і апеку».

Улічваючы тое, што Ф. Скарына і вялікі князь Літоўскі Жыгімонт прымалі непасрэдна ўдзел у распрацоўцы Статута Вялікага княства Літоўскага 1529 года, дык мела б сэнс зрабіць адзін з помнікаў Перадрукару, у якім былі б постаці Скарыны, Жыгімонта, а таксама кніжка Статута.

Я. ЮХО.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Анатолю ВЕРАБ'Ю з прычыны напатаўшага яго гора — смерці брата Уладзіміра.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Алесю НАВАРЫЧУ з прычыны напатаўшага яго гора — смерці бацькі.

тычнай Грамады... Напісаў ён і свае успаміны — пра Алесь Гаруна, Янку Купалу, многіх іншых вядомых людзей Беларусі.

Загінуў у час сталінскіх рэпрэсій і таленавіты Міхась Чарот... Яму тады ішоў толькі сорак другі год... Ці не праўда — вясёлая была песенька. І такі сумны ў яе канец...

Пермскае кніжнае выдавецтва ў 1990 г. выдала кнігу «Зона», куды ўвайшлі творы рускіх савецкіх паэтаў, што трапілі ў сталінскія турмы і лагеры. Мяркую, што калі-небудзь такая самая кніжка будзе выдадзена і ў нас, у Беларусі. Вось для яе верш, напісаны Тодарам Кляшторным і запомнены, за выключэннем аднаго радка, і вынесены на волю Уладзімірам Клішэвічам:

Люблю твой ціхі сумны голас.
Жыццё маё пайшло на спад,
Мароз пачаў кранаць мой
волас.

Не чуць ласкавых слоў яе,
У лятунках створанай
дзяўчыны,
І ружы цвет не для мяне,
І цвет каханья мой зачынен.

Хоць ёсць любоў і вера ёсць,
Што мы ў жыцці не толькі
госці.
Красуй, чужа маладосць,
Красой шчаслівай
маладосці!

Менск, турма.

У жніўні 1961 г. група беларускіх мастакоў і пісьменнікаў вырашыла наведаць Парыж, пазнаёміцца з яго выдатнымі мясцінамі. Быў у гэтую групу ўключаны і Усевалад Краўчанка. Перад самым ад'ездам ён зайшоў у «Полымя», дзе я тады працаваў — у аддзеле прозы якая прачыталі яго новае апавяданне і мы з Я. Скрыганам выказалі яму шэраг заўваг.

— Добра, вярнуся з Парыжа, то папраўлю, — сказаў ён.

Але з Парыжа Усевалад Ігнатовіч не вярнуўся. Прывезлі урну з яго прахам... Што там здарылася, чаму ён пакончыў жыццё самагубствам, выкнінуўшыся з балкона гатэлю, у якім жыў, — дасюль хадзяць розныя чуткі. Перад смерцю Усевалад Краўчанка панінуў запіску, якая была надрукавана ў французскіх газетах і, мусяць, у перакладзе з'явілася ў беларускім часопісе «Баявая Ускалось» (№ 6, 1962):

«Я нічога не зрабіў супроць маёй Бацькаўшчыны. Я канчаю маё жыццё, каб унікнуць несправядлівых абвінавачванняў і беспатрэбных мукаў».

Я быў спрапанаваны маімі асабістымі «прыяцелямі» на некаторыя словы, якія могуць быць інтэрпрэтаваны ў некаторым сэнсе як варожыя. Гэта мая прастата і мая дурната, але зусім не тое, што мне хочучы накінуць. Я хацеў бы, каб мне выбачылі мае дарагія дзеткі: Оля, Ігар, Аляксея, мая жонка Дуся, якіх я магчыма калісь панкрыўдзіў, а яшчэ больш яе, па непаразуменню можа. Хай мне выбачаць і мае дарагія бацькі.

Я прашу выбачэння ў маіх сяброў па экскурсіі, якія магчыма ў дачыненні да маёй асобы трохі збытанжаныя, ды кіраўніка экскурсіі. Хай мне ўсе выбачаць за непрыемны жэст, выкліканы маёй смерцю. Але гэта нішто ў абліччы гісторыі. Слабыя людзі любяць жыццё, але жыццё не любіць слабых людзей. Яны не знаходзяць узамена заплаты, як гэта спяваецца ў песні.

Напаследак скажу вам яшчэ нешта: я служыў маёй Бацькаўшчыне з годнасцю сіламі майго таленту і ніколі і нідзе я не здраджваў яе інтарэсам. Гэта праўда і я гэта падпісваю сваёй крывёй. Я прашу маю Бацькаўшчыну мне верыць ды не мсціцца на маёй сям'і, маіх блізкіх, якія ў нічым невінаватыя. Гэта ўсё».

Прачытаўшы адну маю публікацыю ў газеце «Літаратура і мастацтва», пазваніў мне зусім незнаёмы чалавек. Назваўся супрацоўнікам рэспубліканскай пракуратуры. Сказаў са злосцю:

— Я шкадую, што не жыў у трыццатыя гады. Даўно б вас пасадзіў...

Пасля гэтых слоў мне нічога не заставалася, як выказаць сваю радасць, што жыў не ў трыццатыя гады...

чы сустракалася і раней: Антон жа Адамовіч і Пятро Глебко разам вучыліся ў Белпедтэхнікуме і ва ўніверсітэце, сябравалі...

— Ён некалькі разоў забягаў да нас дадому перад самай вайною, — расказвала Ніна Іларыёнаўна. — Усё хацеў Пятра Фёдаравіча ўбачыць. А дні за два-тры да пачатку вайны, мабыць, страціўшы надзею ўбачыцца з Пятром Фёдаравічам, сказаў мне: «Перадай Пятру, каб нікуды не ўцякаў, быў тут. Маюць пачацца вялікія падзеі. То няхай ён не баіцца, яго ніхто не зачэпіць». Я перадала гэта Пятру Фёдаравічу, але ён, калі пачалася вайна, зрабіў по-свойму — адступіў з Чырвонай Арміяй. Немцы Мінск занялі, то Антон Адамовіч зноў забег да мяне. «Скажы Пятру, хай выходзіць са сваёй схованкі. Яго не зачэпаць». І нават калі я сказала, што няма Пятра Фёдаравіча, адступіў ён з Мінска — не паверыў... І ў вайну было: аднойчы паклікаў ён мяне з рэдэцыі на вуліцу і каза: жыве твой Глебко, у Маскве. Вусы адрасціў... А потым неяк кулаком на мяне памахаў, каза: «Думаеш, не ведаю, з кім ты звязана? І Мурашка, Матусевіч? (Рыгор Мурашка і Алесь Матусевіч працавалі ў «Беларускай газеце» і звязаны былі з падполлем, партызанамі. — Б. С.) Пакуль не пазна — уцякай. І іх, і цябе, калі не сёння, дык заўтра забяруць...». Рыгор Мурашка знік. Знік і Матусевіч, напаследак падклаўшы міну ў стол — яна разарвалася, але шкоды вялікай не нарабіла, хіба што загінуў раман Вольгі Таполі, які ляжаў там. Ну а я... Нейк перахавалася, ацелала...

Будучы ў ЗША, Адам Мальдзіс падараваў Антону Адамовічу маю кнігу «Сняцца сны аб Беларусі», папярэдне прачытаўшы, што там пра яго, «дзядзьку Антона», напісана.

— Не ведае чалавек, што піша, — прытворна засмяяўся Антон Адамовіч і расказаў пра падполле, якое быццам было створана ў першыя дні нямецкай акупацыі срод тых, хто пайшоў нібыта служыць фашыстам, а на самай справе люта іх ненавідзеў. «Мы ішлі служыць у адміністрацыю, каб не захапілі яе рускія і палякі. Хоць слова беларускае там гучала... А каб служыць немцам — не!»

Але сам А. Адамовіч служыў немцам. І добра, аддана служыў. Як і некаторыя іншыя...

Калісьці, ў дваццатыя гады, вясёлы, здатны на жарты і выдумкі Міхась Чарот напісаў радкі, якія ведала ўся Беларусь:

Жывуць Шыла, Грыб,
Мамонька —
Будзем жыць і мы.

Мікола Шыла, Тамаш Грыб, Язэп Мамонька... Што мы пра іх ведаем? А гэта ж былі выдатныя сыны нашага народа, якія сваё жыццё аддалі дзеля толькі аднаго — каб была вольная, незалежная Беларусь. Паміралі яны не ў тым парадку, у якім размясціў іх паэт Міхась Чарот. Першага не стала Язэпа Мамонькі — паверыўшы большавікам, ён у дваццатыя гады вярнуўся з Прагі, дзе быў у эміграцыі ў Савецкую Беларусь — жыў у Празе. Там, у Празе, ён і памёр у студзені 1938 г., там і пахаваны. Мікола Шыла, ці, як яго звалі, «беларускі Гандзі» памёр апошні — 6 красавіка 1948 г. у Браўншвейгу (Германія). Ён, яшчэ да рэвалюцыі закончыўшы Маладзечанскую настаўніцкую семінарыю, прымыкаў да самых розных плыняў беларускага нацыянальна-вызваленчага руху, неаднаразова арыштоўваўся, сядзеў у турмах як царскі, так і польскі (жыў пасля Рыжскага мірнага дагавору 1921 г. у Заходняй Беларусі). Ён удзельнічаў у рабоце «Нашай Нівы», у арганізацыі Першага Усебеларускага кангрэса, які абвясціў Беларускаю Народную Рэспубліку, быў членам Беларускай Сацыялі-

ССР Міхася Клімковіча, якога арыштавалі паліцаі ў яго роднай вёсцы Сялітранкі. Зразумела, каб стала вядома, што трапіў у рукі паліцыі кіраўнік Саюза пісьменнікаў Беларусі, то... загінуў бы Міхась Клімковіч. І Станіслаў Станкевіч — жорсткі чалавек, на руках у якога кроў не аднаго дзесятка людзей — вырашыў ратаваць Міхася Клімковіча. Дзеля гэтага ён раненька паклікаў да сябе начальніка паліцыі і загадаў яму прывесці да сябе ў кабінет Міхася Клімковіча. Размова ў іх была доўгая. Станіслаў Станкевіч схіляў пісьменніка на здраду — у Мінску неўзабаве меўся пачацца сход творчай інтэлігенцыі Беларусі, якая была не супраць служыць немцам, і добра было б, каб менавіта ён, Міхась Клімковіч, адкрыў гэты сход. Міхась Клімковіч не згаджаўся, плакаў. І Станіслаў Станкевіч яго пашкадаваў — даў яму бохан хлеба, адлічыў некалькі дзесяткаў нямецкіх марак, сказаў:

— Вось усё, чым я магу табе памагчы. Ідзі ў бліжэйшую вёску, купі лапці і палатняныя штаны — кіруй у сваю Маскву...

Расказваючы сам пра гэты эпізод у газеце «Беларусь», Станіслаў Станкевіч заўважае, нібы між іншым, што гэтак, як з Клімковічам, ён рабіў амаль з усімі, хто добра размаўляў па-беларуску. «Беларусы ўсе нішчылі, — піша ён, — не хопала яшчэ, каб і мы, беларусы, самі сябе знішчалі».

У друку пісалася ўжо: у судовых органах нашай рэспублікі не захавалася ніякіх звестак пра многіх арыштаваных у 30-я гады беларускіх літаратараў. У ліку іх называецца і прозвішча таленавітага крытыка Макара Шалая...

Нядаўна мне трапіўся нумар часопіса «Шыпышына», што выдаваўся ў першыя пасляваенныя гады ў Нямеччыне, з незакончаным творам Ю. Віцьбіча «Не чарнілам, а крывёю», дзе расказваецца пра лёс некаторых рэпрэсіраваных беларускіх літаратараў, і пра Макара Шалая таксама.

«Яго арыштавалі ў 1937 годзе. Прывезлі ў турму, пачалі цягнуць на допыты. Вядома, абвінавачанне было тое самае, што і ўсім, — «нацдэм», хацеў адраваць БССР ад СССР... Магж чалавек быў вясёлы, а тат яшчэ трапіў яму нявольныя следчы. На пытанне:

— А скажыце, вы сапраўды хацелі адраваць БССР ад СССР?

Шалай адказаў:

— А як жа — зразумела, хацелі.

— І далучыць да Польшчы? — падказаў следчы.

— Не, чаму да Польшчы? — нават абурыўся абвінавачаны.

— Крыў божа нас ад гэтага. Мы хацелі далучыць яе да Індыі.

Паназанні М. Шалая былі ўнесены ў пратакол. Калі гэты пратакол пачалі чытаць вопытныя судовыя работнікі, то М. Шалай збілі і ўкінулі ў карцэр. Ю. Віцьбіч заканчвае свае згадкі пра М. Шалая так:

«...На вуліцах аднаго з беларускіх нацдзвінскіх мястэчкаў яшчэ перад самай вайною можна было сустрэць дзіўнага чалавеча. Абдараны, без шапкі, босы, аброслы бародаю, — ён ішоў, не звяртаючы аніякае ўвагі на вакольнае. Ён не пазнаваў ні сяброў, ні знаёмых і не адказаў на іхнія цёплыя прывітанні. Гэта было ўсё, што засталася ад Макара Шалая пасля нялюдскіх катаванняў. І досыць было пачуць ягоны смех, каб адразу сціснуліся кулакі на тых зацятых ворагаў беларускага народа, якія блзлітасна загасілі яшчэ адзін вялікі талент».

Трэба думаць, што адным з тых, хто бачыў у тым беларускім нацдзвінскім мястэчку ў тыя дні Макара Шалая, быў сам Юрка Віцьбіч ці хтосьці з яго блізкіх знаёмых...

У далёкай Амерыцы, у адным з нью-йоркскіх прытулкаў дажывае апошнія дні свае былы ўзвышэнец, крытык Антон Адамовіч. Пра яго пісалі многія, пісаў і я.

Ніна Іларыёнаўна Глебко, жонка Пятра Глебкі, добра ведала яго асабіста, працавала ў гады гітлераўскай акупацыі разам з ім у рэдэцыі «Беларускай газеты», неадной-

З моладзі, якая ішла ў літаратуру і якой так і не далі ў ахвотку ў ёй папрацаваць, асабліва вылучаўся Мікола Гваздоў. Тыя вершы, што друкаваліся ў «Полымі рэвалюцыя», — надта ж светлыя, чыстыя — аўтар быццам не пісаў пазычныя радкі, а выдыхаў, гэтак гучалі яны натуральна. «Вельмі таленавіты быў Мікола Гваздоў, — гаварыў Масей Сяднёў, калі мы сустракаліся з ім у Мінску, успаміналі некаторыя літаратары. — Ён друкаваўся нават у «Звяздзе». Пісаў вершы, вучыўся да вышэйшага педагогічнага інстытута ў кінематографічным тэхнікуме ў Віцебску. Таксама быў арыштаваны. Нават следчы казаў пра яго: «Разумны чалавек, таленавіты». Я да гэтага часу не ведаю лёсу Гваздова».

І я на жаль, не ведаю. Праўда, нека пазваніў мне адзін чалавек — былы сябра Міколы Гваздова і сказаў, што з Ухт-Пячоры, куды быў паслаў Гваздоў на тры гады, Мікола прыслаў ліст, у якім пісаў, што хоча здабыць гальштук, што значыла, — пятлю.

На тым след Міколы Гваздова прапаў...

Гальяша Леўчына ў Беларусі ведаюць як паэта. Але амаль невядома яго дзейнасць як зборніка самых розных нацыянальных каштоўнасцей — прылад працы, карцін, скульптур, рукапісаў, кніг... Сваю нватары ў Варшаве ён пераарыў у сапраўдны музей. У гэтай была ператворана і тая ж, якую ён з часам пабудоваў у Слоніме, каб перасяліцца на Беларусь і стала тую ж жыццё.

Аднан жыццё распарадзілася па-свойму. Нейк, чытаючы «польскую газету, дзядзька Гальяш братніўся на абвядку: шукаю братнюю сугучную душу дзеля супольнага любавання паэзіяй, мастацтвам і т. д. Дзядзька Гальяш захапіўся рамантычнай абвядкай незнаёмкі, усчаў з ёй перапіску (яна была з суседняга Ваўнавіска), якая давала да шлюбу з гэтай паллячкай. Аднан па шлюбе рамантыка хутка выпарылася. Жонка не разумела і не хацела зразумець яго як беларускага паэта. Пачаліся непаладкі. Яна пачала знаходзіць сабе намятанію з паллячкай, на жак дзядзькі Гальяша нават скруціўшыся з дэфензіўчыкамі. Не могуць перацяраць гэтых прыкрасцяў, ён выяжджаў да Варшавы і жыў у самоце, толькі наведваючы Слоніме, — так пісаў у сваіх успамінах пра Гальяша Леўчына Сяргей Хмара.

Памёр Гальяш Леўчык таксама не па-людску. Як успамінае С. Світна («Шыпышына», 1950), калі прыйшло вызваленне ў Заходнюю Беларусь у 1939 годзе, у Слоніме «з'явілася цэлая купа дэлегацый і прадстаўнікоў Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР. Лынькоў, Бярозкін, Коган... Сустрэча адбылася ў Слоніме. Прысутнічала 6 ускалосаўцаў, а між імі і Гальяш Леўчык».

А праз тыдзень пасля сустрэчы частка ускалосаўцаў апынулася ўжо ў бальшавіцкай турме.

Гальяш Леўчык разам з адным ускалосаўцам ціхцом, нелегальна здолеў уцячы ў забраную немцамі Варшаву, дзе меў аддаўна сваё ведамае каньку прыезджаючаму туды беларусу памяшканне — музей і архіў беларускіх спраў: гісторыі, культуры, этнаграфіі і друкаў.

Вайна знішчыла бяспечныя матэрыялы і даканала старога Гальяша з ягоным заўсёды малым і палкім сэрцам.

Па атрыманых вестках Гальяш Леўчык дагарэў у Варшаўскай бальніцы ў 1944 г., падабраны на вуліцы паміраючым з голаду.

Загінула і жонка паэта — была злоўлена гестапа з дакументамі польскай вайскавай арганізацыі, якія яна спрабавала пераправіць у Варшаву, і расстраляна...

Знішчаны былі і два Леўчыкавы музей разам з усімі неаданымі сабранымі ім экспанатамі...

Чуў ад людзей, а потым і чытаў у друку — не нашым, а эміграцыйным, — як, будучы ў вайну бургамістрам горада Барысэва, Станіслаў Станкевіч ратаваў аўтара цяперашняга дзяржаўнага гімна Беларускай

«З ДУШОЮ ЧУЙНАЙ, ЯК МЕМБРАНА»

Восень была на зыходзе. Следам у свае правы ўступаў снежань. Ды гэта толькі так — на календары. На самай справе — у Туркменіі гаспадарыў наш беларускі верасень. Кірмаш яшчэ быў запоўнены кавунамі, дынямі. Праўда, надвечоркам, калі пачынаў засцілаць наваколле змрок, гандляры запальвалі вогнішчы, рыхтавалі ў кумгане чай...

Такой вась парой і сустрэліся ўпершыню мы ў Ашхабадзе з пісьменнікам Міколам Калінковічам. Якраз тады, у 1985 годзе, туркменскія літаратары праводзілі свой чарговы з'езд. У пярэве паміж пасяджэннямі і сутыкнуліся ў Дзяржаўным музеі Туркменскай ССР. Завочна нас ужо пазнаёмілі — і ўзяў на сябе гэты клопат навуковага супрацоўніка таго ж музея, удзельнік вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, Герой Саветаў Саюза Іван Васільевіч Багданю.

...Тым годам М. Калінковіч завітаў у Ашхабад з Масквы. Вучыўся ў сталіцы, рыхтаваў да абароны дысертацыю. У вачах жа, у размовах туркменскіх сяброў ён быў зусім не масквічом, а добрым беларускім хлопцам, шчырым у слове і ў паводзінах. Як жа складаліся сцэжкі-дарожкі нашага земляка-пісьменніка, перш чым патрапіў ён у гарачы туркменскі край, пазнаўся з ім і палюбіў яго?!

Колькі радкоў — з біяграфіі М. Калінковіча. Нарадзіўся 18 снежня 1950 года ў вёсачцы Цна, якая размясцілася на правым беразе рачулікі з гэткай жа назвай. Да Лунінца — шаснаццаць кіламетраў. Бацька служыў на Балтыйскім флоце. А як звольніўся, то пераехаў у Усць-Каменогорск. Праўда, намятаў пажылі ў далёкім Казахстане, засумаваў па родным Палессі. Вярнуўся на Лунінецчыну. Праз шмат гадоў у аўтабіяграфічных нататках, зробленых па просьбе Лунінецкага краязнаўчага музея, М. Калінковіч напіша: «...Першая настаўніца — Аляксандра Рыгораўна Майсак. Першы дырэктар школы — Мікалай Васільевіч Ачапоўскі...» І далей прыгадвае, што з малодшых класаў палюбіў літаратуру, гісторыю. Напісаў невялікую п'еску пра самагоншчыкаў. Паставілі яе ў вясковым клубе. Пазней вучыўся ў самім Лунінецкім. У дзесятым класе пачаў актыўна супрацоўнічаць з раённай газетай «Ленінскі шлях». Паспрабаваў паступіць на факультэт журналістыкі Белдзяржуніверсітэта імя У. І. Леніна. Не атрымалася. Вярнуўся дадому. І пайшоў працаваць... настаўнікам. Ды не проста якім-небудзь, а настаўнікам нямецкай мовы. Праз некаторы час стаў літсупрацоўнікам лунінецкай раённай газеты. Следам — служба ў Ленінградскай вайскавай акрузе. Супрацоўнічаў з акруговай газетай «На страже Родины». Потым — вучоба ў Белдзяржуніверсітэце. Пасля заканчэння — праца намеснікам рэдактара лунінецкай раённай газеты.

...І толькі ў 1979 годзе, у верасні — сустрэча з Туркменістанам. Пяць год — у гэтым багатым і шматгранным краі.

Наўмысна «прайшоўся» па біяграфіі пісьменніка штрыхамі — калі, дзе і што. Мо калі будзе час і адпаведная магчымасць, то чаму б, не пагаварыць і пра ўсё жыццё нашага земляка пісьменніка-краязнаўцы? Ды толькі зараз, на гэтых старонках — аб Туркменіі, аб месцы яе ў душы і ў сэрцы М. Калінковіча, аб яго прывязанасці да гэтага гарачага краю.

Адзінае, што не магу не падкрэсліць: з Лунінецчыны, з роднай Беларусі ўвайшло ў жыццё Мікалая Мікалаевіча захапленне краязнаўствам. Хаця не, не зусім правільна кажу. Не захапленнем, а часткаю жыцця — вольна, на мой погляд, з'яўляецца для М. Калінковіча краязнаўства, клопат аб уважліва захаванні гістарычнай памяці нашага беларускага народа.

Таму дазвольце кароценькую цытату. Гэта — з п'ямна слыннага нашага краязнаўцы Г. Каханюскага да аўтара гэтых радкоў: «Пазнаёміўся з ім (М. Калінковічам.—А. К.) шмат гадоў назад... Было гэта ў Вільні. Працавалі за суседнімі столікамі ў архіве. Ён, тады яшчэ студэнт, збіраў матэрыялы пра Самоўлу... Так аказалася, што і ў гэцініцы з ім жыў у адным нумары. Мусіць — на знаёмства... Зараз не прыпомню, што яму паказаў... Тады ён аказаўся ў сваім Лунінецкім — намеснік рэдактара раённай газеты. Даваў цікавую краязнаўчую старонку. І мяне... угаварыў напісаць пару артыкульчыкаў. Ён і сам шмат пісаў пра свае мясціны, людзей...»

Сціплыя словы Генадзя Аляксандравіча значаць многае. Бо, пагадзіцеся, няшмат у нас, на Беларусі шчырых рупліўцаў пра гісторыю краю.

Яшчэ ў школе М. Калінковіч загарэўся тэмай «Аляксандр Блок і Лунінецчына». Вось што ўспамінае аб гэтым сам пісьменнік ва ўступным слове да кнігі «Палескія дні Аляксандра Блока»:

«У 1966—1968 гг., вучачыся ў старэйшых класах лунінецкай СШ №2, я зацікавіўся краязнаўствам. Прывабіла ўсё, што датычылася Лунінецчыны. Аднойчы ў музейным кутку раённага Дома культуры сядоў нешматлікіх эспланатаў убачыў фотаздымак аўтара любімай пазмы «Дванаццаць» Аляксандра Аляксандравіча Блока і даведаўся, што ён пэўны час знаходзіўся на Палессі. Адрозніў у гэтым шмат пытанняў, захацеўся ведаць як мага больш пра «палескі перыяд» жыцця пээта. На жаль, матэрыялаў такіх тады знайсці не мог.

Здарылася, што ваенную службу праходзіў у Ленінградскай вайскавай акрузе. Быў у Ленінградзе, абыходзіў і аб'ездзіў усё блоняскае мясціны. На старонках акруговай газеты «На страже Родины» нават артыкул апублікаваў: «Жыццё обгоняет легенду» — пра службу Аляксандра Блока ў Беларусі.

Пасля арміі, калі вучыўся на журфаку БДУ імя У. І. Леніна, працаваў у «Сельской газетце», а таксама ў брэсцкай абласной і лунінецкай раённай газетах, меў магчымасць больш сур'ёзна заняцца пошукамі слядоў Блока на Палессі... У выніку ўсяго гэтага і снілася кніжка...»

Кніга «Палескія дні Аляксандра Блока» выйшла ў 1985 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». А пра працу гэтую дбаў, думаў М. Калінковіч і ў далёкім Ашхабадзе. Дарэчы, і ў туркменскай сталіцы наш зямляк жывіў А. Блокам, захопленасцю яго творчасцю. Невыпадкова падштурхнуў туркменскіх літаратараў да перакладу паззіі А. Блока на вялікую мову бессмяротнага Махтумкулі. Заўваж найперш гаворку аб гэтым з народным пэтам Туркменістана Керымам Курбанніясавым, на той час — галоўным рэдактарам часопіса «Совет эдебияты» («Саветская літаратура»). Абдумаўшы пытанне, сталы літаратар прапанаваў узяцца за пераклад А. Блока маладому таленавітаму пэту Курбанніязу Дашкунаву. І калі ў часопісе друкаваліся на туркменскай мове вершы аўтара пазмы «Дванаццаць», то ўступнае слова да публікацыі напісаў М. Калінковіч. Не забыў успомніць у кароткай нататцы і пра палескую службу А. Блока. І зараз у палескім музеі Аляксандра Блока захоўваецца туркменскі часопіс з аўтаграфам земляка М. Калінковіча.

Блок быў з ім у душы, у сэрцы. Блок натхняў. А энергія патрабавала выйсця. І Мікалай шукаў, працаваў у архівах Ашхабада і Ташкента. Першыя крокі дапамог зрабіць зноў Г. Каханюска. Успомніў сталы краязнавец пра тое, што сярод расстрэля-

ных 9-ці ашхабадскіх камісараў былі і беларусы. Так і пачаў Мікола па кропельках аднаўляць для беларускай гісторыі, для нашай памяці лёсы землякоў — пра двух з дзевяці ашхабадскіх камісараў. Пра Малібожку і Тузіна.

Нарадзілася кніга «Не обрывается земляная связь». Выйшла яна ў ашхабадскім выдавецтве «Туркменистан» у 1982 годзе. Ці не сама Беларусь паўстае з першых старонак гэтага зборніка дакументальных аповесцей і нарысаў? Бо ўжо на першай старонцы кнігі — прысвячэнне: «Светлай памяці бабуні маёй, Аксініі Фёдаравны Івашкевіч-Луд, партызанскай маці, вязню фашысцкіх канцлагераў прысвячаю... Аўтар».

Лёс Сяргея Малібожкі, які родам з Капыльшчыны, — у дакументальнай аповесці М. Калінковіча «Там, дзе квітнее тамарыск». Напісаны як бы ў двух часавых вымярэннях, твор дапамагае ўбачыць кароткі жыццёвы шлях — земляка-рэвалюцыянера. Аповяд М. Калінковіча пра Сяргея Малібожку стаў ледзье не сенсацыяй. У Туркменіі ж ведалі, імя рэвалюцыянера было на слыху, пра Малібожку разам з іншымі пісалі ў юбілейных артыкулах. А вось так, падрабязна, пра адзін лёс? Але, выйшла менавіта так, што дакументальная аповесць колішняга лунінецкага газетчыка пра Малібожку стала першай...

Пра Барыса Тузіна пісьменнік распавёў у дакументальнай аповесці «Камісар Закаспія». Адрозніваў ж лёсы ашхабадскіх камісараў сталі вядомы ў Туркменіі шырокаму чытачу. На жаль, не ведаюць пра Малібожку і Тузіна ў нас, на Беларусі. Чаму? Адкаж мне бачыцца і ў словах самога Міколы Калінковіча. Параўнальна нядаўна пісаў ён на старонках «Настаўніцкай газеты»:

«У свой час давялося мне наведаць радзіму Сяргея Малібожкі — вёску Быстрыца Капыльскага раёна. Сустрэнаўся з дырэктарам тутэйшай школы, быў у мясцовым калгасным музеі. Уражанне засталася не з лепшых. Здаецца, у музеі ўсё ёсць: акуратна аформленыя пакоі, экспанаты. Кніжка водгукаў, відавочны знешні бляск. Няма аднаго — думкі, традыцыі, патрэбы шчыра гаварыць пра гераічнае мінулае і даносіць поўна аб ім людзям...» І далей: «Дырэктар Быстрыцкай школы быў заклочаны сваімі справамі, як і тутэйшы старшыня гаспадаркі, за якімі прагледжваліся вонкавае, параднасць. Пра Малібожку ў Быстрыцы толькі чулі. І не імкнуліся зрабіць так, каб імя яго стала вядомым сярод землякоў, як і ў Туркменіі».

Духоўнае занябданне — ці не з-за няўвагі яно расце, вырастае ў агромністы снежны ком? І цудоўна, што ёсць гэкія людзі, як пісьменнік-краязнавец М. Калінковіч. Кажу ў гэткай захопленасці па той проста прычыне, што менавіта яны — Генадзь Каханюска, Валянцін Грыцкевіч, Генадзь Кісялёў, Адам Мальдзіс, Міхаіл Мельнікаў, Уладзімір Сазановіч, настаўнік з Мар'інай Горкі Віктар Арлоў, Мікола Калінковіч — вяртаюць нам памяць. Не менш не больш — вяртаюць памяць.

...Следам за кнігай «Не обрывается земляная связь» у Ашхабадзе, у выдавецтве «Туркменистан», пабачыў свет адзін зборнік дакументальнай прозы М. Калінковіча ў «Магарыдзе» — «Возвращение расцветной рани», у якіх таксама належнае месца занялі беларускія старонкі.

Вызначальнай якасцю творчага характару М. Калінковіча была настойлівасць. Ня проста яе праўляць. Тым болей няпросты — у краі далёкім. І там жа не ўсім па душы гарэне чалавека старонняга, прыезджага. «Як жа так — мы гэтулькі гадоў кареем, гібеём, ды нічога не заўважалі асаблівага, а ён прыехаў — убачыў, знайшоў, адкрыў, кнігу напісаў, адну, другую, трэцюю», — такі вольны характар мыслення і сёння жыве ў многіх галовах. Ды М. Калінковіч жа не проста «карпеў», ён гарэў працай.

А яшчэ дзе б ні быў (у Ашхабадзе, Маскве, Тбілісі), заўсёды спышаўся на сустрэчу з землякамі, падзяляў іх турботы, клопаты, трывяг. Таму і чарговая яго кніжка краязнаўчая — ужо пра Лунінецчыну. І цудоўна, што выдадзена яна ў Мінску.

Чарговая і апошняя. Некалькі месяцаў назад жыццё М. Калінковіча трагічна абарвалася.

Верш Анатоля Вярцінскага «Скажы мне, мама», прысвечаны памяці Ігара Хадановіча, быццам і пра яго:

З душою — чуйнай, як мембрана,
з душой — адрытаю, як рана,
ён успрымаў удары зла,
як рана — вастрыё лязы.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

ПА П'ЕСЕ ЗЕМЛЯКА

Празаік і драматург Уладзімір Ягоўдзін родам са Слонішчыны, таму ў Слоніміскім беларускім драмтэатры адбылася прэм'ера новага спектакля «Прынцэса і кароль» паводле ягонай п'есы-казкі, адрасаванай юным глядачам. Паставіў спектакль галоўны рэжысёр тэатра, заслужаны дзеяч культуры БССР Мікалай Варвашэвіч. У галоўных ролях заняты маладыя артысты Таццяна Паўлава і Сяргей Бачкоў.

Адначасова прэм'ера назні У. Ягоўдзіна «Янка і Ружа» адбылася ў Магілёўскім абласным тэатры драмы і камедыі імя В. Дуніна-Марцінкевіча.

С. ЧЫГРЫН.

АДКРЫВАЮЧЫ ЗАСЛОНУ ЧАСУ

На Дзяржтэлерадыё БССР пачаліся здымкі поўнаметражнага мастацка-публіцыстычнага фільма, прысвечанага трагічнаму лёсу выдатнага дзеяча беларускага адраджэння, першага прэзідэнта Акадэміі навук рэспублікі Усевалада Ігнатоўскага. Рабочая назва фільма, які ствараецца сумесна з АН БССР, — «Вы абвінавачваецеся...» У рабоце над ім вынарыліся пратаколы допытаў вучонага, арыштаванага АНДПУ, іншыя унікальныя дакументы з раней засакрэчаных архіваў, рэдкія фотаздымкі кінамаатэрыялаў.

Пастаюнку паводле сцэнарыя гісторыкаў А. Карала, А. Скалабана і М. Токарава ажыццяўляе рэжысёр У. Бонун. У творчай брыгадзе — апэратары І. Скорынаў, С. Фрыдланд, мастак-пастаюшычкі А. Лагун.

У ролі Ігнатоўскага дэмаецца анцёр Рускага драмтэатра імя Горкага В. Саладзілаў.

НАШ КАР.

АБ'ЯВЫ БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖЫІ НАРОДАУ ДЗЯРЖАУНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА.

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне вакантных пасада прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую праліску): кафедра фізвыхавання — 1 адз. Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання. Заявы і дакументы, згодна Палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220600, г. Мінск, вул. Інжэрацыйная, 30. Даведкі та тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАУНЫ ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАЦКІ ІНСТЫТУТ

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне пасада на прафесарска-навукова-метадыйна-дэкарацыйнага мастацтва — 1; — дацэнта кафедры малявання — 1; — дацэнта кафедры рэжысуры — 1; — дацэнта кафедры дыялянты — 1; Тэрмін конкурсу — месяц з дня апублікавання аб'явы. Адрас: 220012, г. Мінск, Ленінскі праспект, 81, аддзел кадраў, тэл. 32-77-34.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАУ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень на пяцінаці.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адназначны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛІВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурна-нага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і біяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадачу просьба спасылца на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацыяў.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:
Заір АЗГУР, Алесь АСПІЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОУ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕВІЧ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адкажны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12